

Ročník XIII.
2/2006
Cena 20 Sk

BIBIANA

REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ

Z. Stanislavová / Keď neprší, aspoň kvapká ✧ J. Beňo / „U Vranove bubnuju...” ✧ P. Čačko / O láskach a koníčkoch ✧ M. Žilková / Návrat k hodnotám ✧ S. Muntág / Spretrhaná pavučina národa ✧ B. Brathová / A predsa sa točí ✧ T. Bartfay / Maják k ľudskému snu ✧ Ľ. Feldek / Rozprávka o zrkadle malej morskej panny



OBSAH

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Keď neprší, aspoň kvapká
(Literatúra pre deti a mládež 2005) / 1

JÁN BEŇO

U Vranove bubnuju...
(Dni detskej knihy 2006) / 11

O LÁSKACH A KONÍČKOCH

Rozhovor Ondreja Sliackeho
s jubilujúcim Petrom Čačkom / 16

MARTA ŽILKOVÁ

Návrat k hodnotám
(Dramatická tvorba pre deti 2005) / 28

SPRETRHANÁ PAVUČINA NÁRODA

Rozhovor so Stanislavom Muntágom / 34

GABRIELA ŠKORVANKOVÁ

Slovo ako rosa duše / 40

BARBARA BRATHOVÁ

A predsa sa točí
(Slovenská ilustrácia v roku 2005) / 42

MARTA ŽILKOVÁ

Zázračný oriešok / 51

MAJÁK K ĽUDSKÉMU SNU / 54

ONDREJ SLIACKY

Tri cesty H. Ch. Andersena
na Slovensko / 57

LUBOMÍR FELDEK

Rozprávka o zrkadle malej
morskej panny / 58

RECENZIE / 63

P. Karpinský/ Cornelia Funkeová:
Dračí jazdec; B. Hlebová/ Jaroslav
Rezník: Rozprávky o Mladuškovi

MARTA ŽILKOVÁ

Divadelná „samovýchova“ / 66

LUBICA KEPŠTOVÁ

Detská kniha v Bologni / 70

NAJKRAJŠIE DETSKÉ KNIHY '05 / 72

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

*Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti.
Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/54 43 13 08.*

*Rozširuje a objednávkami prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 02/43 41 46 65*

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

*Na 1. a 4. str. obálky sú zreprodukované ilustrácie Kamily Štanclovej a Dušana Kállaya z knihy Rozprávky
H. Ch. Andersena.*

ISSN 1335-7263

Ked' neprší, aspoň kvapká

Pôvodná tvorba pre deti a mládež v roku 2005

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Viac ako desať rokov sledovania pôvodnej produkcie pre deti a mládež vyvoláva otázku, kam sa slovenská detská literatúra za toto obdobie posunula. Pri hľadaní odpovede treba vziať do úvahy prinajmenšom autorské zázemie, žánrový aspekt, hodnotové relácie i prevládajúce estetické trendy.

Autorské zázemie posledných rokov sa vykryštalizovalo do „generačnej“ štruktúry, v ktorej má pomerne bohaté zastúpenie generácia (povedané terminológiou Júliusa Noveho) „presahujúca“ zo 60. a 70. rokov (Jaroslava Blažková, Lubomír Feldek, Ján Beňo, Libuša Friedová, Peter Glocko, Marianna Grznárová, Ján Navrátil, Jozef Pavlovič, Milan Rúfus, Jana Šimulčíková, Jana Šrámková, Ladislav Švihran) a z 80. rokov (Daniel Hevier, Štefan Moravčík, Ján Uličiansky). Po r. 1989 pribudlo niekoľko ďalších pozoruhodných autorov, ktorí v kontexte tvorby pre deti zotrvávajú viac než jednou knižkou (Jana Bodnárová, Gabriela Futová, Erik Jakub Groch, Jana Juráňová, Peter Karpinský, Daniel Pastirčák, Alžbeta Verešpejová), a objavujú sa aj osobnosti „hosťujúce“, ktoré prispievajú do tvorby pre deti síce jediným, ale o to pozoruhodnejším dielom (Viliam Klimáček, Dušan Taragel, Hana Naglik). Ak si uvedomíme, že v priebehu minulých pätnástich-šestnástich rokov solídnu úroveň literárnej tvorby pre deti a mládež pomáhali udržiavať niekoľko desiatok ďalších autorov, môžeme konštatovať, že štruktúra au-

torskej základne približne od polovice 90. rokov 20. storočia signalizuje postupnú stabilizáciu situácie.

Zo žánrového hľadiska je dlhodobou stálicou detskej literatúry rozprávková tvorba, resp. tvorba so značnou dávkou fantázie (folklórne, folklorizované i moderné rozprávky, fantastika, povest'). Preferovanie rozprávkovej imaginácie a hravosti možno vnímať aj ako reakciu na racionalizmus informačnej spoločnosti. Slobodná fantázia a usporiadanosť rozprávkového sveta môžu tiež slúžiť ako svojrázna obrana voči dobovej manipulácii človeka. Rozprávkový šťastný koniec uspokojuje zasa ľudskú potrebu optimizmu a nádeje. Jednoducho: rozprávka pomáha človeku uniesť zložité problémy jeho existencie, proti neprehľadnosti vzťahov v realite postaviť krásnu usporiadanosť epického sveta. A tak nečudo, že v pôvodnej knižnej produkcii pre deti je tento žáner v ostatných rokoch výrazne dominantný – a tak sa to ukazuje aj v roku 2005. Okrem početných reedícií folklórnych rozprávok priniesol aj tento rok väčší počet moderných autorských rozprávkových príbehov. Viaceré mali pôvodne premiéru ako rozhlasové rozprávky, čo spravidla prispelo k ich kvalite. Takéto texty tvoria spravidla cyklus príbehov optimálneho rozsahu a prehľadnej sujetovej štruktúry, sú štylisticky hutné a jazykovo vypracované.

Pôvodne rozhlasovú podobu mali aj rozprávky novej knihy **Jána Uličianskeho** *Čarovný chlapec* (Perfekt, il. Pe-

ter Čisárik). Rozprávky *Tik Tak*, *Peter Klúčik* a *Čarovná chvíľa* prostredníctvom imaginatívnych príbehov, pre autora charakteristických, vypovedajú o ľudských vzťahoch a hodnotách. Hovorí o tom, aké dôležité je vedieť sa dívať a tešiť zo života, nájsť si čas pre seba i pre iných, upozorňujú na potrebu mať odomknuté oči, uši i srdce voči ľudom a ich problémom. Hrdinami Uličianskeho rozprávok sú chlapi, vždy určitým spôsobom osamelí. Tento fakt tak trocha dobrodružne ozvlášťuje postavy a príbehom dodáva rozmer presahujúci rámec detstva: kdesi v podtexte sa pripomenie i ľudská osamelosť. Rozprávky Jána Uličianskeho sa tak stávajú aktuálnou, literárne brilantnou výpoveďou o štýle doby a životnom pocite človeka v nej. V tom zmysle je v nich ako v každom dobrom humore prítomná aj radosť z prevahy, aj smútok z poznania.

Jaroslava Blažková ešte koncom 60. rokov koncipovala svoje *Mačky vo vreči* (Q 111, il. Martina Matlovičová) ako seriál pre časopis Zornička. Rozprávka v ňom vychádzala na pokračovanie (neskôr sa dočkala aj podoby rozhlasového večerníčka). Po autorkinej emigrácii sa z vôle dobových ideológov pred celou jej tvorbou dvere literatúry na dvadsať rokov zatvorili, a tak predmetná rozprávka knižne vyšla prvýkrát až roku 2005. Krátke, kumulatívne komponované epizódky majú svoj ústredný konflikt: zlá Kokrhela rozkáža svojmu chovancovi Ivanovi, ktorého chce „vyučiť“ za zlobníka, aby vzal do vreca a niekde vo svete utopil dvadsať mačienec. Tie po každom Ivanovom dobrom skutku postupne vyskakujú z vreca. Každé mača má iné dievčenské meno, je inej farby alebo vzorky, každé je pre Ivana odmenou za iný dobrý skutok. Napokon sa však aj zlá Kokrhela zmení na dobrú babku. Próza je príťaž-

livá vďaka sujetovému napätiu, ktoré udržiava a segmentuje v krátkych tenziách, zásluhou rozprávača, ktorý opakovaním sekvencií vytvára komický stereotyp s prvkami paródie, vďaka vynaliezavosti autorky jednak pri prideľovaní mien a farieb jednotlivým mačiatkam, jednak pri vymýšľaní dobrých skutkov, ktoré Ivan vykoná. Hodnoty, ktoré sa deťom prostredníctvom príbehu nenápadne vštepujú (priateľstvo, vzájomná pomoc, statočnosť, česťnosť, dôvtipnosť, odvaha, tolerancia, доброта), posúvajú rozprávku do kategórie rozprávok s (úsmevným a hravým) didaktickým aspektom.

Roman Brat vo svojej štvrtej rozprávkovej knihe *O malom obrovi* (Mladé letá, il. Miroslav Regitko) vytvoril dobrodružne ladený príbeh o osudoch rozprávkara Viktóriusa, ktorý odíde do sveta, aby našiel ešte väčších hlupákov, ako sú v jeho krajine traja kráľovskí synovci ujímajúci sa vlády po smrti svojho strýka, a ocitne sa v krajine obrov. Sujet postavil na tradičnom zápase dobroty a dôvtipnosti s hlúposťou a zlobou, vyúsťujúcim do textovej metafory: personifikované zlo berie duše bytostí, a tým si ich zotročuje. Rozprávka vyvoláva intertextové konotácie Gulliverových ciest (predovšetkým osudov Gullivera medzi obrami), pričom aj záver príbehu v tomto duchu vytvára východisko pre možné pokračovanie: anticipuje totiž pobyt obrieho dieťaťa Malíčka vo svete ľudí. V próze Romana Brata však cítiť aj ozveny ďalších literárnych látok: motív nesvorných synov, robinsonovský motív, niektoré motívy ľudových rozprávok (Múdry Maľko a blázni, Či jesto pravda na svete).

Charakter dobrodružného rozprávkového príbehu má aj nová kniha **Evvy Hajduovej** *Hrdzavá Rea a Veterný kráľ* (Košice, Kristína Rybárová –

„Agentúra K“, il. Zdenka Bloňská-Záborská). Podobne ako vo svojej prvej knihe (Rastenove dobrodružstvá, 1996) kaširuje motívy folklórnej rozprávky (domácej i orientálnej), prvky starovekých mýtov aj postupy romanticko-sentimentálneho románu. Dokázala ich však využiť len ako motivické a atrakvizujúce rekvizity žánrovo hybridného útvaru. Dvojfázový sujet (jeho prvú fázu tvorí oslobodenie princeznej Tangalí spod kliatby čarodeja Atreasa, druhú vyslobodenie Reinho brata Karima spod kliatby Veterného kráľa) je povrchovo akčný, tentoraz však dôkladnejšie vypracovaný.

S dobrodružnou literatúrou sčasti korešpondujú aj *Rozprávky zo skrine Libuše Friedovej* (Regent, il. Martin Kellenberger). Autorka knihu komponovala ako dva päťdielne cykly rozprávok: päť rozprávok je detektívnych – o slávnom Rexovi a malej Evičke, ďalších päť je lietajúcich. Ich poetika

pripomína prózy Kristy Bendovej – cyklovaním, aj spôsobom humornej parodizácie. Ide o jednoduché a nenáročné rozprávkové príbehy pre malých čitateľov, aké tvoria stabilnú súčasť rozprávkovej produkcie s poslaním zabaviť a potešiť dieťa.

K takýmto rozprávkam patria aj príbehy v novej knihe *Jaroslava Rezníka Rozprávky o Mladuškoví* (Ikar, il. Peter Cpin). Pre epizódky zo spolužitia výmyselnického deduška (keďže ešte nie je starý, vnučky ho nazývajú Mladuškom) s vnučkami je charakteristické „technicky“ profesionálne spracovanie a jednoduché humanizujúce posolstvo. Rozprávky dýchajú pokojom a pohodou vidieka, ľudia a zvieratá tu žijú v príjemnej, harmonickej symbióze, vo vzťahu k deťom cítia starorodičovskú nehu, voči prírode zasa porozumenie. Ale personifikačný princíp je v niektorých prípadoch príliš vypočítaný na efekt (vrabec je hovorca, vlastní laptop



DANIEL HEVIER/ Päťka z nudy

a skladá na ňom básne) – nie je to humor celkom blízky deťom toho veku, pre ktorý sú rozprávky určené.

Tradičný typ animovanej rozprávky reprezentuje kniha **Benjamína Tináka** *Neuveriteľné dobrodružstvá kocúrika Mňauka* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Elena Kubičková), nadväzujúca na tradíciu Hronského animovaných rozprávok. Tak ako Hronského Zajko aj Tinákov kocúrik Mňauko prežije dobrodružstvá v cudzokrajnej Afrike v službe u kráľa zvierat a po návrate kúpi pole – hoci on hrachové, nie kapustné, aby hrach vo vrecúšku uviazanom na chvoste už nikdy nevyplašil žiadne zviera, tak ako vyplašil a do sveta vyhnal jeho. Vtipné epizódy sa zaslúžili o vznik knihy, ktorá deťom poskytuje nenáročnú zábavu a potvrdenie istoty domova.

Ambície zabaviť, ale aj vychovávať má výber z doposiaľ knižne nepublikovanej „meduškovskej“ (rozprávkovej i básnickej) tvorby **Eleny Čepčekovej**, ktorý pod názvom *Meduškin košíček rozprávok a básničiek* (Mladé letá, il. Alena Wagnerová) zostavila Magda Baloghová. V jednoduchých veršoch a rytmizovaných rozprávkach je evidentne prítomný výchovný moment i poučenie. Kniha pripomätáva líniu tradičnej podoby detskej literatúry, ako ju poetologicky i hodnotovo realizovala prvá povojnová generácia v 50. rokoch 20. storočia. V súčasnom kontexte detskej literatúry pôsobí už pomerne archaicky. Na druhej strane však prispieva ku kompletizovaniu diela jednej z osobností klasickej detskej literatúry na Slovensku.

Osobitný typ rozprávok tvoria príbehy, v ktorých sa zážitková rovina spája s faktickým poznaním. Takýto typ textov prináša kniha **Jozefa Pavloviča** *Rozprávkam je do spevu* (Vydavateľ-

stvo Matice slovenskej, il. Ján Vrabec). Povedať, že ide o rozprávky na motívy ľudových piesní, by nebolo celkom presné, hoci sa tu nájdú aj také príbehy. Väčšinou je to však nie celkom rozprávkové rozprávanie (v niektorých prípadoch ide skôr o historizujúci výklad), ktoré odкрýva genézu ľudovej piesne, resp. hovorí o osudoch autora alebo textu zľudovenej piesne. Pavlovič fakty imaginuje fikciou, miestami dotvára humornou mystifikáciou či paródiou. Prostredníctvom pesničiek umožňuje čitateľom poznávanie našich folklórnych tradícií.

Pre tvorbu **Kvety Daškovej** je charakteristický intímny vzťah k prírode a autopsívna báza. Tomu zostala verná aj vo svojej novej knihe *Pipo, Vankúšik, Nitka a ich zvierací kamaráti* (Q 111, il. Vladimír Čáp). Čitateľ sa v nej stretne s postavičkou strašidielka Pipa, ktoré sprevádzalo návštevníkov Bratislavy v poznávacej publikácii *Tri mestá*, s vnukom a vnučkou rozprávačky, s tromi psíkmi a kocúrom a epizodicky aj s ďalšími zvieratami. Príbehy majú charakter rozprávania o spoložití ľudí s prírodou imaginovaného fikciou, pričom sa nestráca racionálny pôdorys diania. Rozprávačka príbehov nezakrýva svoju dospelostnú identitu, ale o to autentickéjšie vyznieva citlivý a empatický vzťah k zvieratám i ľuďom.

Aj v rozprávke **Veroniky Jančarovej** *Chumáčik* (Prešov, Vyd. M. Vaška, il. Tomáš Vicen) vytvára príznak rozprávkovosti svojrázna symbióza medzi empatickým sprítomnením pocitov malého vlčika, strateného vo vesmírnom priestore, a epickým odstupom od rozprávaneho. Poznávanie okolitého priestoru vlčiatom, ktoré kondor uniesol z domova do mesačnej krajiny, a jeho putovanie touto krajinou je cestou za priateľstvom a za poznaním, akú hod-

notu má rodina. Monologické rozprávanie plynie hladko a dynamicky, autorka vcelku vydarene buduje lyrickú atmosféru a nevtieravo vyjadruje nežno-chápavý postoj k naivite mláďatka. Knihu možno považovať za jeden z lepších rozprávkových debutov ostatných rokov, hoci začiatočníckym problémom (povedzme v podobe určitej poplatnosti komercializujúcim motívom) sa nevyhla.

K stabilnej súčasti žánrového spektra súčasnej produkcie pre deti patria povesti, ktoré len zriedkavejšie vychádzajú v jednoznačne intencionálnom určení detskému čitateľovi. Väčšinou majú univerzálnejšiu orientáciu a čoraz minucióznejšie zaplňajú „povešťovú mapu“ Slovenska. Tento žáner je hodnotovo rôznorodý: popri amatérskych povestiach vychádzajú povesti napísané profesionálne, čo v tomto prípade znamená vytvorené na základe dôkladného poznania a rešpektovania štruktúrnych zákonitostí žánru. Do takejto kategórie patrí tvorba **Ondreja Sliackeho**, ktorý spolu s ilustrátorom **Martinom Kellenbergerom** dal tomuto žánru nie práve tradičnú podobu: kniha *Slovenské obrázkové povesti* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) ponúka totiž povesť ako obrázkový príbeh. Autori v nej sústredili dvanásť historických a dvadsaťsedem miestnych povestí, ktoré pokrývajú celé územie Slovenska. Kompozícia knihy je z hľadiska lokalizácie príbehov kruhová: začína sa i končí príbehmi z východu krajiny. Sujet každej povesti je strohý, príbeh sa rozvíja po jeho uzlových bodoch prostredníctvom obrazovo-slovných sekvencií. Kompozícia každej povesti vymedzuje príbehovú časť (vyjadrenú sekvenciami) a komentár (predstavujúci úvodnú a záverečnú textovú pasáž). Realizácia povestí ako obrázkových

príbehov je pre deti zážitkovo príťažlivou modifikáciou žánru (odskúšanou napokon časopisecky – v Slniečku), okrem toho uľahčuje čítanie tým, ktorí ešte zápasia s jeho technikou, podnecuje fantáziu detí, poskytujúc napríklad možnosť dofabulovať príbeh, nevtieravo upozorňuje na žánrové špecifiká povesti.

Peter Urban v knihe *Čertova svadba. Povesti zo stredu Slovenska* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Miroslav Knap) sústredil z regiónu avizovaného v podtitule jednak autentické literárne látky, jednak sa inšpiroval literárnymi prameňmi zberateľov 19. a začiatku 20. storočia. Pri spracovaní látok sa korektne odvoláva na pramene informácií a dodržiava zásady poetiky ľudovej povesti, vrátane striedameho, civilného jazyka bez nadbytočnej ornamentality. Urbanova kniha sa tak stala prijateľným príspevkom do povestovej mapy Slovenska.

Legendy a báje vytvorené na základe kresťanského portfólia a po literárnej stránke kultúrne vypracované sa v slovenskej detskej literatúre neobjavujú často. Minulého roku práve takýto typ próz publikovala **Marie Korandová** v knihe *Ako a prečo je to tak. Slovenské ľudové legendy a báje* (Trnava, Spolok sv. Vojtecha, il. Magdaléna Lehotská). Krátke príbehy sú výkladom pôvodu alebo podoby vecí či javov, pričom za vznikom všetkého, o čom sa v knihe rozpráva, stoja postavy z Biblie (Boh, Ježiš, svätý Peter a i.). Príbehy nie sú zafarbené neprimeranou pietou k biblickým postavám, naopak, sú sympaticky poľudštené a nechýba im ani zmysel pre humor. Báje a legendy tak malých čitateľov potešia, ale zároveň ich podnietia aj lepšie si všimnúť okolitý svet a uvažovať o ňom i celkom nekonvenčne.



PETER ČISÁRIK/
Ján Uličiansky: Čarovný chlapec

Menej pozitívne možno prijať knihu **Milana Igora Chovana Ružový grúň**. (EPOS, il. Michaela Nováková, Júlia Leštinská). Podtitul *Dolnoliptovské bájky, povesti a povedačky* v tomto prípade znamená nielen regionálnu lokalizáciu príbehov, ale je to aj signál ich žánrovej neurčitosti: miestami ide o povesti, miestami o povrávky, niektoré texty sa zasa prechylujú k romanticko-sentimentálnej poviedke. Problémom je však aj jazykovo-štylistická stránka textov, najmä neprimerané použitie výrazových prostriedkov modernej doby, aké žánru pôvodne ľudovej prózy nesvedčia.

Od rozprávky je na skok k fantastike, teda k žánru, ktorý sa v ostatných rokoch teší aj u nás veľkej obľube – pravda, predovšetkým zásluhou prekladovej tvorby. V roku 2005 vyšli prvé dva zväzky zo zamýšľanej trojzväzkovej fantastiky **Mušky Molitorovej** a **Igora Molitora Dievčatko z krajiny**

drakov, Kniha prvá: *Mezzarthys*, Kniha druhá: *Tajomstvo Legelynu* (Ikar). Autori žijú mimo Slovenska (Austrália). Ide o postmoderný mix s rôznorodými filiáciami, najviac filiáciami Harryho Pottera a v druhom zväzku aj Sienkiewiczovho románu *V púšti a pralese*. Tak ako v Potterovi aj tu je hrdinom sirota, nie však chlapec, ale dievča, kvôli utajeniu identity pomenované všeobecným menom Dievčatko; aj ono má splniť tajomnú úlohu v zápase so zlom. Príbeh je situovaný do paralelného sveta: medzi ním a pozemským svetom jestvuje prepojenie tajnými časopriestorovými tunelmi a každý zo svetov je geograficky i sociálne štruktúrovaný. Kým v ľudskom svete len ojedinele (a pritajene) žijú postavy nie-ludí, v paralelnom svete žijú ľudia len akoby mimochodom popri prevažne mýtických bytostiach: čarodejníkoch, drakoch, bosorkách, démonoch a pod. Samozrejmosťou súčasťou paralelného sveta sú čarodejné predmety (metly ako dopravné prostriedky, ale aj vzducholoď, potreby na čarovanie), nájdu sa tu aj tradičné rozprávkové rekvizity (zakliaty les, zákaz a jeho porušenie) či stopy artušovských legiend. Akcie a intertextové súvislosti sú zručne pospájané do akčného, dynamického diania, ktorého podstatou je zápas s tajomným zlom. Dievčatko sa dostáva do podobnej situácie permanentného ohrozenia ako Harry Potter, ale celý príbeh je menej temný, viac rozprávkovovo dobrodružný. Pre sujet je v prvom diele nosný motív pátrania, v druhom motív putovania a pre obidva zväzky je spoločný motív prenasledovania. Ako v správnej fantastike strašidelné motívy sú spojené s motívmi komickými. Zosobnením zla je bosorka, ktorá si uzurpovala moc v krajine Mezzarthys; táto postava je však nedotiahnutá. Jej hrozivosť a ne-

bezpečnosť zostáva viac vo verbálnej, nie obrazno-akčnej rovine, medzi verbálnymi deklaráciami o jej moci a konkrétnymi prejavmi postavy v akcii nastáva z času na čas rozpor. Napriek takýmto problematickým detailom vznikol príbeh akčný a napínavý – typický príklad masovej kultúry.

Žánrová oblasť spoločenskej a psychologickkej prózy zo života detí a mládeže je už svojou podstatou povolaná na zaznamenávanie životného pocitu a životného názoru mladých. V ostatných desiatich-pätnástich rokoch patrí k vyslovene nedostatkovému artiklu (nielen v pôvodnej, ale i v prekladovej tvorbe) napriek tomu, že čitateľský záujem o príbehy rovesníkov u detí a dospievajúcich trvá.

Spoločenská próza teda nezaznamenáva rozkvet porovnateľný s jej situáciou v niektorých predchádzajúcich obdobiach, hoci temer každý rok vyjde jedno-dve diela spomínaného zamerania. Psychosociálne problémy súčasných detí a ich pocity zo života však autori iba zriedkavo dokážu stvárniť autenticky (J. Bodnárová, P. Glocko).

Systematicky sa príbehom o deťoch venuje **Gabriela Futová**. Pre jej prózy je charakteristický rodinný prázdnotný príbeh, ktorý má vtipne a dynamicky modelovaný konflikt, životaschopné postavy, šťavnatú fabuláciu a rozprávačský švih. A tak nečudo, že knihy tejto autorky sa stávajú detskými bestsellermi v tom najlepšom zmysle slova. Takúto šancu má aj jej nová kniha *Lepší otec v hrsti ako kamoš na streche* (Mladé letá, il. Juraj Balogh), voľne nadväzujúca na prózu *Hľadám lepšiu mamu*, v ktorej sa desať-jedenásťročná Katka cez prázdniny z trucu pokúša nájsť si novú mamu, lepšie vyhovujúcu jej naivným predstavám. Tentoraz sa dievčatko musí vyrovnávať s tým, že do

domácnosti pribudne mamin partner. Futová teda siahla po téme neúplej rodiny a ťažkostiach, aké môžu sprevádzať pokus o jej kompletizovanie. Túto závažnú tému neuchopila ako ťažký psychologický problém, ale spracovala ju s dôrazom na komiku vyrastajúcu väčšinou z úsmevných epizód a strelných nápadov protagonistky. Originálne a vtipne pritom dokázala ozvláštniť situácie, ktoré sú v detskej literatúre už ošúchané (príchod nového otca, narodenie súrodenca). A hoci ide o veselý a napínavý príbeh, povedomie závažnosti problému, s ktorým Katka zápasí, zostáva v úzadí nenápadne prítomné.

Spomedzi príbehov zo života detí a mladých znesie prísnejšie literárne kritériá azda len *Autobusová romanca Adolfa Lachkoviča* (il. Peter Lajčák). Tak ako v próze *Príbehy spod gaštanov* ide o autobiograficky ladený príbeh, v tomto prípade je to príbeh prudkého citového vzplanutia k dievčaťu z autobusu a následného sklamaní, odohrávajúc sa v období 50. rokov. Doba tvorí v podstate len kulisu príbehu, praktiky sú verbálne prezentované, nie obrazne stvárnené. Napriek formálne nie celkom štandardnému rozprávaniu (2. slovesná osoba, fiktívne rekonštrukcie prežívania vzťahu dievčaťom) pôsobí tento krehký a citlivý príbeh dosť starosvet-sky, čo môže byť závažnou recepciou bariérou medzi ním a potenciálnym mladým čitateľom.

V roku 2005 vyšlo ešte niekoľko próz zo života detí a mladých, ich kvalita je však diskutabilná a úroveň nemá ďaleko od diletantstva. Platí to aj o druhej knihe **Dagmar Pokornej** *Prečo veveříčky nenosia dáždňík?* (Bratislava, Perfekt, il. Miroslav Regitko) určenej pre staršie deti. Prázdninový príbeh rozvíja peripetie prvého zaľúbenia rozprávačky. Prológom k príbehu je stručná

charakteristika postáv, ktoré budú vystupovať v sujete, čo je v tomto prípade krok dosť podstatný. Charakter jednotlivých postáv by totiž čitateľ poväčšine inak ťažko odhadol, keďže v sujete sa prejavujú pomerne stereotypne, málo individualizovane. Konflikt, tak ako je spracovaný, pôsobí triviálne a opakuje sa v ňom nedostatky z prvej knihy Dagmar Pokornej spred dvoch rokov, predovšetkým vykonštruovanosť situácií, naivné blufovanie vo vzájomných vzťahoch postáv, ktorého úlohou je vytvárať napätie, nedostatočná psychologická plasticnosť postáv, ktorú by zrejme mal zastrieť nadužitý slang a vyvolať dojem súčasnosti. Vznikol mimoriadne plytký, prvoplánový príbeh.

K typu prázdninových príbehov patria aj prózy **Milana Igora Chovana** *Maľované leto* (EPOS, il. Michaela Nováková). Dedikácia „všetkým dobrým chlapcom, ktorým sú zážitky a skúsenosti poučením“, a „všetkým dobrým dievčatám, ktoré vedia byť pre chlapcov vzorom“, necháva tušiť, že pôjde o didaktizujúce prózy s príkladnými hrdinami, odohrávajúc sa v idyllickej atmosfére. Toto tušenie sa skutočne potvrdí: prázdninové zážitky dvoch kamarátov sú popisné, staromódne, bez napínavosti a dobrodružnosti – či už by išlo o dobrodružnosť akcie, alebo o dobrodružnosť poznávania. Ponúka sa tu próza o dobrých deťoch a bezproblémovom vegetovaní ako vystrihnutá z prelomu 19. a 20. storočia.

Podobne ako kedysi v 50. a 60. rokoch Mladé letá sa tentoraz rozhodlo vydavateľstvo Perfekt stimulovať záujem autorov o tvorbu nedostatkových žánrov, a vypísalo teda súťaž v tvorbe poviedok pre deti a mládež. Zborník najlepších poviedok vyšiel pod názvom *Poletíme za dúhou. Poviedky pre deti a mládež* (Perfekt, il. Miroslav Regitko)

a priniesol sústredenejší, literárne niekedy profesionálnejší a nelineárny, väčšinou však amatérskjší a priamočiarejší pohľad na páliivé problémy dneška, akými sú šikanovanie a intolerancia k rasovej či fyzickej inakosti, osamelosť a nekvalita medzilidskej komunikácie, rôzne druhy závislosti... Prvý ročník súťaže teda zmapoval časť zásadných spoločenských problémov, hoci väčšinou len v tematickej polohe, ale v najlepších poviedkach (vítazná poviedka Jany Bodnárovej *Psy*, čiastočne v poviedkach I. Škripkovej, R. Jágrikovej) nájdu sa už náznaky autentickej pocitovej polohy, v akej tieto problémy zažívajú a reflektujú súčasné deti a dospievajúci.

V oblasti literatúry faktu sa každý rok objavujú nové tituly. Medzi nimi sa z času na čas ukážu životopisné diela. V minulom roku vyšli hneď dve diela takéhoto žánrového zamerania. Jedným je biografická próza **Danice Štilichovej-Suchoňovej** *Život plný hudby* (SPN-Mladé letá), v ktorej na základe autentických výpovedí svojho otca, hudobného skladateľa Eugena Suchoňa, poskladala mozaiku jeho osudov, doplniac ju o rovnako autentické výpovede osobností, ktoré Suchoňa poznali. Popri pôsobivom príklade silnej osobnosti sú v texte prítomné aj nenápadne zapracované informácie o svete hudby i o živote na Slovensku v minulosti. Životopisným rozprávaním je aj nová kniha **Ladislava Vargu** *Hviezdny generál: tajomstvá života a smrti M. R. Štefánika* (Žilina, Knižné centrum). Publikácia je spracovaná so značnou dávkou patetickej piety a bez väčšej literárnej hodnoty.

Spojenie vecnej informácie s autentickou zážitkovosťou určilo podobu originálnej publikácie **Jany Bodnárovej** *Moja prvá galéria* (Košice, Vydavateľ-

stvo Vienala, il. Miloš Kopták, Denisa Stanislavová). Autorka využila funkčnú symbiózu dvoch semiotických systémov: výtvarného (farebné reprodukcie výtvarných diel umiestnené na pravej stránke) a slovesného (poetická interpretácia artefaktu situovaná na ľavej strane dvojstrany). Ilustrátori v podstate len jemnou kresbou striedmo zasahovali do reprodukcie. Literárna časť je pozoruhodná spôsobom, akým sa tu spája vecné kunsthistorické poznanie s impresívnym zážitkom z výtvarnej percepcie a so schopnosťou vydať o tom básnivú výpoveď. Výsledné lyrické impresie a rekonštrukcie (možných) drám skrytých vo výtvarnom diele sú esteticky pôsobivé a zároveň nenápadne a nevťieravo inštruujú, akým spôsobom možno vnímať a zažívať umelecké výtvarné dielo. Upriamujú pozornosť na atmosféru diela, na zaujímavé detaily a ich komponovanie do celku, naznačujú potenciálne príbehy a osudy postáv alebo reálií na obraze, stimulujúc tak čitateľovu predstavivosť.

O spojenie informácie so zážitkom sa usiluje aj **Rudolf Čižmarík** v próze *Pes do vrecka*. (Bratislava, Vyd. Alexandra). Téma nie je nová: rozprávanie o psíkovi v rodine. Má podobu štylizovanej biografie psa Emy, pričom sa nezrieka ani ambície vypovedať aj o vzťahoch medzi ľuďmi a zvieratkami. V určitom zmysle je kniha sympatickou adoráciou tohto spolužitia, chýba jej však imaginácia: čosi, čo púhu empiriu transformuje na literatúru. Výhrady možno mať aj voči práci jazykového redaktora.

Ak v nejakom žánri slovenskej detskej literatúry už dlhodobo vládne nuda, je to celkom určite poézia. Ani v roku 2005 sa na tomto poli neudialo nič zvláštneho. Tri zbierky veršov pre deti, ktoré sa objavili, zotrávajú pri modeli riekankovej jednoduchej a hravej poé-

zie. Nová básnická zbierka **Štefana Moravčíka** *Videl to svet?* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej, il. Martin Kellenberger) je tentoraz výraznejšie zameraná na hravé popularizovanie zabudnutej (zastaranej, nárečovej) lexi-ky. A tak sa deti dozvedia, čo to je brdo, vercajg, náprstok či almara, čo to znamená, ak deti pomenujeme argotizmom „bosí“ alebo ak kupujeme niečo za babku, ale poézie, ktorá by im otvárala oči pre iné videnie všedných vecí, si neužíjú.

Zbierku **Ondreja Nagaja** *Od čoho má slnko kľúče*. (Žilina, Knížné centrum, il. Ján Vrabec) tvoria nenáročné riekanky usporiadané do cyklov podľa ročných období. Zaiste potešia, ale neprekvapia. Paperback **Táne Pastorkovej** *Veršovaná abeceda* (Príroda, il. Katarína Slaninková) rozmnožil počet jestvujúcich abecedárov na vyslovene diletantskej úrovni (veršovnícky, obrazne, aj prakticky: báseň určená na vyvodenie a osvojenie si písmena nemôže mať toto písmeno zastúpené iba v jednom slove!). **Daniel Hevier** v knihe *Pätka z nudy* (Mladé letá, il. D. Hevier) ponúkol komponovaný súbor piesňových textov, básní a próz, ktoré majú podobu mystifikovaných a imaginovaných výpovedí a sú už tradične vytvorené na profesionálnej úrovni. Ani on nijako neprekvapil. No a novú knihu veršov zosnulého **Borisa Droppu** *Modré slnko* (Regent, il. Virgil Droppa) sa nám nepodarilo zohnať vôbec. **Jozefa zo Senca** s jeho už tretími či štvrtými grafomanskými veršovanými opovážlivosťami radšej ani nespomíname.

Na záver možno konštatovať, že rok 2005 nepriniesol v tvorbe pre deti a mládež žiadne veľké prekvapenia ani v oblasti autorskej základne, ani v rovine žánrov. V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi však neznamenal ani „prepad“

hodnôt: tak ako vyšli diela nadštandardných kvalít, vyšli aj diela štandardné a subštandardné. A podobne – tak ako vyšli diela konvenčných poetík, vyšli aj diela objavné. Za najlepšie vydané opusy možno považovať netradičné rozprávanie o výtvarnom umení Jany Bodnárovej, rovnako netradičné podanie povestí Ondreja Sliackeho a Martina Kellenbergera, múdry rozprávkový triptych Jána Uličianskeho, vtipný detský príbeh Gabriely Futovej a inteligentne didaktickú prózu Jaroslavy Blažkovej. K literárnym dielam s dobrou úrovňou patria aj knihy V. Jančárovej, Romana Brata, Kvety Daškovej a, prirodzene, Daniela Heviera. Napokon, zaujímavými príspevkami do žánrového i hodnotového spektra slovenskej detskej literatúry boli i dve knihy fantasy M. a I. Molitorovcov.

To, čo je ešte na produkcii roka 2005 zaujímavé, sú posuny v štruktúre vydavateľstiev kníh pre deti. Odhliadnime pritom od nových a neznámych (málo známych) súkromných vydavateľstiev – tie sa za knižnými titulmi objavujú každý rok. Nápadné je skôr to, že sa čoraz výraznejšie začína profilovať Perfekt, preberajúc na seba aj prvky organizovania života detskej literatúry a jej rozvoja. Stabilne prínosné sú vydavateľ-

stvá Ikar, Q111, Regent i Vydavateľstvo Maticе slovenskej. Naopak – zdá sa, že nie tak dávnu pozíciu vydavateľského „lídra“ kvalitnej pôvodnej detskej literatúry opúšťa vydavateľstvo Mladé letá; predbežne sa to ešte prejavuje skôr v dramaticky klesavom počte vydaných titulov, ale začína sa to už nebezpečne dotýkať aj kvality viacerých z nich. Spojenie so Slovenským pedagogickým nakladateľstvom by hádam nemalo znamenať likvidáciu tohto v minulosti monopolného vydavateľa detskej literatúry u nás? Osobitným problémom je napokon distribúcia detských kníh po Slovensku (Bratislavu nevynímajúc), najmä z vydavateľstiev Regent a Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov. Ich produkcia zostáva pred čitateľom vo veľkej miere dobre utajená. A preto ani toto bilančné hodnotenie nezaznamenáva všetky tituly, ktoré by zaznamenať mohlo a malo.

Pôvodná literatúra pre deti a mládež však napriek všetkému žije a rozvíja sa. Aj keď sa to nedeje skokmi a za zvukov fanfár. Aj keď tie najpozoruhodnejšie diela sa každý rok dajú spočítať na prstoch jednej ruky a prevažuje skôr to ostatné. Napokon: ani v minulosti to väčšinou nebolo inak. Nebolo to inak ani v roku 2005.

Odklínanie hudby v Poprade

V Tatranskej galérii v Poprade predstavuje BIBIANA v dňoch 12. 5. – 30. 6. 2006 v rámci širšieho projektu výstavu Odklínanie hudby. Koncipovaná je ako vizuálno-akustický projekt, ktorý urobí hudbu zaujímavou aj pre menej nadaných. Autori sa inšpirovali slovami Carla Orffa: „Každé dieťa je stvorené pre hudbu, a preto má na ňu právo.“ Rozprávková cesta za hudbou má retrospektívny charakter. Deti sa postupne dozvedia o prvých zvukoch a nástrojoch, ktoré človek používal, o prvých pokusoch stvoriť pieseň, hudobný sprievod a touto cestou dospejú až ku vzniku hudobného diela.

U Vranove bubnuju...

Dni detskej knihy 2006

JÁN BEŇO

Cez ľudí poznávaš a hodnotíš mesto. Musím povedať, že keby som to robil iba prostredníctvom tých, ktorých naša spisovateľská skupina vo Vranove mala možnosť stretnúť počas krátkych troch dní, bolo by to poznanie veľmi neúplné.

Knižočka, ktorej názov dal aj titul to-muto kronikárskemu rozprávaniu, je pomocníkom hodnoverným a neoceni-teľným. Dvadsaťsedem osobností, ktoré sú spojené s Vranovom ako so svojím rodiskom alebo mestom svojich študentských rokov, tvorí dosť širokú re-prezentačnú vzorku vytvárajúcu mestu a okresu jeho kredit. Peter Čačko, Voj-tech Christov, Ján Figeľ, Štefan Kasar-da, Ivan Mikloš, Ľuboslav Paľo, Marián Tkáč a ďalší, medzi ktorými sú vysokoškolskí pedagógovia, ďalší výtvarní-ci, spisovatelia a dramaturgovia, archi-tekti a technici, predstavitelia inštitúcií a zástupcovia Slovenska v medzinárod-ných organizáciách, dokazujú, že iba dvadsaťtisícové mesto má „muž-stvo“, ktoré predstihne aj nejedno sídlo s oveľa väčším počtom obyvateľov.

Vranné mesto, vranná mladá

Zvláštny okres je Vranov: keď sa člo-vek díva na mapu, vidí, že jeho územie „sedí“ akoby v hniezde, ktoré mu vy-tvárajú okolité okresy – od juhu v ob-lúku na západ Trebišov, Michalovce, Humenné, Stropkov, Svidník, Prešov, Košice. Vrány v hniezde, Vranov v hniezde. V zborníku víťazných prác 6. ročníka literárnej súťaže Rozprávka

2005 alebo Vranov v rozprávke čítam spojenie „*vranné mesto*“. Dominika Popadákova má v prózičke, ktorá do-stala cenu okresnej knižnice, vetu „*Vra-novská knižnica, vzdelávateľka vrannej mladí*“. „*Krdeľ divých vrán*“ krúži aj v básni Jany Hanidžarovej *Z nočnej lás-ky a vraj „Zem ich (t.j. vrany) spozná-va, / A je im hniezdom, / Pred dom / Skla-dá lásku nočnú / Hniezdo cez deň mestom...*“ Čiže: je veľké hniezdo, krdeľ vrán také potrebuje a to hniezdo sa cez deň stáva mestom. Žeby zárodok novej legendy?

Zborník prác vranovských detí stojí naozaj za prečítanie. Nie som prekvapený – celé roky posudzujem žiacku poéziu a prózu na Literárnej Senici L. Novomeského a viem, že deti z vý-chodného Slovenska posielajú do nej väčšinu z najlepších prác. Ešte dlhšie som predsedom poroty súťaže jednot-livcov na Štúrovom pere vo Zvolene a môj archív hovorí aj o nejednom ši-kovnom mladom publicistovi z okresov východného Slovenska.

Tvorivosť a šikovnosť, dobré herecké i spevácke výkony sme vo Vranove mohli vidieť a počuť na otvorení a v Ha-nušovciach nad Topľou na závere Dní detskej knihy. A aby som nezabudol: módna prehliadka hanušovských diev-čat! To bol nápad a dôkaz, že také nie-čo sa dá robiť aj inakšie ako konvenčné parády dospelých, obecenstvo spisova-teľské i nespisovateľské je očarené pri-rodzenosťou i dospievajúcou noblesou,

všetkým, o čom sa dá hovoriť, že je milé, chutné, originálne. A spomenúť musím aj spevácku skupinu zo Žalobína, šesť speváčok, štyria speváci, harmonikár – prišli zaspievať predovšetkým vranovskému rodákovi, nášmu Petrovi Čačkovi, ktorý je od detských rokov aj hudobníkom a spevákom, neskôr i dirigentom, k významnému životnému jubileu. Spontánnosť v podaní ľudových piesní pokračovala tak, že sa k žalobínčanom pridali napokon aj nevýchodniari, aby dokázali, že tiež vedľa čosi z piesňového bohatstva nášho východu. Kolega Štefan Kasarda mi po skončení povedal: „Díval som sa na teba a videl som, že si dnes naozaj šťastný.“ Usmial som sa naňho a hovorím: „Máš pravdu, ale za to môžem v prvom rade tí speváci, a nie príprava mojej besedy.“

Mesto a okres má Vranovské slávnosti zborového spevu v júni, súťaž amatérskych spevákov populárnych piesní Zlatý gaštan v septembri, detský Gaštanček v júni, v auguste sú Hornozemplínske folklórne slávnosti a vranovské chodúlové divadlo Mira Miháľa je jediné slovenské pouličné divadlo...

Cena ľudskej tolerancie

Dni detskej knihy majú spravidla aj funkciu poznávaciu. Z každého okresu si odnášame všeličo neznáme a nevidené. Teraz vieme presne, že vo Vranove nad Topľou sa Alžbeta Bátoriová zasnubovala s Františkom Nádašdym v roku 1573, roku 1575 tu mali svadbu. Videli sme vranovskú najcennejšiu historickú pamiatku: barokovo-rokokovú liturgickú súpravu levočského zlatníka Jána Silašiho (monštrancia, kríž, kalich, cibórium). Bola zhotovená pre neskorogotický rímskokatolícky Kostol Narodenia Panny Márie postavený roku 1580. Kostol je najcennejšou stavebnou pamiatkou mesta, Silašiho súprava je od

roku 1991 národnou kultúrnou pamiatkou. Viem, že v Bystrom majú kyselku Ščevicu, jarná voda ju však zaliala tak, že som ju nemohol ochutnať. Peter Čačko mi ukazoval, kde sa chodil lyžovať, kde boli niekdajšie dominanty mesta – Hrunok, Bila hura, Hruby les, Okulka.

Jedno z najmenších, ak nie vôbec najmenšie mesto na Slovensku Hanušovce nad Topľou zďaleka víta návštevníka panorámou najdlhšieho železničného viaduktu na Slovensku postaveného v rokoch 1939-43. Meria štyristo metrov a okrem neho sú na trati aj tri ďalšie. Za ním v pozadí sa vynímajú dominanty Slanských vrchov Čierna hora a Oblík. Ten je najvýraznejší a najvzácnejší, je prírodnou rezerváciou a jeho vrcholová časť má charakter pralesa. Stavebnou dominantou Hanušoviec rozkladajúcou sa na kopci powyše rímskokatolíckeho kostola je parádny renesančno-barokový kaštieľ šľachtickej rodiny Dežöfiovcov z prvej polovice 18. storočia. V jeho impozantných priestoroch je vlastivedné múzeum, akým sa nemôže pochváliť hociktorý okres, sály slúžia mestu a kultúre.

Zabudol som sa opýtať hanušovských činiteľov, či neboli pokusy zo strany štátu kaštieľ predať. Zhrabnúť milióny hoci aj na dostavbu národného divadla. Vzdialenejšie kaštiele na Slovensku asi nie sú tak na rane ako budmerický zámok rodu Pálfičovcov, ktorý tohto roku len-len že unikol konkurzu, veď prečo by mal ďalej slúžiť potrebám Literárneho fondu a všetkým, ktorí podeň patria – spisovateľom, hercom a divadelníkom, televíznym a rozhlasovým pracovníkom, filmárom, novinárom.

O tom, ako v týchto miestach spolupatričnosť spája ľudí s ich rodiskom či pôsobiskom, svedčí kniha *Spomienky ožívajú* z roku 2004, ktorú som si pri niesol z Hanušoviec. Vyšla pri stretnu-

tí rodákov a ich spomienky sú také živé, ľudsky bohaté a rôznorodé, že to vzbudzuje úctu a obdiv.

Kronikár výpravy zaznamenáva, že v Hanušovciach pôsobil ako evanjelický farár aj jemu doteraz neznámy príslušník štúrovskej generácie Karol Drahotín Ehn (1804-1892), ktorý bol jedným z najvýznamnejších účastníarov Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Martine, patrili medzi zakladateľov Matice slovenskej, študoval na bratislavskom lýceu, propagoval a šírili štúrovske noviny. V roku 2000 vyšla v bratislavskom vydavateľstve Prístrojová technika kniha *Ako som objavil Ameriku alebo Putovanie mladého Slováka z Hanušoviec do Washingtonu*. Jej autor Andrej Eliáš (1921) roku 1949 emigroval s manželkou do USA, pôsobil neskôr ako riaditeľ výskumu trhu vo federálnom Úrade pre rozvoj obchodu medzi Východom a Západom, istý čas prednášal aj na Washingtonskej univerzite a krajanská Amerika každý rok udeľuje Cenu ľudskej tolerancie Andreja Eliáša, ktorú on dotuje.

Povedzte otvorene

Teraz kronikár nechá prehovoriť viacerých spisovateľov, bez ktorých by Dni detskej knihy sotva mohli existovať.

Július Balco: Na ZŠ Kukučínova vo Vranove bola učiteľkou Annou Zadorjanovou perfektne pripravená beseda. Netradične som o sebe nemusel hovoriť ja, ale deti si vybrali informácie na internete a odpovedali na otázky učiteľky, kde som sa narodil, študoval, čo som vydal, potom čítali z mojich kníh a vzápätí sa rozprúdila veľmi živá, dynamická beseda.

Štefan Kasarda: Besedoval som na ZŠ v Sačurove – deviaty ročník a vo Vyšnom Žipove – celá škola. Žiaci dobre pripravení, oboznámení s tvorbou.



JURAJ BALOGH/ G. Futová:
Lepší otec v hrsti ako kamoš na streche

V oboch prípadoch výborná atmosféra, pohotové reakcie, neočakávané otázky zavše s intelektuálnou príchufou ako svedectvo otvorenej mysle. V Sačurove premyslené, v Žipove spontánne. V oboch prípadoch ide o dôkaz, že kniha je v zornom poli ich detského záujmu a ešte ju z neho televízia nevyhnala.

Ján Navrátil: Beseda na osemročnom gymnáziu bola absolútne všeobecná. Žiaci nepoznali ani mňa, ani moju tvorbu. Čo mi nedoprialo gymnázium, bohato mi nahradila beseda v Zamutove, obci bohatej na folklórne tradície. Je tam aj hodne Rómov, beseda sa sústredila na moju knihu *Lampáš malého plavčíka*, mladé učiteľky ju dobre pripravili a som s ňou celkom spokojný.

Jozef Pavlovič: Tentokrát sa to naozaj oplátilo. Veľmi som zbohatol (pozor na dane, pozn. kronikára). Vo Vranove som okrem výbornej besedy a stretnutí s predstaviteľmi mesta a knižnice absolvoval návštevu nového moderného rímskokatolíckeho kostola, ktorý má nielen unikátny interié, ale aj mimoriadne zaujímavý amfiteáter a iné exteriérové prvky. Veľmi pozitívne sú moje skúsenosti z maličkého mesta Hanušovce, kde som zažil krásny program v kaštieli a tú najúprimnejšiu besedu a stretnutie so študentmi.

Ivan Szabó: Vedeli o mne základné údaje, po roku 2000 nie, hoci som poslal do knižnice svoju najnovšiu knihu *Rozprávky na kolesách*, poznali len krátky článok z *Fifika*. O tvorbe nič, len personálne, ako išiel život, čo som napísal, či sa žene ľúbi, keď som málo doma. V Hanušovciach som bol na besede, ktorá bola pripravená pre Jána Navrátila, ten prišiel na posledných desať minút. Rád chodím na besedy s čitateľmi mojich kníh, je však trápne, keď ich nepoznajú a zaujíma ich predovšetkým autor ako osoba.

Ladislav Švihran: Vo Vranove pripravili malú výstavku mojich kníh, zaujímala ich najmä kniha rekordov, názov nepoznali, hovorili naj, naj. Beseda bola v telocvični so skoro dvesto žiakmi...V Hanušovciach bola žiakov asi polovica, zúčastnil som sa jej s Janou Šimulčíkovou, dobre sme si nahrávali.

Jana Šimulčíková: So žiakmi ôsmej triedy vo Vranove bolo milé a živé stretnutie. Mali dobrú prípravu (dievčatá), prečítali si moju najstaršiu knihu *Dievča s bocianími nohami* z roku 1977. Knihy z rokov 1900-2005 sú pre nich neznáme. Druhú besedu na ZŠ v Hanušovciach (6.až 9.ročník) som absolvovala s L. Švihranom. Deti prejavovali záujem, napodiv mali aj moje dve novšie knihy, a hoci hrdinkami ich príbehov sú dievčatá, prekvapilo ma, že obe knižky si dal podpísať chlapec.

Napokon postreh redaktorky rozhlasu **Miriam Šišolákovej**, našej vernej spoločníčky: Rodina s dvoma deťmi, u ktorej bola vo Vranove na návšteve, sa jej postážovala, že u nich „normálne“ nedostať detské knihy, ako napríklad Bendovej *Osmijanka*, treba za nimi zájsť do Prešova.

Kronikár dvíha prst

Program vo Vranove mal, pochopiteľne, aj všetky potrebné náležitosti okrem besied, ku knihovníkom a iným záujemcom hovorili odborníci z Prešova Zuzana Stanislavová a Alžbeta Verešovejová.

Kronikár má za sebou nepretržité skúsenosti z vyše desiatich ročníkov posledných Dní detskej knihy. Dozrel čas, aby sa vyslovil zovšeobecňujúcejšie o veciach a problémoch, ktoré sú s nimi aktuálne spojené, i o tom, čomu by sa v ich ďalšom priebehu mala venovať väčšia pozornosť zo strany jedných i druhých organizátorov. Kronikár sa nechce rozširovať o známom úpadku, ktorý postihuje predovšetkým záujem starších detí o čítanie.

Treba si však všimnúť a uviesť, ako z roka na rok klesá počet titulov pre jedenást a viacročných, o mládežníckej skupine ani nehovorím. Niekedy si kladem otázku: ako by sa dnes prijímali

texty Kláry Jarunkovej? Príbehové, spoločenskejšie a sociálnejšie, reflexívnejšie aj lyrickejšie, hlbavejšie, jedným slovom náročnejšie literárne texty pre staršie deti vymierajú. Autori akoby prišli na to, že je lepšie adresovať svoju tvorbu mladším, tých ešte netreba zaťažovať takým a onakým, len hravo, len zábavne, veselo, nonsensovo a čudotvorne, detičky zhltnú všetko. Možnosti uspieť sú väčšie, trh je nepomerne väčší a príjem aj z dôvodov naozaj objektívnych zaručenejší. Keď autor tej dospelejšej, vážnejšej a náročnejšej literatúry ide na besedu, potrebuje jej väčšiu prípravu zo strany tých, ktorí o ňu žiadajú a ju organizujú. Nejde o svetoborné veci, všetko sa dá pri profesionalite a svedomitosti zvládnuť.

Je nevyhnutné, aby si aspoň časť žiakov prečítala príslušnú knihu či knihy, a takisto, aby knihovníčka a pedagóg tú knihu ovládali a vedeli ju deťom priblížiť. Čo sa však stáva? Predvídavy autor napíše, navrhne knižnici, že pošle niekoľko svojich kníh s tým, aby sa dostali k deťom, ktoré chcú besedovať. Knižnica mlčí. Autor je slušný, nenalieha. Myslí si, možno som sa ich dotkol, oni majú knihy a vedia, čo pred besedou robiť. Pred besedou sa pýta, či deti dostali jeho knihu, či si ju niektoré mohli pre-

čítať. Áno, áno, znie hlahol knihovníčok. Autor príde do školy, čaká ho niekoľkých päťdesiat detí a hneď po príchode zistí, že jeho knihu, o ktorej chcel besedovať, nemajú.

Beseda potom, prirodzene, je možno aj živá, autor má hodne skúseností, ale hovoriť iba všeobecne, nie o predmete, to je dobré na zabitie vyučovacej hodiny, ale nie na spokojnosť tvorcu, ktorého mrzí, že sa málo číta a veľmi rád hovorí s deťmi o prečítanom. Beseda, ktorá nespraví aspoň krôčik k zvýšeniu záujmu o knihu, je beseda jalová a v podstate len do počtu. Nezáleží vôbec, či išlo o besedu v rámci Dní detskej knihy alebo mimo nich. Ide totiž aj o takú dôležitú vec, ako je národný jazyk. Kto málo číta, málo v ňom a s ním dokáže: „...slovenský jazyk trpí neláskou alebo aspoň ľahostajnosťou..., je ohrozovaný, potláčaný vo vlastnom domove (čo je značne špecifická situácia v celoeurópskom rámci!)...vyjadrovacia schopnosť mnohých študentov nie je uspokojujúca, dokonca má klesajúcu tendenciu..., čo sa zreteľne prejavuje v ústnom, a ešte viac v písomnom prejave,“ napísala v tohtoročnom Literárnom týždenníku číslo 11-12 vysokoškolská pedagogička a spisovateľka Etela Farkašová.

Tuláčik a Klára v Taliansku

Úspechom niekoľkoročnej spolupráce Literárneho informačného centra s talianskym profesorom literatúry pánom Sossim, posilnenej iniciatívou vedúcej zahraničného oddelenia Miroslavy Vallovej, je talianska mutácia knižky spisovateľa Erika Jakuba Grocha a ilustrátora Luboslava **Paľa Tuláčik a Klára**, ktorá vyšla v preklade Alessandry Mura v talianskom vydavateľstve L'omino Rosso v Pordenone. Prezentácia knihy z dielne špičkového autora a ilustrátora, ktorá získala niekoľko prestížnych ocenení, je dôstojným zastúpením slovenskej detskej knižnej tvorby vo svete.

O láskach a koníčkoch

Rozhovor s jubilujúcim Petrom Čačkom

BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, je v súčasnosti inštitúciou, ktorá pripomína čosi ako zázrak. V čase trivializácie detskej kultúry, vlastne kultúry vôbec, v čase rozpadu tradičných hodnôt a životného štýlu existuje skupinka ľudí, ktorá tvrdošijne zastáva názor, že detská kultúra má nezastupiteľné miesto v procese humanizácie človeka a spoločnosti, a všetky svoje aktivity zameriava týmto smerom. Šéfom týchto ľudí, ktorých aktivity sú známe nielen na Slovensku, ale cez IBBY, medzinárodnú úniu pre detskú knihu, sú – najmä vo výtvarnej oblasti – akceptované v celom svete, je či bol Peter Čačko.

■ V čase príprav tohto rozhovoru ste na zasadnutí Slovenskej sekcie IBBY oznámili, že ste informovali ministra kultúry Rudolfa Chmela o svojom úmysle rezignovať na post riaditeľa BIBIANY. Čo vás k tomu viedlo? Dúfam, že nie fyzický vek. Ten je totiž pri vašej mentálnej výkonnosti taký nepodstatný, že som ho v úvode nášho rozhovoru nepovažoval za potrebné ani pripomenúť. Aj keď netajím, bolo to vaše životné jubileum, ktoré ma k nemu inšpirovalo.

Tempus fugit – čas beží, nedá sa zastaviť a rôčky pribúdajú. Ale nebol to jediný dôvod môjho rozhodnutia, o ktorom som uvažoval už pred rokom. Jednak som všetko svoje úsilie smeroval k tomu, aby sme zodpovedne pripravili a zrealizovali jubilejný 20. ročník Bienále ilustrácií Bratislava, a tým úspešne zavŕšili štyri desaťročia tohto jedinečného svetového podujatia, ktoré preslávilo Slovensko, jeho kultúru a umenie, organizačné schopnosti a Bratislavu ako Mekku ilustrátorov detských kníh v stovke krajín všetkých kontinentov. A keďže som pri tomto podujatí, ktoré napokon vznikalo v Mladých letách, bol od samého počiatku a ešte pred nultým bienále – Výstavou českých a slo-

venských ilustrátorov v roku 1965 – som počas pobytu na Slovensku sprevádzal vtedajšieho prezidenta IBBY Niila Visapääho (mimočodom – jeho dcéra Leena Meissen bola tridsať rokov riaditeľkou Sekretariátu IBBY v Bazileji), ktorý sa plne postavil za naše podujatie a jeho podporu touto mimovládnu organizáciou UNESCO. Od roku 1967 som mal na starosti najmä stretnutia riaditeľov vydavateľstiev detských kníh krajín východného bloku počas otvorenia jednotlivých ročníkov BIB, ako aj organizáciu medzinárodných seminárov pre výtvarných redaktorov týchto vydavateľstiev, ktoré sa pravidelne konali až do roku 1989, neskôr som ako člen Výkonného výboru BIB za Slovenskú sekciu IBBY svojou troškou do mlyna prispieval k udržaniu tradície tejto svetovej konfrontácie umenia ilustrácie detských kníh a od roku 1999 som už bol celkom zodpovedný za toto podujatie z titulu funkcie riaditeľa BIBIANY. Občas počuť názory – najmä mladších, že BIB je zrelý na nejaké zmeny. A túto chvíľu považujem za najvhodnejšiu na to, aby sa prípadné potrebné zmeny realizovali a podujatie úspešne pokračovalo povedzme ďalších štyridsať rokov už s novým vedením.

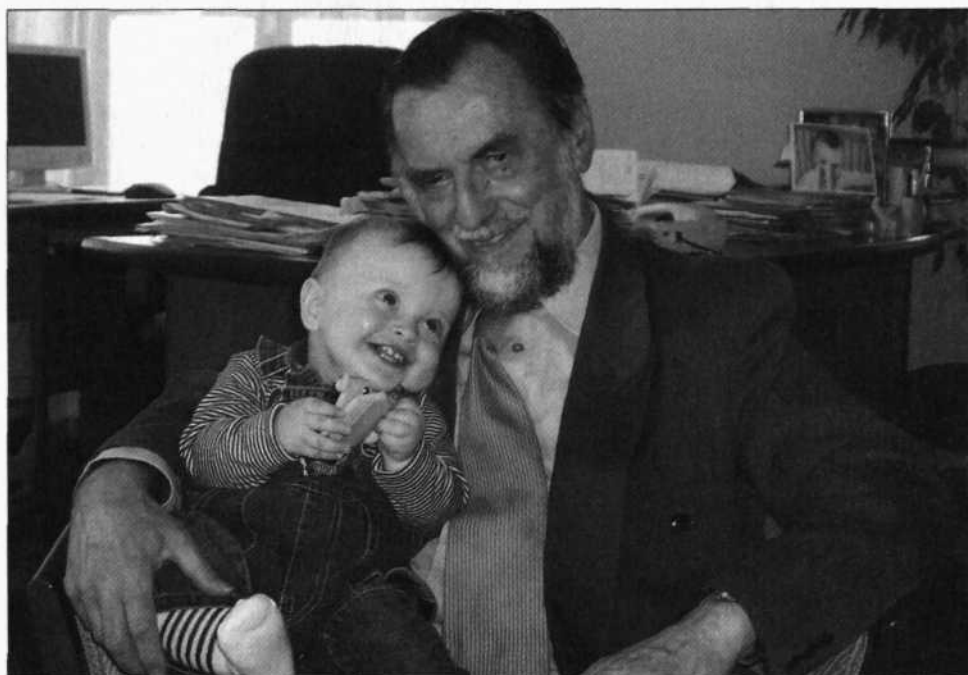
■ **K BIBIANE, ktorej ste šéfovali tak, že ste jej dali víziu, sa ešte vrátite. Pozhovárajme sa teraz o tom, čo jej predchádzalo. A nie tesne pred tým, ako ste cez konkurz do nej vstúpili, ale vráťme sa úplne na začiatok. Do vašej rodiny, ktorá sa zaiste podpísala na vašej budúcej orientácii. Alebo to bolo inak?**

Vôbec nepochádzam z umeleckej rodiny. Hudobný talent som azda zdedil od starej mamy z matkinej strany, ktorá mala krásny hlas a bola „kostolnou predspeváčkou“, pekne spievala tiež moja mama a vraj ja som ako trojročný už čisto vyspevoval rôzne pesničky, najmä nábožné, a ako päťročný som už „chodil na husle“ a občas po večeroch v otcovej kaviarni vrzúkal s cigánskou kapelou, ktorá tam každý večer vyhrávala do tanca aj na počúvanie. Neskôr mi rodičia kúpili harmoniku, na ktorej som už ako deväťročný hral na oslave pod vianočným stromčekom na námestí, neskôr som cho-

dil na hodiny klavíra. V tomto ma rodina naozaj podporovala. A pokiaľ ide o výtvarný talent, bol som šťastný, keď mi výkres urobila teta, dobrá kresliarka, alebo niektorá spolužiačka, ktorej som ja zasa dal odpísať matematickú úlohu. Z gymnázia mám dokonca vysvedčenie – tuším zo sekundy, na ktorom mám samé jednotky, iba z kreslenia dvojku.

■ **Po maturite roku 1953 ste prišli do Bratislavy a začali ste na filozofickej fakulte študovať slovenčinu a latinčinu. Zaujímavý je ten druhý predmet. Vybrali ste si ho sám alebo bol vám vybraný?**

Pri zápise som si nemohol vyberať, druhý predmet so slovenčinou bola ruština. Až po pár týždňoch mi vtedy docent Vincent Blanár, ktorý ma spoznal na prijímacej skúške, vybavil stredovekú latinčinu, aby som po skončení štúdia mohol robiť na historickom slovníku slovenského jazyka. Keďže ako miništrant



som bol odmalička zvyknutý na latinčinu a v gymnáziu som mal dobrých profesorov, latinčina na vysokej mi nerobila problémy. Po absolvovaní fakulty však podľa straníckych uznesení sa v akadémii obmedzili humanitné ústavy a rozširovali technické, miesto pri koncipovaní historického slovníka sa mi teda neušlo.

■ **Aký bol váš vysokoškolský svet? Mal niektorý z učiteľov vplyv na vašu budúcu orientáciu alebo cestičku do detskej literárnej kultúry ste si našli sám a v inom čase?**

Mal som šťastie, že sa mi počas štúdia podarilo „ísť na výmenu“, teda na semestrálny pobyt. Tretí ročník som v zimnom semestri absolvoval na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne a v letnom semestri na Filologickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Pričom som mal výhodu, že som mohol absolvovať aj iné prednášky okrem tých, čo boli predpísané na prebiehajúci semester pre treťoročiakov. A tak som navštevoval prednášky napríklad prof. Mukařovského či Šmilauera, sanskrit u dr. Erhardta, ale aj detskú literatúru u docenta Františka Tenčíka. Najmä tento moment neskôr rozhodol o mojom ďalšom smerovaní. Pobyt v Brne, a najmä v Prahe som však využíval na návštevu galérií a koncertov (dokonca aj na Pražskej jari), videl som mnoho predstavení divadiel, všetky opery B. Smetanu, ale aj ďalšie z repertoáru ND, rok 1956 bol jubilejným Mozartovým, každú nedeľu som v Kostole sv. Jakuba absolvoval niektorú orchestrálnu omšu tohto skladateľa, dokonale som spoznal centrum Prahy, čo sa mi neskôr veľmi zišlo.

■ **Zo Slovníka slovenských spisovateľov pre deti a mládež viem, že ste sa po skončení FF UK stali stredoškolským profesorom v Novom Meste nad Vá-**

hom. Učili ste tam dva roky a potom ste na vyše tridsaťjeden rokov zakotvili vo vydavateľstve Mladé letá, inštitúcii, ktorá v minulom režime garantovala rozvoj detskej literárnej kultúry. Ako vlastne došlo k tomu, že ste si roku 1960 zakúpili v Novom Meste nad Váhom jednosmerný lístok do Bratislavy?

Po skončení fakulty som mal podľa dohody s prof. Pavlom Petrusom nastúpiť na fakultu do Prešova ako asistent. Lenže Prešov bol veľmi blízko môjho rodiska a kádrovák zistil, že otec je živnostník, teda má maloburžoázny pôvod, a mama chodí každý deň do kostola. A tak napriek umiestenke som tam nemal miesto. Ako náhradu mi na dekanstve ponúkli miesto vychovávateľa v baníckom učilišti Pôtor alebo učiť na osemročke v Moravskom Lieskovom. Vybral som sa na školský odbor ONV v Novom Meste nad Váhom, kde našťastie bol rozumný vedúci a zavolať na jedenástročku – tam bol riaditeľom latinčinár – a tak som sa dostal na JSS, kde som učil slovenčinu, latinčinu i ruštinu. Bol to rok 1958. Ale hneď v roku 1960 sa latinčina zrušila a slovenčinármi a ruštinármi „mohli Dunaj zahatať“, takže som sa obzeral po inom mieste. Kolega z ročníka Henrich Pifko, ktorý pracoval vo vydavateľstve Tatran, ma informoval, že v Mladých letách hľadajú redaktora. Vybral som sa za Jánom Poliakom a po krátkom rozhovore ma zaviedol k riaditeľovi Rudovi Moricovi, ktorý mi po pár minútach rozhovoru povedal: „Ak nemáte vážne kádrové nedostatky, môžete sa považovať za prijatého.“ Ťažko som si vzdychol a priznal sa: „Mám maloburžoázny pôvod.“ Rudo Moric ma potľapkal po pleci a vraví: „Každý z nás nejaký pôvod musí mať.“ Po skončení školského roku som v júli 1960 nastúpil do redakcie pôvodnej literatúry.

■ Nech si o Mladých letách hovorí, kto chce, čo chce, bola to inštitúcia, ktorá napriek všetkému zohrala v našej novodobej kultúre jedinečnú úlohu. Ako všade i tu boli ľudia „takoví i makoví“, podstatné je, že kurz Mladých liet určovali tí, pre ktorých sa umelecká detská kniha stala zmyslom života. Títo ľudia knihy nielen vydávali, ale aj iniciovali, objavovali talenty, podporovali odbornú reflexiu detskej literárnej kultúry, cez Klub mladých čitateľov utvárali čitateľskú gramotnosť národa. Ako vás títo ľudia medzi seba prijali? Kto z nich si získal váš obdiv a vašu úctu?

Mojou prvou šéfkou v „pôvodnej“ redakcii Mladých liet bola spisovateľka Eleonóra Gašparová, inteligentná, rozhladená a rozvážna dáma, s ktorou si podnes veľmi dobre rozumieme a občas si voláme. Ona ma zaučala do tajov redakčnej praxe, jej som predkladal prvé posudky rukopisov, ktoré prišli ako ponuky na vydanie. A mali sme aj spoločnú lásku – hudbu. Pamätám sa na besedu v Komárne, ktorej predchádzala exkurzia do lodeníc a prehliadka novej lode stavanej – ako vlastne všetky – pre sovietsku plavbu. Na lodi bolo aj krásne biele piano, ku ktorému som pristúpil a zabrnkal na ňom. Vedúci inžinier, ktorý nám loď predvádzal, povzbudivo mi prikývol, a tak som sadol, mrkol na pani spisovateľku Gašparovú a z voleja som spustil predohru k Trnavského Ružičkám. Pani Lenca – ako sme ju volali – Ružičky perfektne odspievala a zožali sme úspech na improvizovanom minikoncerte. V redakcii som mal šťastie sedieť ešte s ďalšou spisovateľkou Máriou Ďuríčkovou, vynikajúcou redaktorkou s veľkou sebadisciplínou (tú som sa učil od nej) a perfektným jazykovým citom, ktorý som obdivoval. Bola tu aj dr. Hanka Ferková, spoľahlivá redaktorka a zna-

menitá prekladateľka, s ktorou sme mali veľmi dobrý vzťah až do jej posledných týždňov, Gitka Příbusová, Gusta Baricová a jediný mládenec – básnik Jano Turan, vtedy ešte slobodný ako ja. V Mladých letách boli aj v ďalších redakciách vynikajúci kolegovia – Maša Haľamová, jemná a citlivá duša, ktorá mi bola príkladom pri úderoch osudu; Marta Lesná, Félix Uváček, Jano Švec, Laco Nesselman. Zo „šéfov“ som si veľmi vážil šéf-redaktorku Lýdiu Kyseľovú, jej obrovské pracovné nasadenie a rozumovú kapacitu, schopnosť bez zvláštnej prípravy predniesť encyklopedické prednášky na rôzne odborné témy v oblasti literatúry, čitateľskej percepcie či psychológie detského čitateľa. Janka Poliaka som letmo poznal už počas štúdia, keď bol asistentom na katedre slovenčiny, potom som mu pomáhal v slovenskej redakcii Zlatého mája a stali sme sa blízkymi priateľmi. Absolvovali sme spoločne dosť koncertov vážnej hudby a napokon som mu zahral na organe aj pri zádušnej sv. omši na pohrebe v Hornej Vsi po jeho predčasnom tragickom skone. Nemôžem zabudnúť ani na Dušana Rolla, výborného „vymýšľača“ edičných a iných projektov, naslovovzatého organizátora, jedného z iniciátorov dnes presláveného Bienále ilustrácií Bratislava – BIB. Osud to zariadil, že sme spolu organizovali ešte aj vlnajšie jubilejné dvadsiate bienále – BIB 2005. Bol som až uveličený, ako ma títo vynikajúci ľudia prijali medzi seba v priebehu krátkeho času. Aj keď som v redakcii pôvodnej literatúry nevydržal dlho a po niekoľkých mesiacoch ma posunuli na miesto vedúceho tlačovej redakcie po Romanovi Košťovi, a neskôr som bol prvým vedúcim Klubu mladých čitateľov a šéfom redakcie exportu, stále som bol v blízkom styku s kolegami a priateľmi z pôvodnej redakcie.

■ O dva roky po príchode do Mladých liet ste začali vypomáhať Jánovi Poliakovi s redigovaním Zlatého mája. Pre tých, ktorí o tomto časopise nepočuli, musím pripomenúť, že šlo o unikátne periodikum, ktoré zohralo priam historickú úlohu pri formovaní modernej českej a slovenskej detskej literatúry. V tejto súvislosti sú nezaobudnuteľné najmä 60. roky, v ktorých pod vplyvom tzv. obrodných pokusov zreformovať dogmatický komunizmus došlo aj v detskej kultúre k explózii modernizmu. Čo vám po rokoch z tohto obdobia utkvelo v pamäti? Aká bola spolupráca medzi pražskou a bratislavskou redakciou Zlatého mája? A ako či vlastne prečo sa skončil váš zlatomájovský príbeh?

Za tých pár rokov vo funkcii redaktora slovenskej redakcie celoštátneho časopisu Zlatý máj fungovalo tu niekoľko šéfredaktorov. Začínal som pri Vladislavovi Stanovskom, potom to bol František Tenčík, môj pedagóg z brnenskej univerzity, a napokon Zdeněk Slabý. Každý mal odlišný štýl práce. Na redakčných poradách nás i slovenské príspevky vždy akceptovali, ale pri „zalamovaní“, ktoré sa robilo v Prahe (za Tenčíka v Brne), vypadli poväčšine slovenské príspevky, veď košľa vždy bola a je bližšia než kabát. V tom čase sa začala recenzovať nielen literárna, ale aj výtvarná stránka kníh a práve zabezpečovanie výtvarných recenzií som mal na starosti ja. Podarilo sa mi získať viacerých spolupracovníkov, podaktorí z nich po sporadických recenziách, glosách a poznámkach sa začali hlbšie zaujímať o ilustrácie a stali sa z nich uznávaní odborníci, porotcovia výtvarných súťaží aj medzinárodných prehliadok (mám na mysli napríklad Mariána Veselého). Pokiaľ ide o ukončenie môjho redakčného pôsobenia, uvažoval som o ňom už skôr – zvýšené povinnos-

ti pri vedení redakcie exportu, účasť na knižných veľtrhoch mi časovo neumožňovali dôkladne sa venovať tejto činnosti, a tak odvolanie dr. Jána Poliaka po previerkach v roku 1970 som využil aj na vlastnú rezignáciu.

■ Slovník uvádza, že v roku 1962 ste uverejnili svoj prvý knižný preklad. Bola to kniha českého autora F. A. Elstnera Dobrodružným chodníčkom. Odvtedy sa prekladateľstvo stalo vašim profesijným koníčkom. Prekladáte z poľštiny, češtiny, srbčiny, chorvátčiny, slovinčiny, lužickej srbčiny a angličtiny. Podľa množstva titulov, ktoré Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež uvádza, patríte medzi najproduktívnejších prekladateľov detskej knihy, pričom nepochybne váš register rozširujú i tituly pre dospelých (mimočodom, využívate tu i svoju znalosť latinčiny?). Váš preklad knihy poľského autora J. Domagalika Päť prípadov detektíva Konôpku si Slovenská sekcia IBBY ocenila návrhom na Čestnú listinu IBBY. Prekladáte to, čo vám vydavatelia ponúknu, alebo uprednostňujete knihy, ktoré sú blízke vášmu naturelu a umeleckému názoru?

Netajím, že som začal prekladať z finančných dôvodov. Môj nástupný plat redaktora v Mladých letách v roku 1960 bol 1.080 Kčs hrubých a za pomocnú redakciu v Zlatom máji som mal mesačne brutto 200 Kčs (!). Keďže som sa na jeseň 1961 oženil a o rok sa mi narodil syn Marek, musel som si nejako privyrobiť. Lenže čítanie a výber vhodných textov na preklad sa neskôr stal mojim koníčkom, a keďže som hudobný sluch využíval aj na učenie sa cudzích jazykov, vyberal som si vhodné tituly, ktoré som potom ponúkal na preklad. Poznal som vydavateľskú prax, získal som prehľad

o produkcii zahraničných vydavateľstiev a navrhoval som tituly, ktoré prinášali čosi nové, tematicky či formou stvárnenia príbehu, a súčasne boli editorsky akceptovateľné a príťažlivé pre čitateľa. Najväčší úspech zaznamenala séria kníh poľského spisovateľa Zbigniewa Nienackeho o pánu Tragáčikovi, kde sa pútavý príbeh, určený mladému čitateľovi, spája so zaujímavými poznatkami z rôznych vedných odborov. Veľmi rád som prekladal aj knihy Krystyny Boglarovej a Janusza Domagalika. Za najhodnotnejší titul z mojich prekladov pre dospelých považujem román barda lužickosrbskej literatúry Jurija Bržana – Starý otec.

■ Vydavateľská činnosť mala v tom čase svoju premyslenú štruktúru. Dôsledne sa napríklad dbalo, aby existovala istá vyváženosť druhová, žánrová, vyváženosť z hľadiska vekových kategórií, aby v rámci edičnej stratégie mala dôstojné zastúpenie prekladová literatúra či literatúra faktu. Na čo presnejšie sa zameriavalo oddelenie, ktorému ste šéfovali?

Toto oddelenie bolo redakciou exportu. Pôvodné detské knihy slovenských autorov a ilustrátorov sme ponúkali na medzinárodných knižných veľtrhoch rôznym zahraničným vydavateľom a potom ich vydávali v objednanom jazyku. Ponúkali sa najlepšie tituly z produkcie a súčasne aj najvhodnejšie na realizáciu spoločných vydaní. Najjednoduchšie to bolo s knižkami pre najmenších, kde bolo minimum textu – napríklad pri lepoprelách stačilo preložiť dvadsať veršov a titul sa mohol tlačiť v koprodukcii s inými jazykovými mutáciami – farebné ilustrácie sa tlačili na celý náklad – teda na niekoľko mutácií a potom sa už len dotlačal text v čiernej farbe. Tak vznikol projekt vydávania titulov Medzinárodnej série obrázkových kníh, v ktorej napríklad



K. ŠTANCOVÁ a DUŠAN KÁLLAY/
Rozprávky H. Ch. Andersena

Blažkovej Ako si mačky kúpili televízor s ilustráciami L. Nesselmana či Tanskej Puf a Muf ilustrovaný V. Gergeľovou sme tlačili v jedenástich jazykoch. Takto sme vydávali aj veľké rozprávkové knihy – od Dobšinského Slovenských rozprávok s Fullovými ilustráciami (vyšli v deviatich jazykoch) cez Svadby líšky Ryšky Grimmovcov s ilustráciami L. Končekovej-Veselej či Pávieho kráľa ilustrované A. Brunovským. Celkove sme v rokoch 1965, keď sa redakcia naplno rozbehla, do roku 1990 vydali vyše šesťsto titulov v devätnástich jazykoch. Táto činnosť bola dôležitá aj ekonomicky – vydavateľstvo tým získavalo devízové prostriedky. Okrem toho Mladé letá sa práve touto činnosťou vynikajúco spongovali v zahraničí, získali renomé významného vydavateľstva. To veľmi pomohlo aj ďalším titulom, ktoré sa už nevydávali v koprodukcii, ale prekladali sa na základe získania licencie. Takisto sme oveľa ľahšie mohli získať zahraničné tituly, o ktoré sme prejavili záujem, pretože nás naši partneri poznali a stáli o to, aby v Mladých letách ich tituly vychádzali.

K činnosti redakcie patrila aj koordinácia spoločných vydaní s pražským nakladateľstvom Albatros. Hoci v tomto prípade nešlo o export – bolo to ešte v rámci spoločnej republiky – išlo tiež o koprodukčné vydania tlačené podľa rovnakých zásad redakčnej aj tlačiarenskej spolupráce. V tomto prípade to bola výmena významných a zaujímavých titulov tlačených spoločne v slovenčine i češtine.

■ Zmenou politického systému na začiatku 90. rokov došlo k radikálnym zmenám aj v kultúrnej sfére. Nevyhlo sa im ani vydavateľstvo Mladé letá. Noví manažéri, ktorí na rozdiel od predchádzajúcich kultúrnu ustanovi-

zeň vnímali ako výrobný podnik, za krátky čas priviedli ku krachu to, čo malo hodnotu národného fenoménu. Súčasťou tohto krachu bola tzv. racionalizácia vydavateľskej činnosti, čo, zrozumiteľne povedané, nebolo nič iné než likvidácia jednotlivých oddelení vydavateľstva a prepúšťanie ich pracovníkov. Ako ste tento čas prežívali vy a čo naň z odstupu času hovoríte?

Vývoj Mladých liet na začiatku 90. rokov by bol na osobitný rozhovor. Keď som zistil, že moje názory sú iné než reprezentovala skupina okolo vtedajšieho riaditeľa Antona Hykischea, ktorý navyše popri funkcii v Predsedníctve SNR nemal čas sa riadne venovať procesu prerodu národného podniku na nejakú formu schopnú prežiť, dostal som ponuku na vytvorenie pražského vydavateľstva Bohem Press, akejsi filiálky zürišského vydavateľského domu. Akceptoval som ju a za jeden rok som vydal a predal jedenásť titulov – päť v češtine, päť v slovenčine v koprodukcii s Mladými letami a jeden v lužickej srbčine. Potom sa však majiteľovi O. Božejovskému mánilo takéto vydávanie a rozhodol sa napriek nepochybne úspešnému rozbehu vydavateľstvo zrušiť.

■ Niekoľko redaktorov Mladých liet si v 90. rokoch založilo vlastné vydavateľstvá. Dodnes niektoré z nich existujú a zásluhou svojich vlastníkov sú vzácnymi ostrovčekmi kultúrnosti v mori všeobecnej nekultúrnosti. Prečo ste vy, obdarený organizačným talentom, s množstvom vhodných kontaktov doma i v zahraničí, neurobili niečo obdobné?

Predčasná smrť dvadsaťpäťročného syna, ktorý by mi mohol pomáhať a neskôr prevziať súkromné vydavateľstvo, mi vzala hlavnú motiváciu na takýto krok. Okrem toho v tom čase bol boom gýčo-

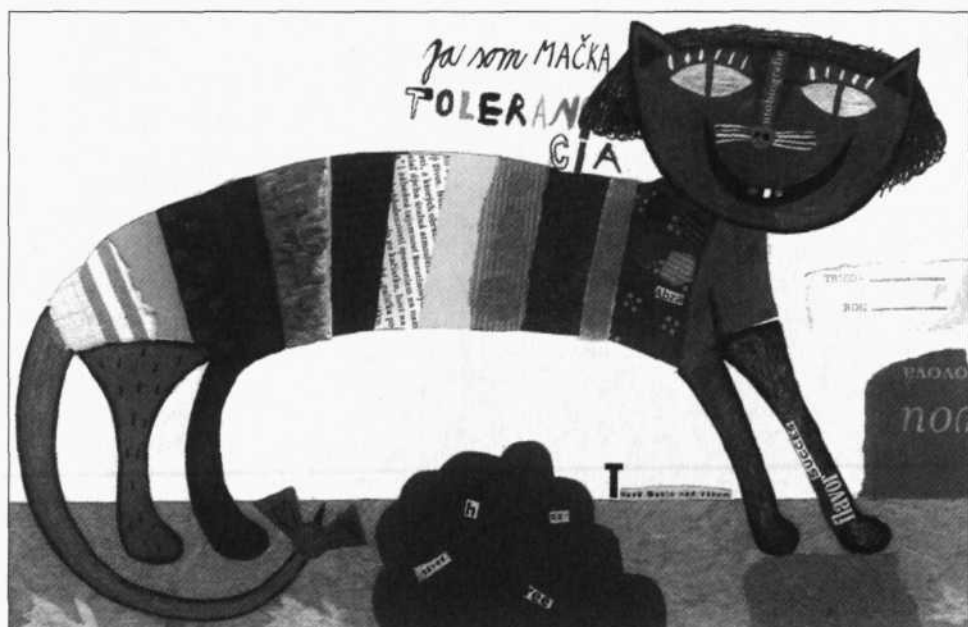
vých ilustrácií a kníh nadbiehajúcich níz-
kemu čitateľskému vkusu. Preto som dal
prednosť spomínanému Bohem Pressu,
ktorého knihy vynikali kvalitou výtvar-
no-grafického vybavenia. Navyše sľubná
exportná transakcia stroskotala na strate
jedného vagóna kníh v jeseni 1991 me-
dzi Belehradom a Záhrebom v srbsko-
chorvátskom konflikte. A tak som si po
týchto skúsenostiach založil iba živnosť
edičného poradcu pre takmer desiatku
domácich aj zahraničných vydavateľ-
stiev, ktorá ma niekoľko rokov obstojne
živila.

■ V Národnom literárnom centre, kde
ste pôsobili v druhej polovici 90. rokov,
mali ste pod palcom organizovanie slo-
venskej účasti na zahraničných kniž-
ných veľtrhoch, teda niečo, čo ste dô-
kladne ovládali. Nemyslím však, že vás
táto v podstate rutinná práca mohla
uspokojovať. Preto keď ministerstvo
kultúry vypísalo koncom roka 1998
konkurz na post riaditeľa BIBIANY,
nebolo pre nikoho prekvapením, že ste
sa doň prihlásili. Kto bol v konkurznej
komisii neviem, ale som presvedčený,
že jej členovia svoje rozhodnutie neo-
ľutovali. Vaším príchodom BIBIANA
získala druhý dych, rozbehli sa jej ak-
tivity, prehĺbili medzinárodné kontak-
ty, nič sa v nej nerušilo, naopak, pri-
budli nové sféry záujmu. Jednou z nich
bolo zastrešenie Slovenskej sekcie IB-
BY so všetkým, čo k tomu patrí. Ale
povedzte sám, s akými problémami ste
sa pri svojom nástupe stretli, cítili ste
sa na koni alebo ste svoj úmysel šéfo-
vať BIBIANE v kútiku duše obano-
vali?

Vznik BIBIANY ako inštitúcie nepo-
chybne súvisí s Bienále ilustrácií Brati-
slava. A s tým som bol v spojení od sa-
mého počiatku. Podieľal som sa aj na
programoch BIBIANY, ako pracovník na

dohodu som zabezpečoval v roku 1995
medzinárodný seminár. Ešte minister
kultúry Dušan Slobodník ma vymenoval
za člena komisie, ktorá mu mala navrhnúť
kandidáta na riaditeľa BIBIANY. Do
výberového konania som sa vtedy ne-
mohol prihlásiť, lebo v podmienke bol
vek do 39 rokov. V roku 1999 ma viacerí
nahovárali, aby som kandidoval, dlho
som to nebral vážne, až keď ma o to po-
žiadali priamo viacerí pracovníci BI-
BIANY, prihlásil som sa. Keď ma minis-
ter Milan Kňažko vymenoval, zhruba
som vedel, čo ma čaká, ale v skutočnos-
ti boli problémy ešte väčšie, než som
predpokladal. Najmä v medziľudských
vzťahoch, pričom práca v tejto inštitúcii
vyžaduje úzku spoluprácu jednotlivých
oddelení, predovšetkým dramaturgie
a produkcie. Mojou hlavnou úlohou bo-
lo presvedčiť o nutnosti vzájomnej pod-
pory a kooperácie, o dôležitosti každého
kroku na vytvorenie vynikajúceho vý-
sledku, o potrebe vhodnej prezentácie
aktivít a propagácie činnosti. Nedá sa
povedať, že by som svoj krok oľutoval,
ale niekedy sa bolo treba veľmi ovládať,
aby som pokojne reagoval na nenáležité
preceňovanie vlastnej práce a podceňo-
vanie zásluh iných na spoločnom diele
u niektorých spolupracovníkov. Tak ako
„gutta cavat lapidem non vi sed saepe ca-
dendo“ (kvapka hĺbi diery do kameňa nie
silou, ale tým, že často padá) usiloval
som sa takmer každodenne obrusovať
hrany vzájomných nedorozumení. Ani
dnes nie je situácia ideálna, ale mám do-
jem, že ovzdušie v inštitúcii je pokojnej-
šie, situácia na ekonomickom úseku
stabilnejšia a prehľadnejšia, technické
vybavenie modernejšie aj atmosféra pre
tvorivú činnosť priaznivejšia než pri mo-
jom nástupe pred siedmimi rokmi.

■ Bratislavčania poznajú BIBIANU
najmä vďaka exkluzívnym výtvarným



MARTINA MATLOVIČOVÁ/ Jaroslava Blažková: Mačky vo vreci

expozíciám, ktoré rozširujú poznávací horizont detí. V zahraničí je zas BIBIANA známa ako garant prestížnej prehliadky Bienále ilustrácií Bratislava. To však je len špička jej činnosti. Čo všetko v skutočnosti BIBIANA robí?

BIBIANA je jedinečnou inštitúciou svojho druhu, ktorá nemá vo svete obdobu najmä pre šírku záberu výchovy umením a spôsobom prezentácie umenia pre deti. Od svojho vzniku v roku 1987 je predovšetkým hlavným organizátorom Bienále ilustrácií Bratislava, ktoré zabezpečuje po stránke odbornej, reprezentačnej, komunikatívnej i dokumentárnej. Pripravuje koncepciu súťažnej výstavy BIB, reprezentačný katalóg výstavy, v ktorom má každý zúčastnený umelec farebnú ukážku svojho diela a patričné biografické a bibliografické údaje, ako aj všetky sprievodné aktivity od medzinárodného sympózia s vydávaním jeho výstupov – materiálov

v zborníku s farebnými reprodukciami ilustrácií a iných dokumentov z jednotlivých referátov. Súčasťou je aj príprava workshopu v spolupráci s UNESCO pre mladých ilustrátorov z rozvojových krajín, prezentácia výsledkov tejto tvorivej dielne na výstavách, vydávanie ďalších materiálov pre návštevníkov od príležitostnej známky, obálky a pečiatky riešených podľa diel odmenených a zúčastnených ilustrátorov v jednotlivých ročníkoch prehliadky, plagátov podujatia a reprodukcii víťazov súťažnej prehliadky. S BIB súvisia aj sprievodné výstavy nositeľov Medaily Hansa Christiana Andersena za literatúru a ilustrácie, ktorá sa udeľuje vždy v predchádzajúcom párnom roku na kongrese IBBY, prezentácia jedného „klasického“ slovenského ilustrátora (v roku 2005 to bol Ľubomír Kellenberger, predtým Štefan Cpin atď.), ďalšie sprievodné výstavy či už v BIBIANE, či v iných výstavných priestoroch a súkromných galériách

v meste. Množstvo práce zahŕňa organizácia zasadnutia orgánov BIB – medzinárodnej poroty, medzinárodného komitétu aj výkonného výboru, udeľovanie cien BIB, starostlivosť o organizačné materiály podujatia ako sú štatút, organizačný poriadok, prihlášky, scenár, výtvarné riešenie expozície či príprava výstavy a zvolanie medzinárodnej tlačovej konferencie. Sem patrí aj vytváranie Galérie BIB z originálov vystavených a odmenených ilustrácií v histórii nášho biennále.

BIBIANA pripravuje a zabezpečuje všetko okolo medzinárodného filmového festivalu Bienále animácie Bratislava – BAB, ktorého ôsmy ročník prebehne v dňoch 17.-21. októbra 2006. Tento festival vznikol z prehliadky filmov organizovanej počas BIB už v osemdesiatych rokoch minulého storočia a jej náplňou boli filmy animované podľa predlôh ilustrovaných kníh pre deti, vytvorené poväčšine výtvarníkmi známymi nielen vo filmovom svete, ale aj vo svete ilustrácie pre deti. Sekretariát BAB zabezpečuje nielen priebeh tohto nekomerčného festivalu, udeľovanie cien za celoživotné dielo aj za jednotlivé súťažné filmy, ale aj rôzne filmové podujatia v rámci Slovenska, pripravuje rôzne tematické i personálne prehliadky, ako aj semináre o jednotlivých významných tvorcov svetového animovaného filmu pre deti a vydáva materiály o filmových osobnostiach a zborníky z jednotlivých seminárov.

Umelecké a interaktívne výstavy pre deti – to je ďalšia činnosť BIBIANY. Na základe dlhodobej koncepcie sa prezentujú nielen životné osudy a dielo jednotlivých umeleckých tvorcov (Leonardo da Vinci, Vincent van Gogh, Ludovít Fulla, Jules Verne, Karel Zeman, Hans Christian Andersen atď.), ale aj tematické výstavy s ukážkami diel svetových umel-

cov, výstavy o materiáloch (plátno, papier, drevo, kameň) a iné interaktívne výstavy. V súčasnosti je to výstava o krídlach, lietaní a ceste k slnku cez prírodu, techniku, fantáziu a umenie alebo výstava o tom ako nezablúdiť, teda o labyrintoch a bludiskách. Nechýbajú expozície s hudobnou tematikou, cyklus výstav Dialógy o tolerancii, kde prezentujeme národnostné a sociálne menšiny (Rómovia, Židia, Rusíni, Chorváti). Hoci je BIBIANA zameraná na tvorbu profesionálneho umenia pre deti, sporadicky usporadúvame aj výstavy detskej tvorby – poväčšine sú to projekty zamerané na paralympiádu mládeže, práce detí z diagnostických ústavov či prezentácia výsledkov hlohovskej medzinárodnej súťaže exlibrisov a pod.

Súčasťou každodenného života BIBIANY sú tvorivé dielne k jednotlivým výstavám, ako aj k rôznym ďalším témam, činnosť divadelného štúdia, ktoré uvádza niekoľko ráz v týždni, ale pravidelne aj každú nedeľu dramatizácie rozprávok, čítané divadlo, aktivizačné predstavenia, pripravuje sa už šiesty ročník letného medzinárodného festivalu alternatívnych divadiel. Pričom naše predstavenia sa hrajú nielen v štúdiu či na nádvorí BIBIANY, ale pravidelne aj v Detskej fakultnej nemocnici, na iných scénach na Slovensku i v Čechách, ale aj na Festivale európskeho divadla v Japonsku v auguste minulého roka.

Sekcia knižnej kultúry BIBIANY – to nie sú len rutinné akcie Slovenskej sekcie IBBY, každoročná organizácia Dní detskej knihy v niektorom regióne Slovenska, príprava kandidatúr na rôzne medzinárodné ceny od Andersenovej medaily a Čestnej listiny IBBY po súťaž Najkrajšie knihy sveta v Lipsku, organizácia každoročnej súťaže Najkrajšie knihy Slovenska za uplynulý rok a prezentácia víťazných titulov na výstavách

v BIBIANE, po Slovensku i v zahraničí, pravidelne každý rok na najväčšom svetovom medzinárodnom knižnom veľtrhu vo Frankfurte. BIBIANA zabezpečuje udeľovanie cien Trojruža a Ceny Ludovíta Fullu, do jej kompetencie patrí organizovanie súťaží o ceny BIBIANY za najkrajšiu a najlepšiu knihu jari, leta, jesene a zimy, príprava hodnotiacich seminárov ročnej produkcie detských kníh po literárnej a výtvarnej stránke, nových rozhlasových a televíznych diel pre deti, spolupráca s rozhlasovým festivalom Zázračný oriešok a s ďalšími aktivitami. Vydávame aj odborný časopis, ktorý práve čítate.

Významnou zložkou BIBIANY je Centrum dokumentácie a knižnica. Spracúva a dokumentuje všetku činnosť, jednotlivé akcie, ohlasy v tlači, pripravuje databázy a informačný systém. Knižnica obsahuje nielen tisíce vzácných ilustrovaných kníh z celého sveta, z ktorých originály boli vystavené na jednotlivých ročníkoch BIB, ale aj množstvo odborných kníh o umení pre deti a vzácne kolekcie detskej literatúry. Bezpochyby je vhodným miestom na štúdium o ilustráciách a obrázkových knižkách pre deti tak, ako je mníchovská Medzinárodná knižnica pre mládež miestom na získavanie vedomostí o detskej literatúre. Na základe štúdia v našom Centre vzniklo už niekoľko pozoruhodných odborných štúdií, diplomových a magisterských prác u nás aj na zahraničných univerzitách.

■ V 70. a 80. rokoch slovenskú detskú kultúru, výtvarnú i literárnu, reprezentoval v zahraničí Dušan Roll. V roku 1986 sa stal dokonca prezidentom IBBY, medzinárodnej únie pre detskú knihu. Je potešiteľné, že jeho odchodom z funkcií tejto inštitúcie Slovensko neodišlo spolu s ním, ale vďaka

vám zostalo v medzinárodnom obraze. Ba čo viac, tým že ste po dva razy boli zvolený do Exekutívy IBBY, svet o nás nielen vedel, ale mohli sme sa podieľať na riešení závažných celosvetových problémov detskej kultúry.

Musím podotknúť, že po Dušanovi Rollovi bol v 90. rokoch členom desaťčlennej Exekutívy IBBY dve dvojročné obdobia – je to najviac, čo stanovy pripúšťajú – aj terajší prezident Slovenskej sekcie tejto organizácie Ján Uličiansky. Na členstvo v tomto orgáne som kandidoval na kongrese v Cartagena de Indias v roku 2000 a po dvoch rokoch som bol v Bazileji znova potvrdený v tomto členstve, ktoré trvalo do roku 2004. Vtedy na kongrese v Kapskom Meste som už nemohol kandidovať, ale bol som členom volebnej komisie. Po niekoľkoročnej pauze počas BIB 2001 i 2005 Exekutíva IBBY znova zasadla v Bratislave, boli tu významní zástupcovia tejto mimovládnej organizácie UNESCO, navštívili BIBIANU, boli nadšení výstavou Lietajúci kufor o Andersenovi aj ďalšími výstavnými aktivitami, zúčastnili sa sympózií BIB. Slovenská sekcia mala patronát nad oslavami Medzinárodného dňa detskej knihy 2006 a pripravila pre celý svet – teda aspoň pre vyše sedemdesiat krajín, terajších národných sekcií IBBY – posolstvo a plagát. To je to minimum, čo som pre Slovensko urobil ako člen Exekutívy. Zastupoval som záujmy ďalších piatich krajín strednej Európy v tomto orgáne, bol som v členskej komisii aj v ďalších podkomisiách, ktoré riešili závažné otázky v tomto období. Získal som veľa dobrých priateľov, mnoho kontaktov, ktoré som využíval na propagáciu Slovenska i BIBIANY.

■ Nepatríte k ľuďom, ktorí s obľubou rozprávajú o svojom osobnom živote.

A tak len úzky okruh vašich priateľov, že vašim koníčkom je spev. Dokonca spev sakrálny. A to nie v pasívnom slova zmysle. Venujete sa mu už dlho a sústavne, takže nazvať vás v tejto súvislosti profesionálnym amatérom je celkom presné. Navyše, keďže ste sa už narodili ako šéf, aj tu máte výnimočné postavenie. Všetci ostatní musia spievať tak, ako ich vy dirigujete. Keďže hudbu ste neštudovali, zaujímavé by bolo vedieť – hudba objavila vás, alebo vy hudbu?

Genézu môjho hudobného vývinu som už spomínal. Ako dvanásťročného miništranta ma v lete 1948 oslovil náš vtedajší pán farár Štefan Dráb a venoval mi kancionál. Mal som sa naučiť z neho hrať. Bral som to dosť vážne, najmä cez prázdniny som sa vari každý deň učil na klavíri jednotlivé piesne. A pred Vianocami som prvý raz hral pri omši na organe. Ešte som nedosiahol na pedál, a tak som si vypomáhal pedálovou spojkou. Postupne som sa naučil vyše stovky piesní z kancionála, čo bol celkom slušný repertoár. A hrával som aj na harmóniách v dedinských filiálnych kostoloch. Ako septimán som v roku 1952 už nacvičoval vianočnú koledovú omšu pre miešaný zbor. Tú som vo vianočnom období aj oddirigoval. Po maturite som v Bratislave od jari 1954 pravidelne hrával v jezuitskom kostole (v posledných rokoch len sporadicky) a od roku 1969 aj pravidelne dirigujem v kostole trinitárov. Je to jediný bratislavský kostolný zbor, ktorý pravidelne účinkoval po celý čas totality každú nedeľu pri latinskej omši. Má bohatý repertoár, skúsených členov – žiaľ, už vo vysokom veku, ktorí sa vedeli vysporiadať nielen s gregoriánskymi skladbami a starou hudbou (Palestrina, Monteverdi, Suriano), ale aj s Haydnovými a Mozartovými omšami a dokonca dvakrát predviedol aj Bee-



PETER CPIN/ Jaroslav Rezník: Rozprávky o Mladuškovi

thovenovu Omšu C-dur. Z modernejších skladateľov spieva omše M. Schneidera-Trnavského, L. Reficeho či skladby J. Rosinského. Hudba je mojou veľkou láskou a hra na organe, spev či dirigovanie je mojím obľúbeným koníčkom. A že som sa k nej dostal a mal možnosť takto muzicírovať, je pre mňa šťastím.

Na záver nášho rozhovoru chcem vám zaželať veľa ďalších úspechov, zdravia a tvorivej pohody. A zároveň vysloviť vďaka za priazeň, ktorú ste ako riaditeľ medzinárodného domu umenia pre deti prejavovali našej spoločnej Bibiane.

Pripravil ONDREJ SLIACKY

Návrat k hodnotám

Dramatická tvorba pre deti 2005

MARTA ŽILKOVÁ

V moderných dejinách Slovenska sa už viackrát prehodnocovali politické, spoločenské i kultúrne javy, preskumpovali sa a menili hodnoty. Spúšťačom týchto zmien ešte donedávna boli obraty v ideológii a politickej sfére, dnes častejšie ide o ekonomický tlak s politickým tieňom v pozadí. A dodajme ešte – i slabnúca pamäť národa spojená s občianskou ľahostajnosťou. Iba tak sa totiž mohlo stať, že zo Slovenskej televízie takmer zmizol Večerníček, že sa prestali vyrábať krátke animované i celovečerné hrané rozprávky, že sa celkom zabudlo na 40. výročie vzniku najstaršej televíznej relácie pre deti s odôvodnením, že Večerníček aj tak nikto nepozera. Nebyť niekoľkých článkov (napr. v Sme M. Kernová, V. Malík, M. Žilková), možno by si slovenská kultúrna verejnosť ani nespomenula, že môže prísť o ďalšie ohnivko v reťazi svojej kultúrnej tradície.

Na rozdiel od nás sa Večerníček v Čechách dodnes teší veľkej obľube. Svedčí o tom aj galavečer, ktorý vysielala verejnoprávna Česká televízia na oslavu jubilea. Na Slovensku sa žiadne oslavy nekonali, hoci slovenské krátke filmy boli kedysi významným vývozným artiklom. A tak možno súhlasiť s výtvarníkom a pedagógom na VŠMU V. Malíkom: „*Likvidáciu pôvodnej umeleckej tvorby, nielen ani-*

movanej, považujem za prejav pohrdania vlastnými kultúrnymi hodnotami a tradíciou, za prejav nekultúrnosti a v neposlednej miere za kultúrnu vlastizradu“ (tv-oko, príloha Sme, roč. 14, 2005, č. 37, s. 7).

K tvorbe STV za rok 2005 vlastne niet čo dodať. Situácia v porovnaní s rokom 2004 sa nezmenila, premyslená koncepcia vysielania pre deti a mládež neexistuje. Náhodnosť, rutinné zaraďovanie animovaných filmov rozličnej úrovne a odkazovanie detského príjemcu na tzv. rodinné programy typu reality show, to je obraz televíznej tvorby pre deti, o mládeži ani nehovoriac. Mladiství sa od detstva zbavujú šance mať vlastný názor a pripravujú sa na kolektívnu identitu (stotožnenie sa so skupinou a jej názormi).

Našťastie, čo nie je v televízii, udialo sa inde. Rok 2005 sa niesol v znamení dvoch festivalov. Prvý sa konal v Močenku a išlo už o 13. ročník celonárodného festivalu kresťanského divadla Gorazdov Močenok. Je to súťaž amatérskych divadiel, zväčša detských, ktoré obyčajne vedú učitelia a tí sú zároveň aj autormi textov a režisérmi divadelných predstavení. No prichádzajú sem aj také súbory, ktoré si získavajú meno na iných národných festivaloch, resp. v zahraničí. Ukazuje sa, že vedúci detských súborov radšej využívajú viac pohybové divadlo, pan-

tomímu a tanec než činohru. Naďalej trvá nedostatok dobrých textov pre detské divadlá. Hovorené slovo sa stáva doplnkom, nie nosným pilierom divadelnej hry. Z bežného priemeru sa v tomto roku vymykali dva súbory, ktoré sú známe aj z predchádzajúcich ročníkov. Prvý je rómsky, *Čhave Kamoro* zo Sniny, a vedie ho rádová sestra Sr. Stellamaris. Tento súbor uviedol divadelnú kreáciu Priateľstvo, kde sa otvorila otázka sociálneho rozvrstvenia Rómov a ich možného spolužitia. Inscenáciu treba hodnotiť z viacerých hľadísk, nie iba z aspektu textu. Ten bol veľmi jednoduchý, dôležité je pedagogické poslanie divadelného diela, ale aj jeho kresťansko-socializačno-divadelná misia, ako to v hodnotení uviedla členka poroty Elena Bakošová. Pri tom treba zdôrazniť, že vedúca súboru má dokonalé divadelné myslenie, takže vystúpenia rómskych detí poskytovali pôsobivý divadelný zážitok.

Druhý detský divadelný súbor *Gašparko z Lendaku* zaujal preto, že vedúca súboru Mária Buzáková stavia na prirodzenej tvorivosti detí a ich intelektuálnych a pohybových predpokladoch.

V rozhovoroch s vedúcimi detských divadelných súborov sa ukazuje, že mnohí sa – v dôsledku nedostatku domáчих divadelných textov – obracajú na české pramene, pravidelne uverejňované v časopise *Tvořivá dramatika*.

Nedostatok autorských textov sa pociťuje aj v bábkových divadlách, ktoré si vypomáhajú vlastnými autorskými predlohami, resp. prekladmi zahraničných divadelných scenárov. V súpis textov pre bábkové divadlá, ktorý pripravil Kabinet divadla a filmu

na rok 2005, figuruje iba niekoľko pôvodných dramatických diel, väčšinu tvoria dramatizácie klasických ľudových či umelých rozprávok (Soľ nad zlato, Dlhý, Široký a Bystrozraký v Bábkovom divadle v Bratislave, Osmijanko rozpráva v Starom divadle v Nitre atď.).

Z pôvodných textov zaujala práca *Lenky Tomešovej Mikulášske čaro* (Bábkové divadlo v Bratislave). Ide o účelovo napísanú príležitostnú hru k sviatku sv. Mikuláša. Zo skúsenosti vieme, že táto téma je najviac sprofanovaná, znivelizovaná, často až na úroveň jarmočného vystúpenia. Tomešová prekvapila tým, že všetky informácie postavila na správne miesto. Anjela a čerta ako opozíciu detského správania obdarila humorom, zvedavosťou, nedočkavosťou a prostredníctvom troch krátkych výstupov vysvetlila pôvod postáv sv. Mikuláša, deda Mráza i Santa Klauza. Konanie všetkých zúčastnených postavila na dvoch kľúčových slovách – láska a obdarovanie, teda slovo (pochvalné i karhajúce) a vec (dar), čo by sa nemalo od seba oddeľovať, ak nemá tento sviatok stratiť svoj pôvodný význam. V Amerike zásluhou komercializácie sa mikulášska oslava skarnevalizovala, citovo vyprázdnila a v tejto podobe sa úspešne šíri do Európy. Tomešovej hru treba chápať ako istý výraz sebaobrany v tom najlepšom slova zmysle. Tolerantnosť, rozprávkovosť, humor i tajomstvo zaručujú umelecký zážitok, ktorý šikovne maskuje aj tradičný didaktizmus.

Trochu nešikovnejšie si počínal *J. Štrbák* v hre *Spravodlivý autobus* – rozprávka o naprávaní chýb (Bábkové

divadlo v Žiline). Didaktizmus evidentne vystupuje do popredia už v samotnom podnázve. Počínanie rozprávkových postáv je viac zamerané na odovzdávanie odkazov a na kontakty s deťmi, než na samotný príbeh, ktorý sám osebe je dosť chudobný a zbytočne sa nafaňuje nepotrebnými sekvencami hlavne v závere. Hra je napísaná tak, že sú do nej zakomponované výtvorné a realizačné predpoklady bábkovej hry, čo by nebola chyba, keby autor dodržiaval istú logiku, ktorú napríklad ľudová rozprávka vždy má. Ďalším pôvodným textom je hra *Petra Begáňiho* (niekedy publikuje aj pod menom Oskar Bego) pod názvom *Udatný Petrík* (alebo ako sa hrdinom stat). Keďže ten istý text nájdeme aj medzi rozhlasovými hrami, budeme sa mu venovať v súvislosti s rozhlasovou produkciou.

Aktívne si počínala aj Bábkové divadlo na Rázcestí v Banskej Bystrici. Ako každý rok aj teraz obohatilo svoj repertoár niekoľkými novými premiérami, ale žiadna z nich nie je pôvodným autorským textom. Buď ide o preklady (*L. Smoček Podivuhodné popoludnie dr. Zvonka Burkeho*) alebo adaptácie (*Perníková chalúpka* – scenár a réžia *Zoja Mikotová* z Brna, známa pedagogička, ktorá sa venuje výchove učiteľov a divadlu sluchovo postihnutých). Poslednou voľnou dramatisáciou sú *Gulliverove cesty*, ktoré sú zamerané didakticky a vypovedajú o nadvláde silného nad slabým. Do komponovaná postava Dušičky zastupuje svedomie, rozhodujúce o konaní hlavného hrdinu. Záleží od realizácie, či didaktický princíp nepreváži nad umeleckým aspektom a nezmení inscenáciu na školskú hru. V roku 2005

oslavovalo Bábkové divadlo na Rázcestí 45. výročie svojho založenia a pri tejto príležitosti zorganizovalo internú prehliadku svojich predstavení spojenú so seminárom. Toto divadlo si naďalej udržiava prvenstvo vo výchove detského diváka pomocou širokej ponuky najrozličnejších aktivít.

Staré divadlo v Nitre uviedlo zaujímavú dramatisáciu hry českého autora *Tomáša Pěkného Havran* z kameňa v réžii Ondreja Spišáka. Náročnú realizáciu ocenia skôr dospelí ako deti. Pre ne sú určené *Ponitrianske vyprávky Ondreja Spišáka* a *Zuzany Zemaníckovej*. Dvaja herci si na javisku z hromady kostýmov vyberajú pre každý výstup čosi iné a oživujú známe nitrianske postavičky. V danom prípade nejde o klasickú divadelnú hru, skôr o žánrový obrázok, skladačku s osvetovým zámerom. Dramatisácia knihy *Kristy Bendovej* pod názvom *Osmijanko rozpráva* bola prídlhá a málo divadelná. Použité divadelné prostriedky pôsobili ilustratívne.

Druhý festival v roku 2005 bol venovaný rozhlasovej tvorbe. V poradí už 19. ročník predstavil najlepšie rozhlasové diela za uplynulé dva roky. Začnem trochu netradične rozhlasovou hrou pre deti, ktorá v rámci dnešných záujmových sfér predpubertálneho a mladšieho pubertálneho obdobia musí tvrdo bojovať o príjemcu, ale aj autora. Z hľadiska tematiky a žánrov práve hra pre deti patrí (aj zásluhou dramaturgičky K. Revallovej) k najzaujímavejším, hoci v roku 2005 iba jedna hra čerpala námet zo súčasnosti (D. Hevier: Poloklinika).

Hry s historickou tematikou zasahujú súčasnosť svojou aktuálnou výpoved-

nou hodnotou. Ani **Pavla Kováčová**, ktorá sa už oddávna venuje životopisným hrám, nesklamala. Prišla s príbehom o živote prvej slovenskej lekárky Márie Bellovej (1885–1973). Pokojný tok rozprávania pripomína skôr prózu než dramatické dielo, ale jeho výpoveď mala predovšetkým poznávací efekt.

V rozhlasovom kontexte sa pevne etabloval autor, ktorý už niekoľkými hrami z histórie upozornil na seba dôsledným vytváraním dobového koloritu a výberom pozoruhodných osobností, ktoré dokáže vsadiť do takmer dobrodružného príbehu. Tento raz **Juraj Bindzár** ponúkol hru s rómskou tematikou pod názvom *Čierny anjel*. Z hľadiska potrebnosti je zvolená problematika výsostne aktuálna a pre

autora je zase teritórium, z ktorého môže vyťažiť maximum estetických i morálnych hodnôt. Hra pojednáva o rómskom rezbárovi a jeho prijatých defech, o nežičlivosti a nespravodlivosti bielych, o emocionálnom konaní detí, o tom, že aj Rómovia môžu byť statoční, že prežívajú lásku i nenávisť rovnako intenzívne ako ich šťastlivejší bieli druhovia. Dynamický príbeh je plný humanizmu a tolerance k zaznávanej a ponížovanej rase.

Aj **Peter Glocko** si dal záležať na vytvorení dobovej atmosféry. Ale v hre *Pod zbojníckym klobúkom* použil archaický a pre dnešné deti asi ťažko stráviteľný jazyk, poznačený dialektom a zároveň štylizovanosťou, preto nevedno, aký bude mať ohlas.



K. ŠTANCLOVÁ a DUŠAN KÁLLAY/ Rozprávky H. Ch. Andersena

Hra *Daniela Heviera Poloklinika* sa ako jediná dotkla života súčasných detí a ukázala jeho menej radostnú stránku, ktorú hrdinovia hry prežívajú v nemocnici. Živý hovorový jazyk, vtipné postrehy detí a vcelku optimistický životný pocit sú charakteristickými črtami tohto diela.

Aj kategória rozhlasovej rozprávky (rozprávkovvej hry) mala viacero svetlých stránok. Znovu sa obnovila dnes už kultová hra Jána Uličianskeho o nedostatku času *Tik-tak* a premiéru mala hra *Daniela Heviera Ticho, tu sa robí krik!* Autorova tvorivá zručnosť a schopnosť vybrať zo súčasných tráum tú najpálčivejšiu sa preukázala aj v tejto hre. Problém hlučnosti životného prostredia je tu vyjadrený nerozprávkovým, civilným jazykom ako v skutočnom životnom príbehu. Hevier dobre ovláda recepcné roviny, a tak bez problémov zakomponuje do fiktívneho príbehu realistický návod na zabezpečenie ticha, pričom určite nemyslel predovšetkým na deti, ale na seba a spolutrpiacich dospelákov. Témou rozprávky *P. Begányiho Udatný Petrik* je akási rozprávková ekológia, ktorá sa dotýka životného prostredia i životného štýlu (napr. hráčska vášeň). Autorovi nemožno uprieť zmysel pre tvorbu svojrázneho príbehu, v ktorom sa mieša skúsenosť s výmyslom, humor, paródia s bohatou obraznosťou a voľným spájaním asociácií. Od predchádzajúcich textov sa celkom odlišuje rozprávková hra *Petra Karpinského Med z ľadových kvetov* (text piesní Eva Kollárová). Skladá sa z troch vrstiev: z klasickej čarodejnej rozprávky, z vianočného príbehu a z epizódy zo súčasnosti, ktorá príbeh rámcuje. Pred-

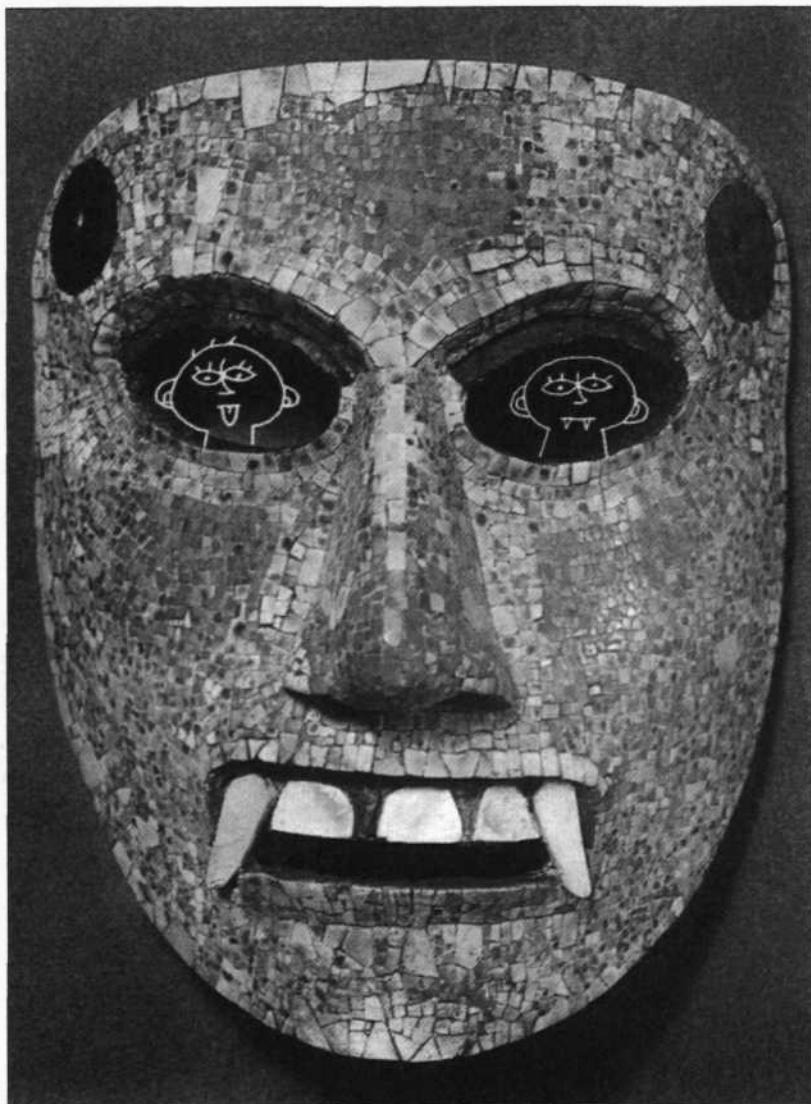
stavuje poslucháčovi známy model mestských chlapcov, ktorí nechcú tráviť Vianoce na dedine u starého otca. Realisticky vypovedá o životnom štýle detí, ktoré sa bez televízora a počítača nudia a nudu nedokážu prekonať ani citové vzťahy v rámci rodiny. Podstatu hry však tvorí poeticky napísaná rozprávka o Vianociach, o víťazstve lásky nad strachom, zaplnená čarovnými postavičkami. Bohatá obrazotvornosť oboch spomenutých autorov oživuje rozprávkovú poetiku, kde sa originálnym spôsobom spájajú staré odskúšané klasické námety i umelecké postupy s aktualizacími prvkami, aby detský príjemca, opierajúc sa o svoju životnú skúsenosť, uveril a podľahol čaru rozprávkového sveta. Je pozoruhodné, že mladí autori pocítili nutnosť vrátiť starým sviatkom ich pôvodný význam a citovú nosnosť.

V kategórii hier pre mládež boli dve pôvodné práce. *Ladislav Hanniker* si zvolil drogovú problematiku a napísal hru *Tutu Gabo a tete Sisi* o možnosti úniku z drogovej závislosti. *Eva Križková* v hre *O dievčati, ktoré si zabudlo srdce v bare Katy* sa pohrala s kompozíciou, nepriamymi narážkami a utajovanou výpoveďou, ktorej pointa je zakódovaná už v názve. Text inšpiroval režiséra J. Riháka k zaujímavej realizácii, za ktorú získal prémiiu na Festivale pôvodnej rozhlasovej hry.

Rok 2005 sa niesol v znamení tvorby H. CH. Andersena, no výraznejšie sa to prejavilo iba v produkcii Slovenského rozhlasu. Statočný cínový vojačik zaznel v dramatizovanej podobe v nedeľnom vysielacom termíne, hra *Stretnutie s Andersenom* na Rádiu De-

vín a celá séria večerníčkov bola venovaná neznámym rozprávkam veľkého rozprávkara. Dramaturgička Beata Panáková v spolupráci s **Erikom Jakubom Grochom** sprístupnili deťom doteraz nepoznané príbehy, čím obohatili ich vedomosti a poskytli im bohatý umelecký zážitok.

Celkovo možno konštatovať, že rok 2005 bol napriek všetkým nepravdom bohatý na zážitky, že s výnimkou STV všetky inštitúcie zaoberajúce sa tvorbou pre deti a mládež vynaložili veľké úsilie na to, aby umením prekryli komerčnú ponuku, zahlcujúcu čas i záujem detského príjemcu.



MILOŠ KOPTÁK a DENISA STANISLAVOVÁ/ Jana Bodnárová: Moja prvá galéria

Spretrhaná pavučina národa

Rozhovor so Stanislavom Muntágom,
riaditeľom Vydavateľstva Matice slovenskej

Mária Ďuríčková nazvala kedysi povesť pamäťou národa. A keďže v čase, v ktorom sa takto vyznala z lásky k povesti, výchova k národnému povedomiu, predovšetkým tá školská, nebola v móde, usilovala sa povestou kompenzovať to, čo mladým generáciám neposkytovali učebnice dejepisu. V jej podaní rozprávanie o histórii národa už neboli abstraktné traktáty o spoločensko-triednych vzťahoch. Boli to emotívne výpovede o ľuďoch, ktorí po stáročia naplňali svoj údel v tejto krajine, správy o ich snoch a túžbach, šťastí i nešťastí, o živote i smrti. Boli to povestové výpovede, no na rozdiel od výpovedí historiografických čpeli človečinou. Dnes je čas iný, než bol čas Ďuríčkovej. Napriek tomu národné je v stave ohrozenia. Nebadane, zato isto mizne pod vodami globalizačných záplav. Projekt Vydavateľstva Matice slovenskej nazvaný Povestová mapa Slovenska, je vzácny preto, že sa usiluje zachrániť to, čo má či môže nenávratne zmiznúť.

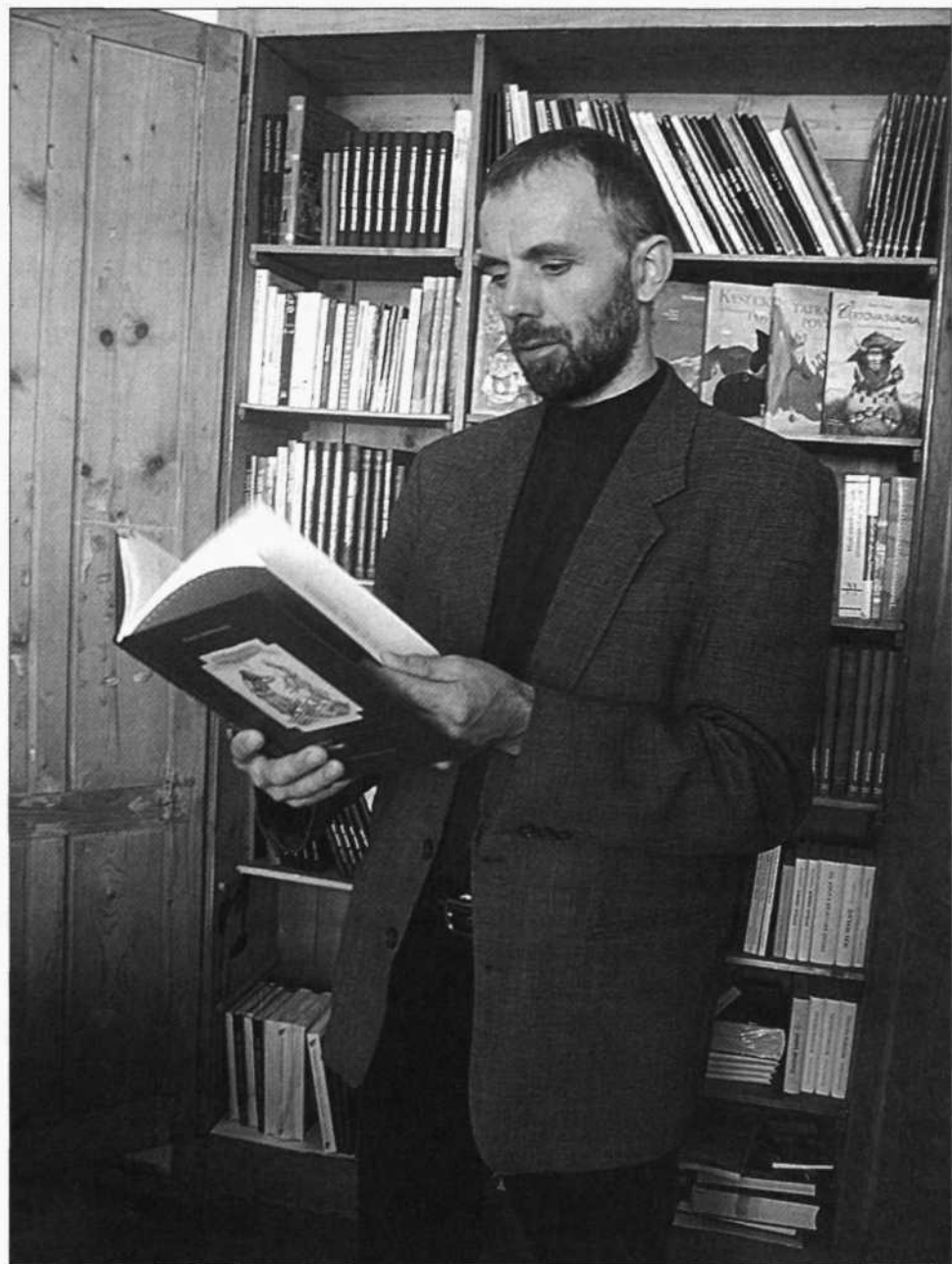
■ Ako vlastne tento projekt vznikol? Kto je jeho pôvodcom? A kto ho redakčne zabezpečuje?

Zhruba pred deviatimi rokmi prišiel do nášho vydavateľstva pán Jozef Trubíni z Vrábce, že má nazbierané povesti z polovice Požitia a chcel by z nich mať knižku. Fajn, vravím mu, ale viac by sa mi páčilo, keby sme mohli vydať povesti z celého Požitia, od prameňa rieky Žitavy až po jej ústie do Nitry. Pán Trubíni posmutnel, veď zapojiť do projektu – čo sa týka povestí, ale aj finančných zdrojov a odbytu knihy – desiatky obcí z povodia stokilometrovej riečky nie je celkom jednoduchá záležitosť. O pol roka prišiel, doniesol rukopis a v roku 1998 vyšla zbierka požitavských povestí, ktoré zozbieral Jozef Trubíni a literárne spracoval Jozef Melicher. Na záložke knihy *Požitavské povesti* som si dovoľil uviesť, že vyplníme jedno biele miesto

na povestovej mape Slovenska – potrhajúcou pavučinou povestí pospriadané Požitavie. Vtedy už prichádzali ďalšie edičné námety a projekt Povestovej mapy Slovenska nadobúdala svoje kontúry. Samozrejme, knihy povestí sa vydávali odjakživa a v Matici slovenskej od jej vzniku, ale teraz sa pokúšame dať tejto sérii zbierok istý zmysluplný kontext.

■ Ktoré knihy nateraz Povestovú mapu Slovenska tvoria, resp. ku ktorým regiónom sa viažu?

Naša povestová mapa nemá povahu systematicky budovanej edície. Je to voľný, značne rôznorodý súbor povestových zbierok, ktorý istým spôsobom sieťuje tento žáner našich publikácií. Doteraz sme povestovo „zmapovali“ Požitavie (Trubíni – Melicher), Turiec (Tatár), okolie Novej Bane (Hindický), Vysoké Tatry (Marec), Kysuce (Pod-



manický), okolie Považskej Bystrice (Meliš – Muntág), Spiš (Marec), Horehronie (Urban). Naprieč regiónmi sa tiahnu súbory povestí z tzv. slobodných kráľovských miest Slovenska (Marec),

zo slovenských hradov (Moravčík), ako aj dva výbery z tvorby prominentných slovenských povestových autorov – Slovenské povesti (Hronský) a Slovenské povesti II (Habovštiak).

■ Keďže „mapa“ nie je dokončená, predpokladám, že máte rozpracované ďalšie tituly. Ktoré sú to? Mimochodom, v povestí sú peniaze vždy niečím nečistým, niečím, čo človeku prináša iba nešťastie. Paradoxne bez nich by knihy povestí vo vašej vydavateľskej realizácii nejestvovali. Takže kde na svoje zámary tie nešťastné peniaze beriete?

Z povahy edície a povestí vyplýva, že táto „mapa“ nebude nikdy dokončená. Jej ďalšie napĺňanie závisí od dvoch vecí – dobrých rukopisov a finančných zdrojov. Kto pozná aktuálnu situáciu slovenských vydavateľstiev a knižného trhu, vie, že z príjmov za predaj výtlačkov je možné pri tomto druhu literatúry sanovať zhruba polovicu výrobných nákladov. Čiže sme odkázaní na mecenov a grantové systémy. Na regionálne zbierky povestí sa nám zvyčajne darí získať isté zdroje od miestnych sponzorov, ale v súčasnosti sme prakticky pri každom projekte odkázaní na základný finančný impulz z grantového systému ministerstva kultúry na podporu pôvodnej slovenskej literatúry. Čiže ak pánboh a ministerstvo láskavo dá, vyjde v tomto roku napríklad zaujímavá zbierka povestí z Krupinskej planiny, ktorú pripravil čínorodý bansko-bystrický zberateľ povestí a popredný slovenský ochranár Peter Urban. Je jedným z mála tých, ktorí väčšinu materiálu získavajú ešte od miestnych rozprávačov – starčekov a stareniak z horských dedín, ktorí sú poslednými pamätníkmi živej ľudovej mytológie na Slovensku. Pripravené sú aj ďalšie projekty, napríklad povesti z okolia Žiliny, z Oravy, z Liptova, ale o ich osude rozhodnú, ako hovoríte, oné nešťastné peniaze.

■ Medzi tvorcami Povestovej mapy Slovenska je i Jozef Cíger Hronský. Vlastne nemôže medzi nimi nebyť, pretože bol to práve on, ktorý nelenže vytvoril intencionálnu povesť pre mladého čitateľa, ale stal sa garantom jej umeleckej úrovne. Tento fakt stojí za pripomenutie, pretože regionálna povesť sa ľahko môže zmeniť na regionálnu literatúru. A tá – ako vieme – je neraz synonymom nižšej literárnej kvality. Otázka teda znie, akým spôsobom vydavateľstvo zabezpečuje kvalitu svojho projektu.

Kvalita je daná najmä kvalitou autorov, ktorí sú ochotní zapojiť sa do nášho projektu. Zbierky povestí väčšinou vytvárajú miestni nadšenci, ktorí sa ani nepovažujú za spisovateľov. Je to veľká dilema – na jednej strane snaha zachovať a sprístupniť unikátny materiál, ktorý by inak zanikol najneskôr smrťou zberateľa, na druhej strane prakticky nedosiahnuteľná meta Hronského literárnej povesti. Viacero zberateľov sme odmietli s tým, že ich materiál nedosahuje elementárne literárne kvality. Mnohí by radi poskytli svoju zbierku spisovateľovi, ktorý by bol ochotný ju prerozprávať, ale kto sa na to podujme? Čiže pracujeme s dostupným materiálom, každý pripravovaný projekt je starostlivo lektorovaný, a ak nám odborníci odporúčia dielo vydať, snažíme sa o vydanie, často s úpravami nad rámec bežnej redakčnej práce, prirodzene, len vtedy, ak s nimi autor súhlasí. Je tu však aj ďalší problém – do akej miery povesť „zliterárňovať“ a vôbec upravovať. Národopisci nám radia publikovať „pôvodný materiál“ bez zásahov. Čo je však v prípade povesti „pôvodné“? Povesť je ži-



MARTIN KELLENBERGER a ONDREJ SLIACKY/ Slovenské obrázkové povesti

vý útvar, ktorý sa nielen tradoval, ale aj dotváral a pretváral ústnym podaním. Každým prerozpráváním sa príbeh trochu pozmenil. Jeden základný príbeh sa transformoval do množstva krajových variácií. Kráľa Mateja bača kráľovsky uhostil najmenej na desiatich slovenských salašoch a Jánošíkov poklad je azda v každej slovenskej jaskyni. Väčšinou má zberateľ k dispozícii len zlomok príbehu. Zvyčajne sa zrejme tradovala len základná kostra mýtu, ktorú zručnejší rozprávači zavše vyšperkovali do podoby rozvitejšieho príbehu a ich menej výreční potomkovia ju zasa redukovali na rôzne modifikovanú „kosturu“. Legitímnou úlohou zberateľa povestí je podľa môjho názoru zaodiť povest do krásneho rúcha, zaujímavého, precízne stavaného príbehu, za predpokladu, že komponenty a štýl tohto rúcha zodpovedajú štýlu a duchu slovenskej ľudovej mytológie. Som presvedčený, že mytológia vôbec má svoju vlastnú logiku, že pracuje s archetypmi, ktoré sú hlboko zakorenené v psychike ľudí, a to buď všeludské, alebo viažuce sa na isté spoločenstvá. Medzi typicky

slovenské archetypy iste patria napríklad spomínané mytologické figúry – jánošíkovský mýtus i mýtus kráľa Mateja. Archetypy majú svoju logiku a svoju historickú funkciu v duši národa, o ktorej veľa nevieme. Dobrý zberateľ a rozprávač povestí by mal, nazdávam sa, rešpektovať ducha povestí a povahu ich archetypov. Samozrejme, literárne legitímne sú aj iné prístupy, napríklad „moravčikovský“, ktorý pôvodný príbeh využíva viac-menej ako arénu na rozvinutie slovných a štylistických hier, ale podstatný význam našej povestovej mapy stále vidím v zachovaní, azda i čiastočnej citlivej rekonštrukcii tej pothanej pavučiny ľudovej mytológie, ktorá donedávna opriadala každý kúsok našej krajiny.

Napriek tomu by sme sa v povestovej mape radi oveľa viacej približovali k méte Hronského literárnej úrovne a týmto apelujem na všetkých slovenských spisovateľov, ktorým je téma ľudovej mytológie blízka, aby sa do nášho projektu zapojili. Opakujem, v niektorých prípadoch je materiál zozbieraný, len sa s ním treba popasovať...

■ Prítomnosť Hronského v Povestovej mape Slovenska otvára aj ďalší problém. Až na Antona Habovštiaka, ktorý umrel len nedávno, ide všetko o žijúcich, teda súčasných autorov. Lenže s povestou sú spojené i také mená ako Jozef Horák, Štefan Rysula, Ján Domasta, Vladimír Plicka, Jozef Nižnánsky, Mária Ďuričková, M. A. Huska a pod. Budete sa ďalej zameriavať len na vyhľadávanie nových autorov, alebo uvažujete aj o reedíciách kultových povestových kníh nežijúcich tvorcov?

Iste sa budeme snažiť prezentovať aj dielo nežijúcich zberateľov povestí. Dielo Jozefa Horáka a Márie Ďuričkovej je prakticky dostupné v najnovších vydaniach, čiže bolo by sa treba zamerať na ďalších, menej populárnych zberateľov. Autori, ktorí publikovali v našej povestovej mape, používajú Jána Domastu a ďalších len ako pramenový materiál, a to je azda niekedy aj škoda. Ich povestové dielo by však každopádne bolo treba spracovať, citlivo pretlmočiť do súčasného jazyka, zostaviť knihu, ktorá by oslovovala dnešných čitateľov. A to musí niekto urobiť.

■ Knihy, ktoré v tejto sérii vydávate, vynikajú pôsobivým dizajnom, ale i výtvarným vybavením. V prevažnej väčšine sa vám podarilo objaviť ilustrátorov, ktorí dokázali vystihnúť špecifickosť povestí, jej mysterióznosť. Ktoré zväzky považujete z výtvarného hľadiska za najvydarenejšie?

Priznám sa, v počiatkoch sa nám úspešnejšie darilo navodiť imidž „tradičnej“ knihy, ktorá nehýri farbami, ale

zvýrazňuje atmosféru dávných príbehov. Pri prvých zväzkoch sme používali kombinovanú väzbu a ešte prebal z grafického papiera. Ekonomika nás však donútila postupne upúšťať od všetkého, čo knihu predražuje. O to väčší dôraz chceme klásť na kvalitu ilustrácie. Z doterajších výtvarníkov v našej povestovej mape výrazne vyniká Peter Uchnár, ktorý ilustroval dve z prvých zbierok – *A zvony nezvonja* (povesti z Novej Bane a okolia) a *Hnali sa veky nad hradbami* (povesti o tzv. slobodných kráľovských mestách Slovenska). Je famóznym kresliarom, má obrovský zmysel pre detail a výtvarný jazyk, ktorý je blízky primárnym adresátom tejto edície – deťom.

■ Nepochybne sledujete i ohlas, s ktorým sa váš projekt v čitateľskej verejnosti stretáva. Aký teda je?

Neskromne sa nazdávam, že naša edícia trochu rozvírila stojaté vody slovenskej povestovej literatúry. Vyšli sme s ňou v čase, keď sa na tomto poli nedialo takmer nič, a odrazu akoby sa s povestami bolo roztrhlo vrece, renomované vydavateľstvá vychrlili celý rad krásnych knížiek. Nastal opačný efekt, dopyt sa značne nasýtil a v ostatných rokoch čitateľský záujem o tento druh literatúry trochu opadol. Nevzdávame sa však tejto veľkej témy, aspoň dovtedy nie, kým ešte žijú rozprávači, ktorí zdedili povestové klenoty ústnym podaním od svojich predkov. Rešeršovať literárne pramene, opisovať Jána Domastu a ďalších veľkých zberateľov bude možné aj o sto rokov, ale poslední pamätníci živého tradovania ľudovej mytológie naozaj vymierajú v týchto dňoch.

■ Minulého roku ste v podobnom vybavení, ako je Povestová mapa Slovenska, vydali Hronského Brondove rozprávky *O neviditeľnom Tomášovi*, vzápätí vyšiel výber z rozprávok Pavla Dobšinského *Soľ nad zlato* so staršími ilustráciami Emila Makovického. Je to náhoda, alebo pripravujete niečo ako rozprávkový pendant k povestiam Slovenska?

Tým, že sme sa zamerali na povestovú mapu, trochu sme zanedbali iné žánre ľudovej slovesnosti. Nuž teraz dobiehame zameškané, aby v našej knižnej ponuke nechýbala kvalitná slovenská rozprávka. Po fenomenálnom diele Dob-

šinského by asi bolo dosť ťažké vytvárať novú „rozprávkovú mapu“, i keď tí zberatelia, ktorí pracujú s ľudovými rozprávkami, majú množstvo pôvodného materiálu aj z tohto žánru. Zväčša však ide o rôzne variácie známych príbehov, čo môže nadchýňať etnografov, ale už menej tvorcov a vydavateľov detskej literatúry. Napriek tomu chceme aj v rozprávkovom žánri prichádzať s novými nápadmi a zároveň s úctou k tradičným hodnotám, čo prezentujeme napríklad spomínaným vydaním *Soľ nad zlato* s nádhernými ilustráciami Emila Makovického.

Otázky položil Ondrej Sliacky



MIROSLAV KNAP/ Peter Urban: Čertova svadba

Slovo ako rosa duše

GABRIELA ŠKORVANKOVÁ

Kým kniha je pre zdravé dieťa zdrojom poznania a zábavy, pre dieťa so špeciálnymi potrebami je modelom existencie. Hovoríme o knihách, v ktorých postihnuté dieťa nájde svoj svet i spôsob, ako prekonať nepriazeň osudu a nájsť zmysel v sebarealizácii.

Filmový priemysel veľmi rýchlo pochopil význam týchto kníh a začal ich vyhľadávať a prepisovať do filmových scenárov. Dnes už známy film *A zasa preskakujem kaluže* spracovaný podľa knihy Alana Marshalla sa stal základným kameňom a kniha čítaním pre telesne postihnutých a ich rovesníkov, ktorí práve vďaka tejto knihe môžu poznať, s čím sa musí boriť ich postihnutý kamarát. Táto literatúra pomáha aj mnohým rodičom pochopiť, že mať postihnuté dieťa nie je trest ani zlyhanie, ale je to sila, ktorú dáva prekonávanie prekážok a netušené ododlanie dokázať aj nemožné.

Mnohí z nás si pamätajú román Johanny Spyri *Heidi*, keď bezprostredná sila čistej spolupatričnosti a krásy detského porozumenia zmenila život na vozík pripútanému dieťaťu a celej rodine. Možno namietat, že sentiment nie je vhodným prvkom na prekonávanie prekážok, ale práve láska, porozumenie a aj tá trocha romantiky a sentimentu dokáže v literatúre zaujať viac ako strohý realizmus s prvkami naturalizmu. Tento zraňuje detskú dušu, ako sme svedkami dnešného „otužovania násilím“ v masmédiách a v následnom náraste kriminality detí a mládeže. Román bol preložený do slovenčiny a roku 1989 vyšiel vo vydavateľstve Mladé letá pod názvom *Heidi*,

dievčatko z hôr. V reedícii vyšiel vo vydavateľstve Slovart Junior roku 1992.

Málokedy si uvedomujeme, že hluchota je najťažší postih, ktorý človek má. Súvisí to s okolitým vnímaním sveta, ale aj s jeho nepochopením. Dieťa chce všetkému rozumieť, všetko prežívať, osvojovať si, ale okolie ho nechápe, keďže nevie naznačiť, čo chce. Neporozumenie vyvoláva aj stav zúrivosti dieťaťa, keď mu nik nerozumie, a následnú apatiu. Kniha Hildy Lewis *The Day is Our*, v neskorších vydaniach ako *Crash of Silence* a *The story of Mandy*, bola sfilmovaná pod názvom *Mandy*. Nebola preložená do češtiny ani do slovenčiny, ale film mal veľký ohlas, lebo zmenil náhľad na dieťa hluché a s poruchami sluchu. V zahraničí bola kniha preložená do viac ako tridsiatich jazykov a mala veľký ohlas. Menila svet ticha na svet tichého porozumenia a v nejednom prípade pomohla hluchonemému dieťaťu dospieť k poznaniu, prečo ho svet nechápe.

Americký spisovateľ John Steinbeck svojou knihou *O myšiach a ľuďoch* takmer vyvolal hystériu strachu pred mentálne postihnutým človekom, ktorý nevie odhadnúť svoje správanie. Naproti tomu René Algayer v knihe *Barborka – posol lásky* našiel ten správny kľúč k problematike dieťaťa, ktoré musí prekonávať prekážky a hľadať pochopenie pre svoje konanie. V slovenskej literatúre to skvele vystihol autor Peter Andruška v próze *Dievča z osobitnej školy*.

V súčasnej detskej literatúre sa stretávame aj so špecifickým fenoménom tragicky umierajúceho dieťaťa na rako-

vinu. Beznádej stavu blížiacej sa smrti je v týchto dielach prežiaraná láskou a nehou. Nie zmierovaním sa. Kniha Ellen Dyphny Cusackovej *Nedaj ma smrť* má takú výpovednú silu, že by si zasľúžila to najväčšie ocenenie, aké môže kniha nesúca morálne poslanstvo dostať. Nájdete ju pri postieľkach detí v onkologických ústavoch ako talizman a pre ich rodičov ako nádej.

Kniha autora Nodara Dumbadzeho *Vidím slnko* hovorí o problémoch nevidiacich a prežívaní ich sveta chutí, farieb, dotykov a zvukov. Prináša so sebou nový pohľad na to, čo človek nevidí. Dieťa pri jej počúvaní cíti svetlo. Túto sentenciu plne pochopí iba človek, ktorý prekonal zrakové problémy. Zároveň pomáha nevidiacemu predstaviť si, ako ho vníma okolitý svet. Podobne osloví čitateľa aj kniha M. Gillesovej *Keď sa vráti svetlo* alebo Korolenkov *Slepý muzikant*. Obe knihy sú prehovorené do zvukovej podoby a čítajú ich deti vo všetkých krajinách s rovnakým pocitom dojatia i porozumenia pre svet nevidiacich. Na ich základe vznikla aj iniciatíva Licht in Dunkeln (Svetlo v tmách), ktorá pomáha pochopiť svet nevidiacich a ponúka im spätnú väzbu v poznávaní, ako ich vidí okolitý svet. Depresívne nepôsobí na dieťa ani kniha autorky K. Witwickej *Tma plná smútku*, hoci to jej názov naznačuje.

Müllerovej kniha *Príbehy z mestsčín houpáčky* so svojím poslanstvom, že aj autisti majú právo na život a hľadanie šťastia, dojme deti i dospelých. Son-Rissov *Zázrak pokračuje* nám približuje príbeh Kaufmannovcov, ktorí sa láskou a akceptáciou priblížili k svojmu „nedosiadnuteľnému dieťaťu“ a v tomto príbehu dávajú návod na lásku i iným, ktorí ešte stále hľadajú svet svojho dieťaťa.

Inšpiračným zdrojom môže byť pre čitateľa aj klasická autorská rozprávka.

Rozprávka o škaredom káčatku pomôže dieťaťu i jeho rovesníkom pochopiť, že inakosť nie je zlo, iba výzvou k empatii. V súčasnom svete, ktorý sa síce tvári tolerantne, ale je v ňom množstvo intolerancie a snahy zaradiť všetko do pevných kategórií a nikdy inak, je práve tento príklad možnou cestou k pochopeniu.

Nie všetky knihy, ktoré hovoria o svete postihnutých detí sú veľkou literatúrou, ich hodnota spočíva v inšpirovaní pozitívneho prístupu postihnutých detí a ich rodičov k prekonávaniu ťažkostí života. Spolupráca vydavateľstiev, združení a renomovaných autorov by iste priniesla svoje ovocie, keby vznikla iniciatíva na podporu literatúry s témou života postihnutých detí.

Aj v literárnych príbehoch môže dieťa nájsť cestu, po ktorej sa oddá kráčať. Rodič zasa cestu, ako pochopiť, že námaha nie je márna a môže priniesť väčšiu morálnu odmenu ako výchova zdravého dieťaťa. Nasledovaniahodný literárny hrdina robí silným nielen seba, ale aj svoje okolie a svojich blízkych i čitateľov. Toto všetko nájdeme v knihách J.M. Robineta *Stojí za to žiť*, Emmanuelle Laboritovej *Tichý výkrik* alebo A. Wagnera *Tatí, kde bydlí Bůh?*

Literatúra o postihnutých má mnoho podôb a mnoho žánrov. Prax nás presviedča, že je potrebná pre nás všetkých ako voda pre človeka, ako soľ, bez ktorej jedlo nemá tú správnu chuť. Je jedným z kľúčov, ktorý môže otvárať brány nepochopenia a odmietania a zároveň priniesť úľavu a nádej. Preto sme ju aj v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti, viackrát vystavovali v spolupráci s Dokumentačným centrom IBBY kníh pre postihnutých v Nórsku.

Prinášame tak životodarné slovo ako rosu duše.

A predsa sa točí

Slovenská ilustrácia v roku 2005

BARBARA BRATHOVÁ

Keď som hodnotila slovenskú ilustračnú tvorbu z roku 2001, zamýšľala som sa nad skutočnosťou, čo sa zmenilo na situácii ilustrátorov v súčasných podmienkach vydávania kníh na Slovensku. Musela som vtedy konštatovať, že k výraznému posunu neprišlo, a obávam sa, že toto konštatovanie je aktuálne aj po štyroch rokoch.

Jednou z možností ako prakticky zasiahnuť do tohto stavu, je prezentovať slovenských ilustrátorov doma i v zahraničí. Nazvime to intelektuálne „promo“ slovenských ilustrátorov. Jedným z prestížnych podujatí tohto typu je **Bienále ilustrácií Bratislava**, kde prezentáciou diel dochádza ku komparácii ilustrácií nielen domácich autorov, ale celých národných kolektív. Vytvára sa tak šanca, že týchto tvorcov si všimne vydavateľ a ponúkne im konkrétnu prácu. Túto príležitosť majú však väčšinou oceniť autori, ktorí potom majú jednoznačne väčší priestor a možnosť prezentácie doma i v zahraničí prostredníctvom sekcie BIB. **Knižný veľtrh** v Bologni, ojedinelý tým, že prezentuje len detskú literatúru, je tiež jednou z možností, na ktorej majú umelci príležitosť priamo na mieste predáť svoje diela vydavateľom. Závisí to však aj od finančných možností jednotlivca, nie každý si môže cestu tohto typu dovoliť. Nepochybne veľa závisí od kontaktov, ktoré sa nadobúdajú a profilujú práve prostredníctvom BIB. Ďalšou možnou prezentáciou je súťaž **Najkrajšie knihy Slovenska**, kde sú sústredené knižné

publikácie rôznych žánrov za uplynulý rok (pod podmienkou, že ich vydavateľ do súťaže prihlási).

Je všeobecne známe, že ilustrátor je v prirodzenej konkurenčnej mašinérii vydavateľstiev často tlačенý do výrazu, ktorý mu nie je vlastný, stále častejšie uvažuje nad ponukou ilustrácie a jej dôležitosti aj z existenčného hľadiska. Nie je zanedbateľná ani skutočnosť, že kvalitná ilustrácia vyjde skôr v zahraničí než u nás. Výnimkou nie je ani to, že mnohí ilustrátori sa živia iným žánrom výtvarného prejavu, ako im je vlastný. Toto všetko oberá ilustrátorov o radosť z tvorby, čo nepridáva na kvalite ich ilustračného prejavu.

V roku 2005 bolo vydaných približne 50 titulov detských kníh, ktorých úroveň je pochopiteľne diametrálne odlišná. Vychádza z tvorivých možností autora, z jeho kreatívneho potenciálu, ale aj z požiadaviek (a mnohokrát predovšetkým z nich) vydavateľstva.

BIB 2005 predstavilo vzorku súčasnej ilustračnej tvorby na pomerne vysokej a reprezentatívnej úrovni všetkých generácií slovenských ilustrátorov, ktorá rovnocenne obstála v zahraničnej konkurencii. Kolekcia teda navodzuje dojem, že sa má Slovensko v tomto smere čím pochváliť (čo je napokon aj pravda), avšak treba mať na zreteli, že táto kolekcia prešla striktnou selekciou na nominačnej výstave BIB. Pre bližšiu orientáciu uvádzam, že z oslovených viac ako 50 autorov sa prihlásilo na nominačnú výstavu 26 a do

výberu na BIB 2005 odborná komisia odporučila 18, pričom sa na BIB-e môže podľa štatútu zúčastniť maximálne 20 autorov.

Podobná situácia sa zopakovala na súťaži Najkrajšie knihy Slovenska, kde síce ponúkaných detských kníh je dosť, ale vo finále bolo možné vybrať maximálne z dvoch, resp. troch titulov. S týmto javom sa stretávame pravidelne aj na kvartálnych súťažiach, kde je detských kníh pomerne veľa (to znamená, že sa vydávajú), ale počet vhodných na ocenenie je minimálny. Pokúsim sa teda predstaviť tituly, ktoré vyšli za uplynulý rok, aby som na konkrétnom materiáli dokumentovala existujúci stav.

Na orientačné hodnotenie som si vybrala 27 publikácií, ktoré som rozdelila do troch kategórií podľa kvality, žánru a výtvarného výrazu. Pre zjednodušenie

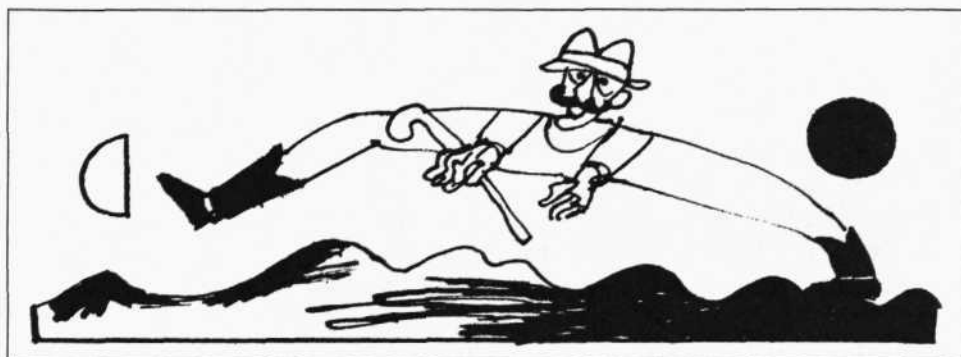
som si ich nazvala iba pracovne, neznamená to, že kniha v tej či onej kategórii nemá znaky aj kategórie inej.

Prvá kategória je tzv. *maliarska* (sú v nej knihy so snahou o maliarsky prejav s náklonnosťou ku klasickému štýlu ilustrácie), druhá je tzv. *alternatívna* (zahrnuje knihy, kde sa objaví karikatúra, komiks, humor) a tretia tzv. *umelecká* (sú to knihy s umeleckou úrovňou).

V tzv. *maliarskej* kategórii chcem prezentovať 9 kníh rôznej ilustrátorskej úrovne, pričom zachovávam postupnosť od menej náročnej k vizuálne prijateľnejšej. Ilustrácie **Mariána Čapku** (*Kamaráti na lúke*, O. Nagaj, Martin, Osveta 2005) sú dominantou knihy-leporela, kde výtvarné je nepochybne určujúce. Autor sa sústredil na jednotlivé figúry (hmyz, plazy, drobné zvieratká),



MARTINA MATLOVIČOVÁ/ Jaroslava Blažková: *Mačky vo vreci*



DEZIDER TÓTH/ Viliam Klimáček: Noha k nohe

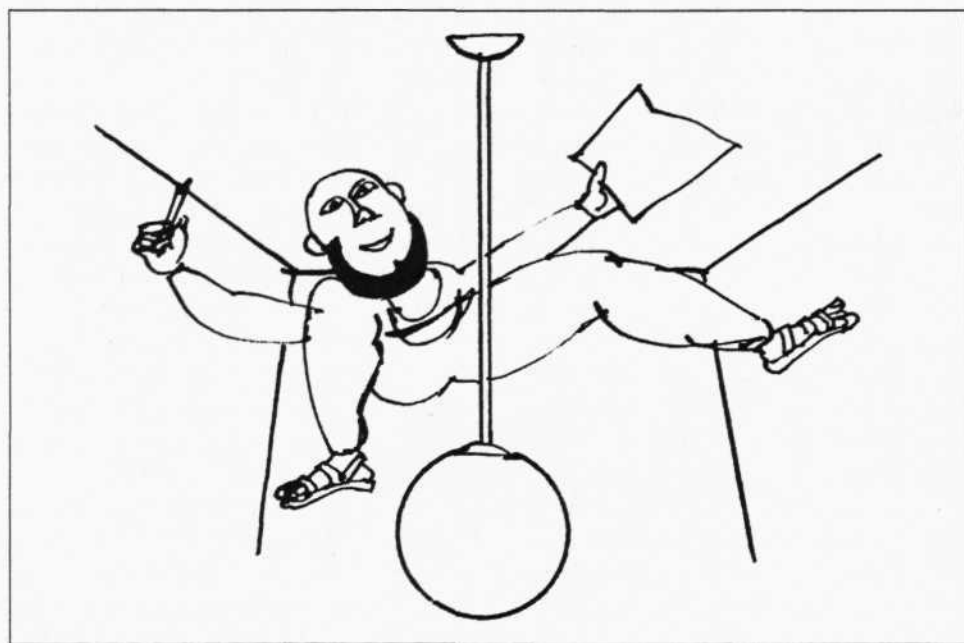
ktoré poníma výtvarne masívne, charakterizuje ich príslušnými detailmi a „oblieka“ do náležitých atribútov s folklórnym prvkom. Postavičky sa pohybujú na hranici realistického zobrazenia a zámernej rozprávkovej nadsádzky so snahou o sprístupnenie figúrok malému čitateľovi. Ilustrácie **Jána Vrabca** (*Rozprávkam je do spevu*, J. Pavlovič, Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2005) sú kombináciou podkladových, do úzadia posunutých fotografií, na povrchu ktorých aplikuje jemné kresbové figurálne fragmenty. Výjavy sú vo výraze krehké, ľahké, načrtnuté dynamickou linkou, šrafovanie posúva obraz od konkrétneho výjavu až po detail. Častý je ľudový motív, ktorý vnímame automaticky ako súčasť ilustrácií tvorených pre spevník. Týmto ľahkým náčrtom podkladová plocha matných fotografií zjavne nepomohla. Debut autora – žurnalistu **Jura-ja Krála** (*Alvaro medzi ľuďmi*, Bratislava, Junior, 2005) – je určený čitateľom od 6 rokov, a zrejme aj preto autor zvolil výrazne naivistickú výtvarnú polohu. Ilustrácie navodzujú dojem, akoby ich kreslili deti, a je len otázkou, či autor takto konal zámerne, alebo iba jednoducho nevie lepšie kresliť. V tomto prípade som presvedčená, že keby kreslili ilustrácie k tejto knihe deti, do-

padlo by to lepšie. Narážame tu na problém, že vydavatelia a často aj ilustrátori sa domnievajú, že je nutné priblížiť sa dieťaťu naivizáciou obrazu. Dieťa je schopné absorbovať neuveriteľné penzum výtvarných podnetov, nie je preto nutné „nadbiehať“ mu istým typom lúbivosti. Hoci takej, akú využila **Edita Kubičková** v knihe Benjamína Tináka *Neuveriteľné dobrodružstvá kocúrka Mňauka* (Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2005). Jej ilustrácie sú plošné, absentuje v nich štylizácia a hlavne fantázia. Výtvarnejšiu podobu majú ilustrácie **Alexandry Cíchovej** (*Slimáček Máček a iné slovenské riečanky*, zostavil P. Štefánik, Bratislava, Belimex, 2005). Maliarske gesto je voľnejšie, veľkorysejšie, narábanie farbou slobodnejšie, výjavy majú svoju dynamiku, švih, avšak povestný moment lúbivého vizuálneho ataku je aj tu evidentne prítomný. Nevyhla sa tomu ani knižka ilustrovaná **Alenou Wagnerovou** (*Meduškin košíček*, E. Čepčková, Bratislava, SPN-ML, 2005), kde krehkosť príbehu je prezentovaná aj krehkosťou figúr, ktoré sú drobné, jemné, často však kompozične nesúrodé. Autorky **Michaela Nováková** a **Júlia Leštinská** ilustrovali knihu M. I. Chovana *Ružový grúň* (Ružomberok, Epos, 2005). Medzi jednotlivými obrázkami

je diametrálny rozdiel. Jedna autorka je menej kresliarsky zdatná ako druhá (hoci identifikovať ich je ťažké). Celkový dojem z knihy je nielen monochrómny, ale aj monotónny. Obálka sa snaží byť farebne pútavejšia, obávam sa však, že tento spôsob ilustrovania neupúta. Hodnotnejšie sa javia ilustrácie **Miroslava Knapa** ku knihe *Čertova svadba, Povesti zo stredu Slovenska* (Martin, Vydavateľstvo Matica slovenskej, 2005), ktorá pri letnom pohľade navodí dojem ilustrácií Petra Cpina. Kresliarska bravúra je u autora jednoznačná, narábanie s linkou a kompozíciou je prirodzené, dynamické. Dokonca čiernobiely fragmenty zapôsobia viac ako farebné celostrany či obálka. Obálka sa všeobecne stáva dosť výrazným a paradoxným problémom mnohých publikácií, pričom práve ona je plochou na reprezentatívnu výtvarnú prezentáciu. Poslednou knihou v tejto kategórii je *Pipo, Vankúšik, Nitka a ich zvierací kama-*

ráti autorky Kvety Daškovej (Bratislava, Q 111, 2005) v ilustrátorskom vybavení **Vladimíra Čápa**. Opäť ide o kombináciu, fotografia hlavnej figúrky je dotváraná akvarelom. Figúrka Pipa sa objaví v každom obrázku, ktorý je maliarsky poňatý, ilustrácie pôsobia nekoordinovane, sú kompozične rozbité. Výtvarne sú však krehké, takmer zraniteľné, no kombinácia s fotografiou pôsobí necitlivo, tvrdo, nesporne rušivo. Tieto dve výtvarné médiá si, žiaľ, nepomohli.

V kategórii tzv. *alternatívnej* ilustrácie možno hodnotiť asi 10 kníh. Pokúsím sa ich vizuálne „preletieť“, tak ako v mnohých prípadoch nimi „preleteli“ ilustrátori. **Miroslav Regitko** do knihy Dagmar Pokornej *Prečo veveričky nenosia dáždňik?* (Bratislava, Perfekt, 2005) začlenil kresbovo ľahké ilustrácie na hranici komiksu. Čiernobiela farebnosť im ponechala svetlo a hĺbku, časopisecký charakter ilustrácie však nepo-



DEZIDER TÓTH/ Viliam Klimáček: *Noha k nohe*

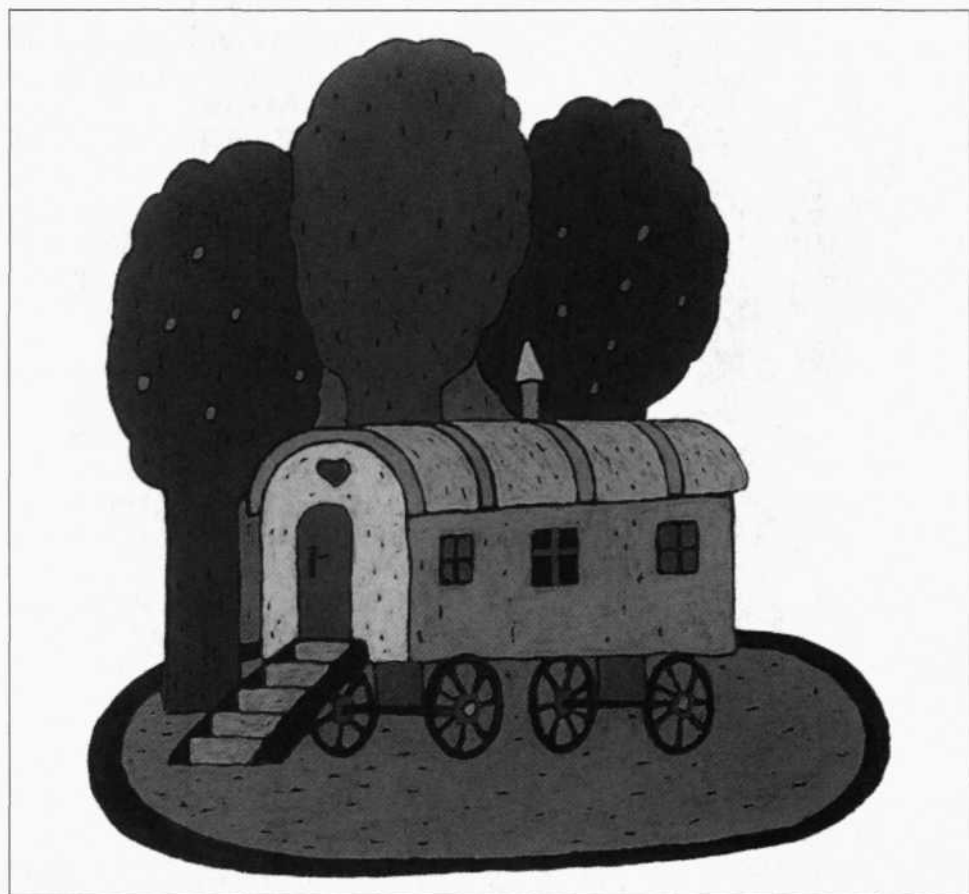
tlačila. Absolútne nepochopená je ilustrácia v podaní **Diany Uramovej** (*Povedali deti*, J. Jankovič, Bratislava, T-Distribučná, s. r. o., 2005). Ilustrácia je tu iba akousi „bordúrou“ strán, mimo farebnej obálky v pomerne vtipnom znakovom zjednodušení navodzuje dojem vymaľovávaní. V ilustráciách **Milana Stana** (*Rozprávky na kolesách*, I. Szabó, Bratislava, Štúdio humoru, satiry..., 2005), možno zaznamenať akýsi historizujúci motív. Prezentované sú akoby „známkové rytiny“, v ktorých nechýba fragment humoru a súčasnej štylizácie. Statickosť je priznaná a adekvátne. Okrem nie najšťastnejšej obálky je možné prijať výtvarnú výbavu knihy, hoci v jednotlivých výjavoch je kvalitatívny rozdiel. Drobná knižka nazvaná *Kniha o nočníku* (S. Kapalková, Bratislava, Slniečko, 2005) je **Palom Čejkom** prezentovaná vo výtvarnej čistote. Dôraz na znak a farebnosť, na zámernú vtipnú štylizáciu postavičiek je vizuálne adekvátne doložený. Vyrovná sa štandardnému výtvarnému výrazu knižiek tohto typu. Nepotláča estetickosť a priznáva jej hravosť. **Miroslav Regitko** sa v knižke *Poletíme za dúhou* (Bratislava, Perfekt, 2005) ocitol v kurióznejšej situácii. Výtvarná podoba knihy je kombináciou kresieb detí zo špeciálnych základných škôl, detských domovov a autorových ilustrácií. Nazdávam sa, že by bolo lepším riešením ponechať v knihe iba tieto kresby. Kombinácia autorovi skôr uškodila, jeho ilustrácie pôsobia nesúrodne (je to skôr otázka grafickej úpravy), hoci svoju výtvarnú úroveň (okrem obálky) majú. Ďalšia ilustrátorská kombinácia je príznačná pre knihu Jany Bodnárovej *Moja prvá galéria* (Košice, Viena, 2005), kde sú k reprodukciám výtvarných diel priradené fragmentálne výtvarné prvky **Miloša Koptáka** a **Denisy Stanislavovej**.

Hoci osobne nebyvam veľmi náchylná na zásahy tohto typu do svetových diel, v tomto prípade je zachovaná citlivosť, striedmosť, čistota, dokonca zmysel pre krehkosť a mieru v rešpektovaní podkladu. Túto tzv. „dotváraciu“ linku možno chápať ako súčasť obrazu, aj keď vieme, že do neho nepatrí. **Juraj Balogh** v knižke *Lepší otec v hrsti ako kamoš na streche* (Gabriela Futová, Bratislava, SPN-ML, 2005) sústredil do centra výtvarnej plochy výraznú figúru, plnofarebnosť, geometriu v kompozícii i v štylizácii, dynamiku výjavu i komiksový humor. V niektorých polohách kubistický výraz navodzuje dojem dekoratívnosti, predimenzované výrazy tvárí vyvolávajú moment vtipu. Akýsi kompromis medzi výtvarným, znakovým a komiksovým je zahrnutý v seba-vedomom geste priznania účelovosti v mene súčasného trhového uvažovania, avšak bez urážania umeleckého prejavu i vnímateľa. Medzi občas ilustrujúcich autorov patrí aj **Daniel Hevier** (*Päťka z nudy*, Bratislava, SPN-ML, 2005). Knižka je opäť dôkazom rôznej kombinácie materiálov a autorových kresieb. Vo finálnom tvare navodzuje dojem absolútneho chaosu a výtvarnej nejednotnosti, ktorú pri všetkej úcte k tomuto tvorcovi sme donútení chápať ako jeho umelecký zámer. Ilustrácie **Ivana Popoviča** (*Detská univerzita aj pre dospelých*, Bratislava, Perex, 2005) sú kvalitatívne nesporné. Jeho postavičky sa popri fotografiách pohybujú ako „návštevníci“ komentujúci napísanú alebo odfotenú skutočnosť.

Nakoniec sa zastavím pri ilustráciách, ktoré považujem za najkvalitnejšie. V tejto súvislosti chcem upozorniť aj na skutočnosť, že päť z týchto autorov sa prezentovalo aj na BIB 2005 (D. Kállay, K. Štanclová, P. Čisárik, M. Matlovičová, T. Vicen).

Peter Cpin (*Rozprávky o Mladuškovi*, J. Rezník, Bratislava, Ikar, 2005) patrí k renomovaným ilustrátorom, jeho výtvarný prejav si roky zachováva svoj štandard. Kombinovaná technika mu poskytuje možnosť hĺbky, svetla i tieňa (tuš), farebnosť dodáva jeho kresbám optimizmus a hravosť. Hoci typ ilustrovania možno považovať za trochu prežitý, chápem ho ako zachovanie svojho štýlu a tradície. Medzi najproduktívnejších ilustrátorov patrí **Martin Kellenberger** (*Rozprávky zo skrine*, L. Frieďová, Bratislava, Regent, 2005 a *Slovenské obrázkové povesti*, O. Sliacky, Martin, Vydavateľstvo Matice sloven-

skej, 2005). Je tiež jedným z príkladov vydavateľskej „populárnosti“, orientácie vydavateľa na jednoznačne vyprofilovaný štýl. V každom prípade je tento autor dravý vo svojej tvorbe aj predajnosti. V prvej prezentovanej publikácii sa striedajú celostranové plnofarebné ilustrácie s drobnejšími na výplň textu, vždy vo svojej charakteristickej linke, farebnosti, dôslednosti v drobnokresbe. Druhý titul je ilustrovaný v podobe komiksu v zmysle radenia obrázkov, ich ohraničenia a vkladania tzv. „textových bublín“. Ide o akýsi kompromis medzi klasickou ilustráciou a komiksom. Lenže na komiks je v obrázkoch veľa de-



PETER ČISÁRIK/ Ján Uličiansky: Čarovný chlapec



K. ŠTANCOVÁ a DUŠAN KÁLLAY/
Rozprávky H. Ch. Andersena

tailov a kreslenia i statiky, znakový atak, ktorý má byť určujúci, sa stráca, na strane druhej ilustrácia ako výtvarný prvok nemá v komiksovom ohraničení priestor a jej význam aj efekt je potla-

čený. Zjavne nie každý kompromis musí vyjsť. Diametrálne odlišná je poloha **Dezidera Tótha** v knihe *Noha k nohe* (Viliam Klimáček, Bratislava, O.K.O., 2005 – 2. vyd., prvé vyd. Bratislava, Hevi, 1996) a pravdepodobne pre súčasného respondenta prijateľnejšia. Kombinácia znaku, fotografie, kresby, grafickej hry znásobuje dynamiku, nenudí, a pritom nevyvoláva dojem chaosu. Hoci som sa stretla s názorom niektorých dospelých, že táto kniha je vulgárna, osobne si myslím, že je vo svojej výtvarnosti čistá, znaková, postmodernistická, autormi aj deťmi pochopeaná. Najmladší ilustrátor, študent profesora Dušana Kállaya **Tomáš Vicen**, ilustroval knihu, ktorá bola vybraná aj na BIB 2005 (*Chumáčik*, V. Jančárová, Prešov, Vyd. Michala Vaška, 2005). Je poňatá v maliarskej výtvarnosti, v tmavých tónoch od veľkého maliarskeho gesta k detailu, je kresbovo bravúrna, má zmysel pre perspektívu a svetlo, jej výraz nie je však ešte zjednotený, každá ilustrácia má inú hodnotu i výrazovú poetiku. Je to však jedna z možných výtvarných ciest. Osobne ma vždy poteší ilustrátorka **Martina Matlovičová** (*Mačky vo vreci*, Jaroslava Blažková, Bratislava, Q 111, 2005) ojedinelým výtvarným videním a schopnosťou štylizácie a kombinácie techník a koloru. Odvážne sa hrá s plochou, kompozícia má vždy iný prejav, nebojí sa ju rozbiť, porušiť, kombinovať a dopĺňať detailami, ktoré sa spravidla hýbu a dodávajú celkovému výjavu sviežu dynamiku kdesi na hranici parodického humoru a zámerného naivizujúceho vtipu. Fantazijné precitovanie konkretizuje v jednotlivých postavičkách, ktoré majú svoj svet, charakter, svoje anomálie, svoju „módu“ a svoj vlastný humor. Jej tvorba je chápaním ilustrácie, kompozíciou, farebnosťou a výpovednou hodnotou

výrazná, hoci sa nám prostredníctvom postáv ironicky kdesi smeje. Autorka sa jednoznačne slobodne hrá a túto hravosť prenáša aj na respondenta. **Peter Čisárik** (*Čarovný chlapec*, Ján Uličiansky, Bratislava, Perfekt, 2005) je ilustrátor, na ktorom je evidentné divadelné vide-
nie obrazu. Jeho ilustrácie majú presne vymedzenú kompozičnú architektúru, do ktorej vkladá jemne štylizované figúry s nádychom ľahkého humorného podtónu. Plochy sú syto farebné, čisté, naplnené, majú svoju hutnosť a maliarsky charakter. Do plochy papiera „vkladá“ akúsi scénu, ktorá má svoju hĺbku, tajomnosť i sympatický vtíp skrytý v charaktere jednotlivých figúr a v detailoch, ktorými „vybavuje“ svoje postavy ako rekvizitami (ďalekohľad, okuliare, hodinky...). **Dušan Kállay** je v domácej i zahraničnej ilustračnej tvorbe považovaný za mimoriadne vyprofilovanú osobnosť. Jeho tvorba odráža vlnu imaginatívnej ilustrácie založenej na fantázii a sne, na kontrastoch skutočného i nemožného. Jedným z jeho grandióznych diel za posledné obdobie (spolu s manželkou Kamilou Štanclovou) je cyklus známych i menej známych rozprávok Hansa Christiana Andersena (*Rozprávky*, Bratislava, Slovart, 2005). Hoci jeho výtvarný diapazón sa pohybuje na rôznych poliach, dominantná je farebná, surrealistická ilustrácia s mimoriadnym dôrazom na kompozíciu a perspektívu, svetelnú hĺbku, farebný detail a neodmysliteľný nadčasový humor. Ilustrácia Dušana Kállaya má nielen detského „čitateľa“, ktorý vždy musí v obrazovom labyrinte hľadať, ale aj nachádza. Patnerom v spomínanom diele mu je jeho manželka **Kamila Štanclová**. Jej výsostne maliarsky charakter ilustrácií dopĺňa a spolužije v celom kontexte projektu Andersenových rozprávok. Kolor, kompozícia, zámerné



K. ŠTANCOVÁ a DUŠAN KÁLLAY/
Rozprávky H. Ch. Andersena

predimenzovávanie postáv a výtvarných prvkov dáva výjavom hutnosť a výtvarnú nástojčivosť pertraktovanej príbehovej výpovede. Maliarske gesto je veľkorysé, odvážne a zároveň vo finálnom výjave má svoju mäkkosť i dynamiku. Kompletne vydanie Andersenových rozprávok je monumentálnym výtvarným počínom týchto dvoch významných reprezentantov slovenskej ilustračnej tvorby doma i v zahraničí.

Z povedaného je zjavné, že ilustračná tvorba na Slovensku má rôznu úroveň, podmienky a možnosti žiť, prežívať a tak či onak fungovať v trhovej mašinérii. Tento stav nie je ani nový a pravdepodobne sa ani výrazne v blízkej budúcnosti nezmení. Nechcem však na záver pôsobiť pesimisticky, hoci vyhlídky na lepší stav v tomto smere závisia v značnej miere od peňazí, vkusu, pochopenia a zmyslu pre to estetické, umelecky hodnotné, čo formuje detskú

psychiku, vytvára vkusovú orientáciu dieťaťa a nepriamo i náhľad na svet a život. Knihy, ktoré som predstavila ako posledné, sú reprezentantmi spomenu tých atribútov, a hoci ich nie je veľa, mali by sme sa tešiť, že vôbec za danej súčasnej situácie sú. Hoci ilustrátorský vesmír má svoje úskalia, svoje rotácie i svoje zákonitosti, nebojím sa „galileovsky“ povedať „a predsa sa točí“. Dokedy, to závisí vo veľkej miere aj od kultúrnej klímy v našej spoločnosti.

BIBIANA vo svete a doma

Na Medzinárodnom festivale kníh pre deti v Andersen Hall v Nami Island v Južnej Kórei bola 22. apríla 2006 otvorená reprezentačná výstava Grand Prix BIB 1967–2005.

V dňoch 4.–7. mája 2006 sme na Medzinárodnom knižnom veľtrhu Svět knihy v Prahe prezentovali aktuálnu výstavu Ilustrátori ocenení na BIB 2005.

V Slovenskom inštitúte vo Varšave otvoril 17. mája riaditeľ BIBIANY Peter Čačko výstavu víťazov jubilejného 20. ročníka medzinárodnej súťažnej prehliadky ilustrácií detských kníh pod názvom Ilustrátori ocenení na BIB 2005. Komissársky ju predstavila vedúca sekretariátu BIB Barbara Brathová. Od 11. júna je výstava reінštalovaná v Dome kultúry v ďalšom poľskom meste Milanówek.

V máji predstavil Sekretariát BIB v Kysuckej galérii v Čadci kolekcie diel Ilustrátori ocenení na BIB 2005 a Slovenskí ilustrátori ocenení na BIB 1967–2005. Od 1. júna sú tieto výstavy prezentované v Štátnej galérii v Banskej Bystrici. Verejnosť si ich môže pozrieť do 7. júla.

V Slovenskom inštitúte v Ríme BIBIANA a Slovenská sekcia IBBY predstavili v dňoch 24. 4. – 30. 4. 2006 kolekciu kníh z produkcie slovenských vydavateľstiev pod názvom Najkrajšie knihy Slovenska 2004, ktoré boli ocenené v 11. ročníku rovnomennej súťaže. (dv)

Slovenská detská kniha v Mníchove

V už tradičnej expozícii putovnej výstavy najväčšej medzinárodnej knižnice literatúry pre deti a mládež na svete Internationale Jugendbibliothek v Mníchove tento rok prezentovali Slovensko 3 úspešné knižné tituly: **Juraj Jánošík** Zuzany Križkovej a Margarety Horváthovej ilustrovaný reprodukciami výtvarných diel z 18. a 20. storočia z vydavateľstva Perfekt, **Rozprávky z Čiernej Afriky** Mareka Vadasa ilustrované autentickými čiernobielymi ornamentmi a kresbami rôznych afrických etníc z vydavateľstva Kolomana Kertesz Bagalu L.C.A Publ. Group a knižka Miroslava Válka **Do Tramtárie** v grafickej a ilustračnej úprave Svetozára Mydla z vydavateľstva Buvik. Tieto slovenské knižky sú prostredníctvom cudzojazyčných obsažných anotácií prezentované aj v informačnom katalógu The White Ravens 2006, ktorý sa každoročne distribuuje do 54 krajín sveta. (Ik)

Zázračný oriešok

Kniha v rozhlase – rozhlas v knihe

MARTA ŽILKOVÁ

Udial sa malý slovenský zázrak. Stretli sa deti s dospelými a bolo im spolu dobre. Akože inak, keď nad ich hlavami trónila víla rozhlasovej rozprávky s tými najsprávnejšími pomocníkmi – knihou pre deti. Pod jej patronátom sa v Piešťanoch tri dni počúvalo, čítalo, besedovalo a hralo. Ale nielen tak obyčajne, ale na kolieskových korčuliach. Prišiel tam dokonca aj kocúr v čižmách so svojím priateľom rozprávkárom Jankom Uličianskym, pravdaže, na kolieskových korčuliach. Tie mal obuté aj primátor mesta a veľa detí počas otváracieho ceremoniálu najveselšieho festivalu známeho pod menom Zázračný oriešok.

Prejdime však na vážnejší tón. V dňoch 23.-25. mája 2006 sa v Piešťanoch konal 4. ročník festivalu rozhlasových rozprávok **Zázračný oriešok (kniha v rozhlase – rozhlas v knihe)**. Počas úvodného ceremoniálu na pešej zóne predstavili niektoré vydavateľstvá svoju knižnú produkciu. Škoda, že deti neboli lepšie pripravené na ponúknutú možnosť, pretože po vyhlásení súťaže o desať podpisov zúčastnených autorov už nikoho nezaujímali knihy, iba

výhra. Ale to bol iba malý pazúrik súčasnej trhovej doby. Sprievod odštartoval sériu besied so spisovateľmi, rozhlasovými dramaturgmi a inými známymi osobnosťami festivalu, vernisáže profesionálnych ilustrátorov (Miloš Kopták, Peter

Uchnár) i amatérov – študentov Katedry bábkarskej tvorby Divadelnej fakulty VŠMU, divadelné predstavenia v podaní už spomínaných študentov atď. Výtvarné a divadelné kreácie študentov boli dokladom intertextuálneho presahu jednotlivých umení, pretože priestorové „ilustrácie“ i divadelné predstavenie *Medený drak* boli inšpirované knižnou predlohou a jej zvukovým, teda rozhlasovým spracova-



PETER UCHNÁR/ Zázračný oriešok

ním. Je to jedna z ciest, ktorou by sa malo uberať vzdelávanie v oblasti kultúry. Nie faktografia, ale zážitok z umeleckého diela a jeho prípadný záznam v podobe sekundárneho umeleckého diela otvárajú priestor pre tzv. živé umenie. Pod pojmom živé umenie rozumieme aj diela staré, klasické, rovnako ako nové, ktoré sú vnímané, čítané, počúvané či videné, teda prežívané. A ako sa ukázalo, rozhlasové umenie patrí do tejto kategórie.

Hlavným programom bolo počúvanie rozhlasových rozprávok a udelenie festivalovej ceny za najlepšie dielo. Ako vždy aj teraz pracovali vedľa seba dve poroty: odborná a detská.

Rozhodovali o víťazovi v dvoch kategóriách: rozprávková hra a monologická rozprávka. Súťažné diela sa počúvali v priestoroch Mestskej knižnice mesta Piešťan, ktorá patrí k najlepším ustanovizniám svojho druhu. Festival Zázračný oriešok je iba jedným z mnohých podujatí s celoslovenským významom, ktoré sa tu odohrávajú.

Každá zo šiestich rozhlasových rozprávok predstavovala istý súčasný trend v dramatickom umení, a to nielen v spôsobe dramatizácie, ale aj realizácie. A tak došlo napríklad k stretu dvoch koncepcií či prístupov ku klasickej rozprávke. *Gejza Dezorz* – mladý autor textu a režisér v jednej osobe, predstavil súčasné avantgardné postupy predovšetkým v realizácii. Aj keď mu nemožno uprieť invenčnosť a značnú nápaditosť, v prípade dramatizácie Hronského *Troch múdrych kozliatok* došlo k rozporu medzi textom obsahujúcim detský aspekt a realizáciou doslova prešpikovanou zvukovými a hudobnými prvkami, ktoré ocení skôr dospelý ako detský poslucháč. Nepatrične a rušivo pôsobilo aj obsadenie kozliatok dospelými hercami. Tak síce vznikol zaujímavý tvar, ale bez rešpektovania detského aspektu stratil adresáta. Opakom bola dramatizácia rozprávky *Boženy Němcovej* (autorka dramatizácie *Dana Garguláková*) *Princ Bajaja* v réžii *Viere Weidlerovej*. Z inscenácie bolo cítiť, že ju robili odborníčky na rozhlasovú rozpravku, hoci s D. Gargulákovou sa možno stretnúť skôr v televíznom kontexte. Jej spôsob dramatizácie, ktorý sa vyznačuje výbornými dialógmi bez pomoci rozprávača, možno pokladať za klasický, neporušujúci pôvodný príbeh. Aj režisérka za-

chovala mieru vo všetkých realizačných rovinách (adekvátne herecké obsadenie, dobré zvukové pozadie, správne volený rytmus) a spolu s autorkou dokázali vyvolať priam vizuálny dojem z príbehu. Nie náhodou sa táto hra stala horúcim kandidátom na hlavnú cenu.

Hra *Zuzany Križkovej Juraj Jánošík* (podľa vlastnej knihy) predstavuje jednak pokus o dramatické spracovanie povesti, jednak o znovuvyrozprávanie a zmenu klasickej legendy o národnom hrdinovi Jurovi Jánošíkovi. Kým knižná podoba zniesla rozsiahly faktografický rozmer, ukázalo sa, že podoba rozhlasovej rozprávky nie. Škoda. Urobilo sa totiž viac prehreškov nielen smerom k detskému divákovi, ale k dramatickej forme vôbec. Množstvo postáv, nový rámec príbehu, nová stavba hrdinstva, nespočívajúceho na zbojstve, ale na morálnom postoji, to všetko môže pochopiť iba poslucháč vo vyššej vekovej kategórii. Aj vo výstavbe dramatického príbehu došlo k netypickému posunu. Dej sa posúval predovšetkým v texte rozprávača, nie v dialogizovanej časti, čo pripomínalo prozaickú predlohu. Výpovedná hodnota diela však bola nesporne zaujímavá.

Zuzana Križková spolu s *Jánom Štraserom* (autorom pesničkových textov) napísali takmer muzikál podľa predlohy rozprávky *H. Ch. Andersena Statočný cínový vojačik* (hudba *Roman Žiaran*, réžia *Róbert Horňák*). Kým odborná porota diskutovala o spôsobe a miere zobrazovania lásky medzi cínovým vojačikom a tanečnicou, o často nefunkčných piesňových častiach, o sentimentálnom tóne v takto spracovanom príbehu, zatiaľ detská porota nelenila a udelila tejto rozprávke cenu. Možno sa domnievať, že zareagovala na známy text i dobré herecké obsadenie. Deti očakávali a našli zábavu!

Ján Uličiansky – duša celého podujatia – mal na festivale dva tituly. Drama-

tizáciu knihy *Srena Jenssena Medený drak* (hudba Rudolf Pepucha, réžia Jana Strnisková) a dramatizáciu vlastnej knihy *Tik-tak* (réžia Róbert Horňák). Medený drak bol metaforou o šťastí, láske, доброте, obetavosti, ale aj o porušení zákona, o „vystúpení z radu“.

Rozprávková hra *Tik-tak* patrí do radu súčasných rozprávok, dotýkajúcich sa aktuálnych znakov a nedejov doby, rešpektujúc pritom detského príjemcu. Táto hra rezonuje aj pre vysokú úroveň realizácie, kde zvukové efekty a zvukové pozadie, ako aj herecký prejav boli v úplnom súzvuku s významom textu a zdôraznili jeho myšlienkovú i umeleckú výpoveď. Odborná porota zvažila všetky pozitíva tejto hry a udelila jej, teda autorovi, tvorcom rozhlasovej realizácie a vydavateľovi knižnej predlohy hlavnú cenu.

Aj kategória monologických hier bola pestrá a rôznorodá. Svedčila o cieľavedomej kompozícii večerných rozprávok, ktoré v Slovenskom rozhlase neprerušili kontinuitu s minulosťou ako Slovenská televízia. Pri udeľovaní cien došlo k podobnému postupu ako v prvej kategórii. Detská porota opäť hodnotila a vyberala na základe vlastnej skúsenosti a vybrala dobrodružný príbeh *Jána Navrátila Ná-morník Kapko Dierka* (časť z väčšieho celku). Učarila im dobrodružnosť, napätie, ale aj humor, „triezva“ realizácia (hudba *Lýgia Vojtková*, réžia *Róbert Horňák*), civilné podanie *Viliama Rozborila* a patričná zvuková ilustrácia.

Odborná porota udelila cenu folklórnej rozprávke *Škrupinový zámok*. Rozprávka v autorskom podaní *Ondreja Sliackeho* mala všetky znaky dobrého dialogizovaného textu, rešpektujúceho požiadavku rozhlasovosti. Tak mal aj *Karol Machata* vhodné podmienky na čítanie vzrušujúceho a dramaticky sa vyvíjajúceho deja. Spôsob jeho interpretácie nesie všetky znaky profesionality nado-

budnutej počas dlhoročnej spolupráce s rozhlasom, čo nesporne prispelo k sugestivite tohto textu.

Ďalšie súťažné texty boli tak z klasickej, ako aj zo súčasnej literatúry pre deti. Tú prvú zastupovala rozprávka *H. Ch. Andersena* (v spracovaní *E. J. Grocha*) *Chrobák* v pôsobivom podaní *Dušana Jamricha*, ktorý za svoje celoživotné die-lo dostal v Piešťanoch osobitnú cenu, a napokon *Kozliatka Márie Rázusovej-Martákovej*. Posledne menovaná rozprávka vyvolala značnú polemiku na tému, či možno (a v akej podobe) v rozhlasovom diele pre deti využiť nárečie. V tomto prípade režisérka *Táňa Tadránková* nechala rozprávku vyrozprávať pani *Kataríne Kolníkovej*, čo mohlo byť – myslím si – aspoň pre deti na západnom Slovensku celkom zábavné.

Zo súčasných textov sa do súťaže dostala rozprávka *O červenej topánke* (*Dušan Dušek*) v jemnom a pôsobivom podaní *Zdeny Grúberovej* a *Prvá rozprávka o malej Evičke a slávnom Rexovi* (*Libuša Friedová*). Rozprávky o deťoch a obyčajných veciach, ktoré sa dokážu stať zázračnými, stále rezonujú u malých poslucháčov, čo sa ukázalo na besedách s deťmi, kde účasť oboch autorov vyvolala značný ohlas.

Tretí festivalový deň sa niesol v znamení počúvania víťazných hier a ďalších stretnutí detí s tvorcami víťazných rozhlasových rozprávok. Ukázalo sa, že dnešného detského príjemcu treba neustále atakovať, ponúkať mu hodnotné umenie, ktoré nie je také arogantné a vtieravé ako komercia. Tie piešťanské deti, ktoré sa zúčastnili festivalového diania, určite odchádzali so zaujímavými zážitkami. A dramaturgia rozhlasového vysielať pre deti urobila kus statočnej práce a v tom najlepšom slova zmysle zviditeľnila dnes už vari posledné verejno-právne médium na Slovensku.

Maják k ľudskému snu

Napokon sme 3. júna 1841 dorazili do Prešporka. Ako sme pristávali, čašník hodil z nábrežia do Dunaja celú sadu hracích kariet, nebesá vedia prečo. Karty sa hlboko ponorili, akoby hľadeli na dno, jedna sa oddelila a vyplávala na hladinu, srdcová dáma. Tri razy sa hlboko uklonila a potom sa ponorila. Takto nás uvítal Prešporok...

Páči sa mi toto živé a mnohotvárne mesto! Obchody akoby preniesli z Viedne. „Je tu na čo pozeráť,“ vraví mi občan, „poďte so mnou na ruiny zámku vysoko nad Dunajom. Odtiaľ máte výhľad na plávajúci most, na mesto a Žitný ostrov. Na kopec vedie ulička s pestrofarebnými domami, s voňavými stromami, deti tancujú v teplých lúčoch slnka. Prejdeme sa mestom, máme tu staré pamiatky a čarovné povesti!“

Sú tu aj krásne ruže a ešte krajšie deti – stretol som dievčinku s veľkou kyticou. Usmiala sa na mňa, na cudzieho, zastala v rýchlej chôdzi, vzala jednu z najkrajších ruží, dala mi ju, uklonila sa a bola preč. Tá ruža nezvädne, rozkvitne v básni, a až tá dievčina o niekoľko rokov rozkvitne v ružu, náhoda jej prinesie moju báseň – a hádam si spomenie na cudzinca, ktorého kedysi obdarovala kvetinou.

H. Ch. Andersen: Rozprávka môjho života

Keď 3. júna 1841 Hans Christian Andersen vystúpil z parníka na prešporské nábrežie, nemohol tušiť, že takmer dve storočia, až do dnešných dní, ostane jeho fluidum krúžiť nad našim mestom. Nemohol tušiť, že v druhej polovici 20. storočia bude udávať tón najvýznamnejšiemu bratislavskému, ale i svetovému podujatiu v oblasti detskej ilustrácie, akým je Bienále ilustrácií Bratislava. Dvojsté výročie autorovho narodenia si Bratislava pripomenula veľkolepo: BIBIANA reprezentačnou výstavou, poslucháči VŠMU divadelnými predstaveniami, vydavatelia nádhernými rozprávkovými knihami. Na prahu výročia vzniklo Občianske združenie Hans Christian Andersen, ktoré dokázalo takmer nemožné: postaviť v Bratislave pomník najslávnejšiemu rozprávkarovi všetkých čias. Jeho autorom je akademický sochár Tibor Bartfay. Je to sochárovo i naše poďakovanie za čisté posolstvá Statočného cínového vojačika, Mrzkého káčatka či odvážnej Palculienky.

Dušan Roll



Slávnostné odhalenie sochy sa uskutočnilo 3. júna 2006 v Bratislave

Maják k ľudskému snu

Keď som mal sedem rokov, dostal som od otca knihu rozprávok H. Ch. Andersena a odrazu sa pred mnou otvoril nový svet, z ktorého som už nikdy celkom nevystúpil a ani nechcem vystúpiť. Na nočnom stolíku mám vždy pripravenú čarovnú Andersenovu knihu a kedykoľvek sa mi zažiada pred spaním spojiť sa s vlastným detstvom, siahnem po nej a prečítam si aspoň niekoľko riadkov. Je nádherné vrátiť sa do krajiny detstva a chvíľu v nej zotrvať. Počas dlhých desaťročí som vytvoril veľa komorných, ale aj monumentálnych plastiek. Stále som rozmýšľal, ako raz vrátim veľkému rozprávkovi to, čo mi dal. Tá chvíľa je tu. Chcem mu vzdať úctu, hold jeho nesmrteľnému slovu, z ktorého vystaval príbehy. Prostredníctvom monumentálnej krásy oživím niekoľko postavičiek z jeho rozprávok a venujem ich všetkým deťom na tejto planéte. Môj Andersen bude patriť každému, kto nosí v srdci dobro, túži po spravodlivosti a nenávidí zlo v ľudskom živote. Bude to môj skromný dar nielen k rozprávkovému jubileu, ale aj maják, ktorý bude ukazovať budúcim generáciám, ako sa pred mnohými rokmi rodila krása ľudského sna.

Tibor Bartfay

OBČIANSKE ZDRUŽENIE H. CH. ANDERSENA

DUŠAN ROLL, predseda, Peter Čačko, podpredseda, Michal Lörincz, revízor. Členovia: Tibor Bartfay, Milan Čorba, Jan Hoffstädter, Andy Hryc, † Klára Jarunková, Karol Kállay, Jana Kiselová-Sitekova, Peter Michalica, Ľudovít Molnár, † Július Satinský, Štefan Svetko, Stanislav Szomolányi, Mária Števková, Ján Uličiansky a Veľvyslanectvo Dánskeho kráľovstva.

LIETAJÚCI KUFOR V PIEŠŤANOCH

V rámci programu festivalu rozhlasových rozprávok Zázračný oriešok bola 23. mája v Mestskej knižnici v Piešťanoch reinštalovaná výstava LIETAJÚCI KUFOR. Projekt pripravila BIBIANA v spolupráci so Slovenským rozhlasom ako slovenský príspevok k celosvetovým oslavám 200. výročia narodenia veľkého dánskeho rozprávkara Hansa Christiana Andersena. Autori výstavy spisovateľ Ján Uličiansky a výtvarníčka Eva Farkašová načreli plným priehrštím do rozprávok, fantázie a svojich spomienok z detstva. Rozhodli sa s deťmi lietať z príbehu do príbehu. Výstavu si deti mohli pozrieť do 20. júna 2006. (dv)

Tri cesty H. Ch. Andersena na Slovensko

O prvej sme dlho nevedeli, dokonca ani netušili, že k čomusi podobnému mohlo dôjsť. Až pred štyridsiatimi rokmi, keď prozaik Rudo Moric napísal poviedku o Andersenovej návšteve v Bratislave, nastražili sme uši. Moric je predsa realista, bez vetra sa mu nepohne ani lístok na jeho literárnom strome. Lenže vzápätí Andersenovu návštevu v Bratislave, bývalom Prešporku, spracoval aj básnik a rozprávkar Ľubomír Feldek. Vtedy sme trochu zneisteli, pretože hovoriť o realite v súvislosti s takým výmyselníkom, akým je Ľubomír Feldek, je viac než odvážne. Lenže keď ten istý motív do tretice spracoval aj spisovateľ Peter Glocko v knižke Prešporské čary pána Christiana a, predovšetkým, keď to doložil odborným štúdiom, a nie inde než v Odense, rodnom meste veľkého dánskeho rozprávkaru, začalo byť nad všetky pochybnosti isté, že Andersen na Slovensku skutočne bol. Vlastne skôr len pobudol, aj to iba necelé štyri hodiny, počas ktorých sa parník, na ktorom cestoval do Viedne, zasloboval v Prešporku uhlím.

Druhá Andersenova cesta na Slovensko bola známa už dávnejšie. Dokonca o nej neboli žiadne pochybnosti, i keď o ceste v tejto súvislosti môžeme hovoriť len v metaforickom slova zmysle. Andersen totiž na Slovensko zavítal v podobe výberu z jeho rozprávok. Stalo sa tak roku 1888 zásluhou dedinského učiteľa Fraňa Macvejdu. Pán učiteľ nepochybne vedel, že Andersen je Dán, no keďže mal zaiste problém s dánčinou, prekladal ho z prekladu – z nemčiny. Nepochybne vedel aj to, že jeho hosť je duša lyrická, keďže však sám mal k lyrike ďaleko, preložil ho všelijako, len nie poeticky. Niet sa preto čo čudovať, že knižka Konvalinky zapadla do vtedajšej slovenskej biedy a nebyť moderných bibliografických súpisov, bola by po nej zľahla zem.

Pri prvej návšteve Slovenska Andersena nadchla krása mesta na Dunaji, mimochodom, obývanom vtedy všetkými možnými

národnosťami, len nie slovenskou. Je teda samozrejmé, že Slovensko navštívil aj po tretí raz. Pochopiteľne, aj tentokrát duchovne, ibaže tentoraz v celej svojej básnickej paráde. Zaslúžil sa o to opäť dedinský učiteľ, istý pán Cyril Gallay. Na rozdiel od svojho kolegu on nielen rozpoznal výnimočnosť veľkého Dána, ale dokázal to aj presvedčivo vyjadriť. Dokonca tak presvedčivo, že Svetozár Hurban Vajanský, vtedajší kultúrny suverén, sa nerozpakoval vo svojich novinách privítať Andersenove poviedky ako „krásnu knižku, mravne čistú ako krištál“. Kvôli zorientovanosti treba pripomenúť, že sa písal rok 1911 a slovenská pôvodná tvorba pre deti sa nachádzala v dobe kamennej či vlastne trstenicovej. Bola čímisi, o čo slušný literát ani nezakopol. Ak teda Vajanský, sám presadzujúci estetické poslanie literatúry, vzal do rúk detskú knihu, musela mu za to stať. Veľký Dán ho dokonca očaril do tej miery, že jeho rozprávku prirovnal k trblietajúcej sa dúhe, ktorá sa klenie nad otrubami, čo musia hltat biedne slovenské deti.

Ako v každej rozprávke i v našom príbehu sa teda tretia cesta skončila šťastne. Šťastne pre Slovákov. Svetozár Hurban Vajanský totiž v zmienenej slávobráne, ktorú pripravil vzácnej návšteve, bol napísal aj to, že niečo také, ako práve prečítal, by malo byť pre deti „chlebom každodenným“.

Uplynulo pár rokov, presne dve desaťročia, kým sa jeho želanie stalo skutočnosťou. Nepochybne však je, že to bol Hans Christian Andersen, ktorý toto želanie vyprovokoval. V tejto súvislosti jeho tretia cesta na Slovensko predsa len nebola významná iba pre jeho hostiteľov, ale i pre neho samého. Opäť raz totiž presvedčil, že je neprekonateľný mág. Ako ináč by bol dokázal premeniť hrbu otrúb na dúhu, ktorou dnes slovenská literatúra pre deti a mládež je.

ONDREJ SLIACKY

ROZPRÁVKA O ZRKADLE

LUBOMÍR
FELDEK

Kto by nepoznal Andersenovu rozprávku Malá morská panna? O tej malej morskej panne, čo skončila medzi dcérami vzduchu, na akomsi ružovom obláčiku!

Rozprávkar Albín Brunovský si však povedal – čo ak to nie je pravda? Pôjdem sa na to more, kde žila malá morská panna, pozrieť, predsa len ešte možno žije, možno ju i uvidím, jeden pohľad mi bude stačiť – a nakreslím ju. Rozprávkar Albín Brunovský mal vážny dôvod na toto rozhodnutie – vydavateľstvo Mladé letá ho požiadalo, aby nakreslil zopár svojich najkrajších rozprávok k najkrajším rozprávkam Hansa Christiana Anderse-
na, ktoré mali vyjsť v knižke nazvanej podľa tej najkrajšej z najkrajších – v knižke Malá morská panna. A teda, pravdaže, aby nakreslil aj malú morskú pannu. Rozprávkar Albín Brunovský bol vtedy ešte mladý – nie ako teraz, keď už bude čoskoro dedko a jeho žena Ika babka, lebo ich syn Danko sa práve tohto leta oženil – cestovanie ho ešte bavilo, tobôž cestovanie za malou morskou pannou. Ja som bol mladý tiež – ponúkol som sa mu na tú cestu za spoločníka.

A už sme sa aj plavili na lodi. A loď už bola práve naprostriedku mora. Aspoň tak sme usudzovali, keď sme zistili, že obzor na všetkých stranách je od lode rovnako vzdialený. Trochu nás miatlo, že tak isto to bolo aj včera, hoci odvtedy sme preplávali dobrých pár morských uzlov.

„Ale čo!“ povedal som. „More má asi veľký prostriedok.“

„Isteže,“ povedal Albín. „More má prostriedky na to, aby si mohlo taký veľký prostriedok dovoliť.“

A už sme sa ďalej otázkou, či sme, alebo nie sme naprostriedku mora, netrápili.

Zaujalo nás čosi iné – po pokojnej nočnej plavbe sa more náhle sčerilo. Zjavili sa vlny a na vrcholcoch vln sa zjavili biele čiapky.

„Tatry!“ zvolal som. „Zasnežené Tatry!“

„Mýliš sa, ak si myslíš, že to na vrcholcoch vln sú čiapky snehu,“ povedal Albín. „To sú čiapočky peny.“

„Veď ja žartujem,“ vravím. „Dobre viem, že sú to čiapočky vodnej peny.“

„Nepovedal som, že sú to čiapočky vodnej peny!“ povedal Albín. „Môžu to byť práve tak dobre čiapočky mydlovej peny! Predpokladám, že sme práve na tom mieste mora, kde, pravdaže, nie na hladine, ale na dne, prebývajú v paláci svojho otca morské panny. Práve sa asi umývajú.“

Keď to Albín povedal, pobral sa do kajuty – a ja za ním. V kajute si Albín rozrobil mydlovú penu – takú istú, z akej boli čia-

počky vln. Potom otvoril guľaté okienko kajuty, kdesi našiel slamku – a začal tesne nad hladinou vypúšťať z okienka mydlové bubliny.

„Zbohom, zbohom!“ volal Albín za každou mydlovou bublinou a bubliny odlietali a umierali na hrebeňoch vln. V okamihu smrti každej z nich sa zmiešala Albínova mydlová pena s morskou penou.

Nerozumel som, prečo to Albín robí, zdalo sa mi, že preto, že zrazu stratil vieru v úspech našej výpravy a teraz už iba trpí. Nechal som ho samého a vyšiel som spať na palubu, kde som hľadal niekoho, kto by mi poradil, ako Albínovi pomôcť. Našiel som na fotografa veľkého námorského časopisu, ktorý práve vysvetľoval skupinke turistov, ako sa mu podarilo vyfotografovať vôňu ruží, a to dokonca na jeseň, keď už ruže nekvitnú. Natrel vraj záhradný múr, pri ktorom ruže kvitli, zvláštnym lepidlom, v ktorom podstatnú zložku tvoril horský med, a vôňa, ktorá v lete vychádzala z ruží, sa na ten múr prilepila. Ruže odkvitli, ale vôňa ostala – a on ju vyfotografoval. Ukazoval aj snímky – zarezal som ponad plec turistov, že je na snímkach ošarpaný múr, ponad ktorý letí niekoľko vrabcov. Vôňu som na múre nevidel, ale nechcel som sa dať zahanbiť, a preto som sa na nič neopýtal.

Tohto fotografa však – keď sa skupinka turistov rozišla – som si pritiahol za gombík k sebe a pošepol mu, kde sa dajú fotografovať morské panny. Hneď sa myšlienkou nadchol – práve zháňal námet na titulnú stranu a toto sa mu zdalo na titulnú stranu ako stvorené.

Fotograf nasadol na bicykel – bicykel máva všade, teda aj na lodi so sebou, aby bol vždy rýchlo tam, kde sa niečo na fotografovanie zvlášť vhodné vyskytuje – a začal jazdiť dookola po palube s pripraveným fotoaparátom. Počas jazdy každého o svojom úmysle informoval a o chvíľu už žila myšlienkou na vyfotografovanie morskej panny celá loď. Ľudia sa nahrnuli k zábradliam a boli pripravení hlásiť fotografovi vynorenie sa morskej panny – ak by bol práve so svojím bicyklom kdesi na opačnom konci lode. Všetci cestujúci si chceli od fotografa po jednej, po dvoch snímkach aj objednať. Objednávky zbieral fotograf do malej zelenej schránky, ktorú mal prevesenú cez krk. Jazdil, zbieral objednávky a vykrikoval:

„Keď sa všetko podarí, spravíme si večer na lodi mejdan spojený s lotériou! Kormidelník má papagája – dáme mu vytiahnuť z tejto schránky päť objednávok. Koho vytiahneme, dostane fotografiu morskej panny zadarmo!“

MALEJ MORSKEJ PANNY

LUBOMÍR FELDEK

ROZPRÁVKA O ZRKADLE

LUBOMÍR
FELDEK

To všetko ma veľmi tešilo. Myslel som si – ak náhodou neza-zrie presne tú malú morskú pannu, ktorú ja a môj priateľ Albín hľadáme, nejakú už len vyfotografuje a Albín tú svoju bude môcť nakresliť aspoň podľa fotografie jej príbuznej. Pochopiteľne i ja som – vo svojom i v Albínovom mene – vsunul do fotografovej zelenej schránky dve objednávky.

I rádiotelegrafista sa zapojil do akcie. Prišiel na palubu a po-vedal:

„Morské panny sa vynárajú v blízkosti lodí veľmi zriedkavo – jestvuje totiž veľmi dobre fungujúca podmorská spravodajská služba, ktorá ich vždy upozorní, či je vzduch čistý, alebo či sa majú mať na pozore. Ja však poznám vlnovú dĺžku, na ktorej vy-sielajú rádiotelegrafisti podmorskej spravodajskej služby, a už som aj vyslal na tej vlnovej dĺžke takúto výzvu:

Morská panna, vyjdi si,
morská panna, pod!
Vo vzduchu nič nevisí,
nejde žiadna loď!

Všetci cestujúci i fotografista rádiotelegrafistovi stískali ruku a gratulovali mu k skvelému nápadu. Iba kapitán na kapitánskom mostíku si zahundral popod nos:

„Rádiotelegrafista je prešibaný luhár! V noci chodí po palube štvornožky, šteká na mesiac a píše básne. A týmto podvodným spôsobom ich rozširuje medzi ľuďmi.“

Ale nikto by kapitánovi neveril, keby to počul – dokonca ani ja, hoci som to počul, som mu neveril. Radšej som veril rádio-telegrafistovi a vykrikoval som:

„Za týchto okolností nech som pápežom, ak sa nevynorí! A musí sa vynoriť, lebo pápežom rozhodne byť nechcem!“

Veľmi dlho sa nijaká morská panna nevynárala. Darmo foto-graf jazdil, darmo ľudia striehli. Darmo kapitán na kapitánskom mostíku prehadzoval z kútika do kútika fajku. Iba biele čiapoč-ky mydlovej peny na vlnách nasvedčovali, že sa morské panny ešte stále umývajú niekde nablízku. No ani kefôčka sa nijakej z nich nevyšmykla pod vodou z ruky a nezjavila sa nad hladi-nou – ani jediná rúčka jedinej panny sa nevystrčila, aby tú ke-fôčku zase stiahla pod hladinu.

Ba predsa!

Medzi vlnami sa zjavilo čosi, čo tam predtým nebolo! Nahol som sa cez zábradlie a ja sám som musel prvý vykriknúť:

„Tu je! Vidím morskú pannu! Je nádherná!“

Naozaj bola krásna. Vyčnievala jej medzi vlnami síce len tvár – ale tá tvár bola najkrajšia, akú som kedy videl! Jemná plet sa leskla v lúčoch slnka. Lúče sa trblietali i v jej zlatých očiach. A tvár obopínali vlasy a vlasy boli nekonečne dlhé, zelené, splývali s morskými vlnami a ťahali sa až k obzoru!

Na môj výkrik sa všetci začali rútiť na tú stranu lode, na ktorú som stál ja. Fotograf sa márne pokúšal preklúčkovať cez rútiaci sa dav z opačnej strany lode, kde sa práve nachádzal na svojom bicykli. Niekoľko ráz spadol, rozbil si koleno, spravil na kolese osmičku a nakoniec odhodil bicykel a tisol sa po medzi ostatných k zábradliu peši. Stratil pritom z krku i svoju zelenú schránku, do ktorej ktosi napokon tak nešťastne kopol, že spadla do mora. Pravdaže – loď sa strašne naklonila. Tak sa naklonila, až sa toho naklonenia asi naľakala i morská panna, lebo ako sa zjavila, tak zmizla. Nik ďalší ju už okrem mňa nezazrel.

„Späť!“ vykrikoval kapitán na mostíku, keď videl, čo sa robí s loďou. Prehryzol si pritom od vzrušenia i fajku – na šťastie zuby si pri tom neporanil. Kapitán bol nefajčiar – fajka bola z čokolády.

„A toho, kto vyvolaním tejto paniky ohrozil loď si nájdem a požením ho pred súd,“ dodal ešte, keď sa už situácia, ktorá vyzerala hrozivo, ustálila, lebo ľudia kapitána poslúchli a opäť sa rovnomerne po celej palube, takže poloha lode sa zase vyrovnala.

Naľakala sa morská panna – naľakal som sa ešte väčšmi ja. Pred súd? Nedajbože! Nesmú prísť na to, že som vinník. Nenápadne som sa vrátil do našej kajuty.

„Videl si ju?“ bolo prvé, čo sa ma opýtal Albín.

Teda aj on ju videl!

„Videl,“ vravím nadšene. „Bola nádherná. A takmer nás to stálo život! Všetci ju chceli vidieť, hrnuli sa na jeden bok lode a dobre, že ju neprevrátili!“

„Naozaj bola nádherná! Ešte nikdy sa mi nepodarilo urobiť takú nádhernú mydlovú bublinu,“ povedal Albín.

Zháchil som sa.

Tak ja hovorím o morskej panne, a on o mydlovej bubline?

Viac som sa k tejto téme radšej nevrátil.

Nijakú morskú pannu sme už na ceste neuvideli. I more sa utíšilo – zmizli i biele čiapočky z hláv vln. Priplávali sme do prístavu a z prístavu sme sa vlakom vrátili do Bratislavy. Ce-

ROZPRÁVKA O ZRKADLE

L'UBOMÍR
FELDEK

lou cestou sme mlčali. Ja preto, aby som sa náhodou nepre-
riekol a nezarmútil Albína skutočnosťou, že ja som morskú
pannu videl, a on nie. A Albín mlčal – bohvieprečo. Jedno ma
však zarážalo – hoci nijakú morskú pannu nevidel, hoci na
celej našej plavbe videl iba more a pár mydlových bublín,
ktoré sám vypustil, netváril sa nešťastne. Prečo je taký šťast-
ný?

Všetko som pochopil o krátky čas, keď Albín nakreslil svoje
rozprávky k Andersenovým rozprávkam a medzi nimi nádherne
nakreslil aj malú morskú pannu. Bola presne taká, akú som za-
zrel na mori! I tie jej zelené, nekonečne dlhé vlasy presne tak
splývali s morskými vlnami a ťahali sa až k obzoru, ako som to
videl z lode.

„Albín!“ zvolal som, keď som sa na tú nakreslenú rozprávku
díval. „Aj ty si ju vtedy na tej lodi musel vidieť!“

„Akože by nie!“ zvolal Albín. Keď si ju videl ty, akože by som
ju nevidel ja, veď som tú bublinu sám spravil a vypustil!“

Zas len hovoril o bubline.

„Ja hovorím o morskej panne,“ povedal som. Konečne som sa
priznal, že som ju videl – nech sa to vyrieši, čo aj to Albína zar-
múti.

Ale nezarmútilo ho to – usmial sa.

„Veď i ja hovorím o nej!“ povedal.

„V tej bubline, ktorú som vypustil, sme zazreli zrkadliť sa
na okamih jej tvár. Čo sa už nepamätáš, že v Andersenovej
rozprávke sa malá morská panna vzniesla do výšok a tam žije
s dcérami vzduchu? Iné morské panny sa možno vynárajú z mo-
ra – ale tá Andersenova sa už z mora nikdy nevynorí. A my
sme, hoci len na okamih, ale predsa, zazreli tvár práve tej pra-
vej!

A znova sa usmial. A ja som vedel, že si všetko vymyslel. Veď
i ja som si všetko vymyslel. Vôbec sme neboli na mori. Všetko
to bola lož. Ale jedno je predsa len pravda. Keď rozprávkar Al-
bín Brunovský nakreslil malú morskú pannu a ja som sa na tú
jeho nakreslenú malú morskú pannu pozrel, zdalo sa mi, že sa
v tvári tej jeho nakreslenej malej morskej panny ako v krásnej
bubline zrkadlí tvár tej malej morskej panny, ktorú napísal An-
dersen, kamsi do výšok, na ružový obláčik, medzi dcéry vzdu-
chu. A i ja som sa spokojne usmial. A keď sa rozprávkar Albín
Brunovský na mňa vtedy pozrel, zdalo sa mu, že sa v mojej tvá-
ri ako v krásnej bubline zrkadlí tvár samého Hansa Christiana
Andersena a že aj on sa spokojne usmieva.

CORNELIA FUNKEOVÁ

Dračí jazdec

Bratislava, Ikar, 2005, prel. Eva Melichárková, 350 s.

V západných mytológiách predstavujú draky väčšinou negatívne bytosti, proti ktorým sa musí postaviť dobrý a udatný rytier (Siegfried, Roland, sv. Juraj a pod.), aby oslobodil princeznú a zachránil kráľovstvo. Iný pohľad na draky núka východná mytológia, kde tieto démonologické tvory symbolizujú silu prírody, síce nebezpečnú, ale nie nepriateľskú voči človeku.

Cornelia Funkeová sa vo svojej rozprávkovej knihe Dračí jazdec skôr prikláňa k východnému chápaniu draka ako mocnej bytosti prinášajúcej šťastie. Orientálne zameranie Funkeovej textu nie je obsiahnuté len v tomto opise a chápaní drakov, autorka totiž časť príbehu situuje do Himalájí, presnejšie do starého budhistického kláštora, pričom idey budhizmu využíva i pri výstavbe príbehu, napríklad jedna z ústredných postáv, chlapec Ben, je reinkarnáciou prastarého dračieho jazdca, resp. v texte sa vyskytuje náznak porovnania západného a východného náboženstva: „*Tu sa mnísi zhromažďujú a modlia. No nemysli si, že to tu vyzerá ako v našich kostoloch. Tu býva veselo, mnísi sa radi a často smeju*“ (s. 251).

Príbeh Funkeovej knihy sa začína v dračom údolí ukrytom niekde v Škótsku, do ktorého sa pokúšajú dostať ľudia. Draky si preto musia nájsť pre svoj pokojný život nové miesto. Najodvážnejší z nich, Lung, sa vyberie hľadať bájny úkryt starovekých drakov, nazývaný Lem nebies. Na ceste ho sprevádza koboldie dievča Siranka a ľudský chlapec Ben, pričom každá z týchto troch postáv je nositeľkou osobitých charakterových vlastností. Drak predstavuje čistú, neskazenú bytosť, čo je vyjadrené aj tým, že sa živí výlučne mesačným svetlom, a z formálneho hľadiska ho symbolizuje strieborná farba. Drak Lung je výnimočným drakom, jediný zo svojho druhu sa odváži čeliť zlu.

Druhou z trojice cestovateľov je večne namosúrená a hubami sa kŕmiaca kobolťka Siranka, ktorá na záver príbehu zohrá kľú-

čovú úlohu v boji proti nepriateľovi drakov a v rámci textu je svojimi bonmotmi, ale aj extrémne skeptickým postojom k životu zdrojom humoru. Napriek autorkinej snahe však tento humor občas pôsobí dosť kľčovo.

Z hľadiska filozofie textu je zaujímavou postava chlapca Bena, tretieho z trojice pútnikov. Ben je predstaviteľom ľudského rodu, ktorý je ako celok zodpovedný za prenasledovanie drakov, ale ako jedinec je tým, kto môže zároveň dračí rod zachrániť. Spájajú sa v ňom dve protichodné tendencie – ničenie a záchrana. V prípade Benovej postavy sa do popredia dostáva základná charakteristika, ktorá je imanentne obsiahnutá v charaktere väčšiny Funkeovej pozitívnych i negatívnych postáv, a to osamelosť. U Bena je táto osamelosť najvýraznejšia, pretože je sirota. S týmto faktom sa autorka vysporadúva až v závere knihy, keď si Bena adoptuje rodina profesora Wiesengrunda.

V prvej tretine príbehu k trojici pribudne ďalšia postava, homunkulus Mušinoha. Mušinoha stojí primárne na pozícii zla, no v priebehu deja sa jeho etická orientácia mení na kladnú. Táto postava prekonáva najzreteľnejší charakterový vývoj a Funkeová ju využíva na sprostredkovanie základného etického posolstva, ktoré vo svojom diele rieši – postaviť sa svojmu strachu: Mušinoha sa napriek strachu zo svojho bývalého pána dokáže zmeniť; Lung sa odváži postaviť proti zlu a svojím konštruktívnym postojom presvedčí aj dračicu Maju.

Akceptácia zla alebo jeho tolerancia sa v texte príbehu ukazuje ako výrazné negatívum správania niektorých postáv, po ktorom nasleduje trest. Napríklad draky, ktoré sa zlu nedokázali vzoprieť a bojzlivito sa utiahli do jaskýň, sa premenili na kameň. Strach, ktorý normálne slúži ako obranný mechanizmus, sa tak stáva ich prekliatím.

V rámci cesty k Lemu nebies sa hlavné postavy stretávajú s rôznymi bájnymi bytosťami – trpaslíkmi, baziliškom, džinom, morským hadom, vtákom Rokom, elfmi atď. Rovnako ako v ľudskom svete aj medzi bájnymi bytosťami sú také, ktoré cestovateľom pomôžu (napr. džin a morský had), no aj také, ktoré pre nich predstavujú nebezpečenstvo (bazilišok, vták Rok). Drako-

vi na jeho ceste k Lemu nebies výrazne pomáhajú okrem Bena aj ďalší ľudia (profesor Wiesengrund, Zubajda Ghalibová, budhistický láma atď.).

Z hľadiska vzájomnej kooperácie ľudí a bájných bytostí sa zákonite predpokladá ich kontakt. A práve tento kontakt sa stáva neuralgickým bodom Funkeovej textu. Z hľadiska rozprávkových princípov je čitateľ schopný akceptovať to, že biely potkan rozpráva, alebo že v Škótsku ešte stále žijú draky. No to, že Ben žijúci v reálnom svete veľkomesta sa len minimálne začuduje, keď uvidí v opustenom skladiisku draka, prípadne, že nevyjadri ani náznak údivu, keď sa prvýkrát stretne s hovoriacim potkanom, je neuveriteľné a príbehu výrazne uberá na kvalite a „vierohodnosti“. Hoci v prípade Funkeovej textu ide o fantastické rozprávanie, nie je možné ignorovať zákonitosti psychológie postáv, o to viac, že väčšina kľúčových problémov, ktoré autorka rieši (strach, osamelosť), majú psychologický charakter.

Dej príbehu je pomerne zaujímavý a prekvapivý. Trojica pútnikov na svojej ceste prežije množstvo dobrodružstiev a navštívi rôzne časti sveta – veľkomesto, Egypt, Indiu, prekoná Arabské more až doputuje do Tibetu. Z hľadiska priestoru je zaujímavý obraz mesta, ktoré sa dostáva do kontrastu s prírodou Himalájí. Zatiaľ čo mesto je znečistené a drakovi priam fyzicky nepríjemné, hory predstavujú útočisko i pokoj a autorka ich vykresľuje ako pôvabné a ľudmi nedotknuté miesto. Mesto de facto predstavuje civilizáciu, ktorá spôsobila, že sa Lung musel vybrať na ďalekú cestu. Negatívne dôsledky civilizácie nie sú zobrazené len v zásahoch ľudí do životného prostredia, a teda do životného priestoru drakov, ale aj v priamom útoku na ich životy. Hlavným nepriateľom drakov je totiž Hrôzoslav Zlatý, ktorého v roku 1424 stvoril alchymista Petronius z Paliny, aby preňho získaval dračie rohy, z ktorých on potom vyrábala zlato. Hrôzoslav je produktom túžby po bohatstve aj za cenu cudzieho života. Je symbolom nepremysleného konania človeka, ktoré sa môže obrátiť proti nemu samotnému (Hrôzoslav totiž zožerie svojho stvoriteľa a sám Hrôzoslav je napokon zničený tiež vďaka svojej chamtivosti). Hrôzoslav

tak predstavuje katastrofický obraz civilizácie, ktorá namiesto toho, aby pomáhala, ničí a sama sa rúti do záhuby.

Ako protiklad k tomuto sebadeštruktúre konaniu západného civilizovaného sveta vo Funkeovej chápaní stojí svet východu, ktorý síce nepozná všetky výdobytky civilizácie, ale je plný pokoja a rovnováhy.

Napriek tomuto určite hodnotnému posolstvu mám voči samotnému textu isté výhrady. Podľa môjho názoru najmenej vydatým je paradoxne záver príbehu. Autorka akoby odrazu nevedela, ako vyriešiť problém, ktorý v príbehu vybudovala, a tak si ad hoc vymyslela len slabé motivovaný spôsob zničenia Hrôzoslava – koboldie sliny a dračí oheň dokážu zničiť Hrôzoslavov pancier. Pritom však vopred načrtla iný problém týkajúci sa jeho existencie, ktorý však zostal nevyriešený. Funkeová v texte totiž dvakrát signalizuje, že Hrôzoslav má vo svojom tele skrinku, v ktorej sa údajne skrýva jeho srdce, no ďalej s týmto motívom nepracuje a na záver ani nevysvetlí, čo sa v skrinke naozaj ukrývalo. Podobných polorozpracovaných motívov sa v texte knihy nachádza oveľa viac, a hoci na čitateľa môžu pôsobiť ako zaujímavé, v podstate sú často samoučelné. Nevysvetlenou je i kľúčová pozícia dračieho jazdca, okrem toho, že podľa legendy malo jeho objavenie predznamenať návrat drakov a porážku zla, jeho konkrétna úloha v príbehu zostala až do konca nejasná.

Aj keď kniha Dračí jazdec vykazuje isté parciálne nedostatky, ako celok môže byť pre čitateľa pútavou a zaujímavou. Text knihy vhodne dopĺňajú aj čiernobiele ilustrácie, no meno ich autora v tiráži knihy, žiaľ, chýba.

PETER KARPINSKÝ

JAROSLAV REZNÍK

Rozprávky o Mladuškovi

Bratislava, Ikar, 2005. Il. Peter Cpin. 87 s.

Básnik a dramatik Jaroslav Rezník sa v kontexte slovenskej literatúry pre deti

a mládež udomácnil aj vďaka pozitívnemu ohlasu literárnej kritiky na umelecko-náučnú tvorbu pre mladých čitateľov. Ide o známe tituly *Po literárnych stopách na Slovensku* (1982) a *Túry do literatúry* s podtitulom *Po literárnych stopách Slovenska* (2001). Najmenším čitateľom venoval básnické knihy *Zvieratká píše deťom* (1994), *Len z črpáka s pekným uškom* (1995) a k týmto čitateľom sa opäť vracia s odstupom desiatich rokov knihou *Rozprávky o Mladuškoví*.

Knihy obsahuje dve básne – úvodnú a záverečnú – a desať fabulačne na seba nadväzujúcich autorských rozprávok: *Kolko bolo hodín na slniečkových hodinách*, *Lietajúca loď*, *Nočný Euroexpres*, *Záhada starého kočíka*, *Mladuškovník*, *Zvonček na bicykli*, *Dva kvety mäty*, *Do posledného pierka*, *Kto kreslil po záhrade*, *Čo sa stalo v nedeľu*. Autor v nich predstavuje malému čitateľovi pestrú galériu postáv: deduška Mladuška, babku Majku, vnučky Evku a Laurinku, tetu Helenu, Máriu a Renátu, uja Laca, Braňa, Vita Sedláka, Viktora, spomína aj vnučkiných bratrancev – malého Richarda a Timoteja. S osobitným čarom blízkym detskému naturelu personifikuje a antropomorfizuje zvieracie postavy: vrabca Prvka, škorca Borca, mačku Bagíru, mačiatka – Belka, Strieбка, Zlatka, Tmavka, psa Rekša, ježka Rýchlika, krtka Staviteľa, lienku Nedelienu, včielku Zlatobosku, čajku Jonathana Lingvistona, kačku Čapotačku, ale aj predmety z prírodného prostredia – slnečnicu, priateľku slniečka, Marhuľu rúču rečiansku, slivky Bystričku a Ringlótú, orecha Starého. Aj keď je tých postáv veľa, nositeľom dramatického napätia sú iba niektoré z nich. Kompozičné rozloženie príbehov s úvodnou a záverečnou básňou pripomína klasický rustikálno-folklórny model umeleckej detskej poézie z minulého storočia, pre ktorý bola príznačná symbióza prírodného a ľudského sveta a zohľadňovanie detských špecifik. Kontúry Rezníkových moderných rozprávok dotvárajú aktuálne reálie zo súčasného života, napríklad TESCO, počítač laptop, počítačová myš, Toyota, Euroexpres či e-mail. Emotívne pôsobia pasáže o medziludských

vzťahoch, spolužití detí so starými rodičmi, o vzťahu človeka k prírode i narodení detí a mládat.

Pre detského čitateľa môže byť príťažlivá predovšetkým ústredná postava deduška, ktorý si popri práci vždy nájde čas na svoje vnútené Evku a Laurinku. Veľmi rýchlo sa mu podarí zapadnúť do sveta ich detských predstáv a snov a pohotovo dokáže nájsť odpoveď na každú zvedavú otázku. Dievčatká s ním zažijú rôzne hry a zábavky, a v dôsledku toho ho vnímajú ako veľmi mladého deduška, pre ktorého si vymyslia meno Mladuško. Reťaz fantazijných príbehov sa odvíja od okamihu, keď im deduško splní sen a postaví v záhrade lietajúcu loď.

Celkovú optimistickú atmosféru príbehov, plných detských dobrodružstiev, autor dotvára slovnou komikou, využívaním vtipných frazeologizmov, napr. Mladuško „*cíti v pravom kolene a ľavom členku*“ (s. 34), mačka Bagíra má štyri mačiatka „*čierne ako kominárski uční po vymetení prvého kominu*“ (s. 34), „... *dočkaj času ako hus klasu!*“ (s. 20), využívaním vtipného rýmovania, ale aj metaforickým vyjadrením, napr. „*Bobul-kám hrozna sa začali naširoko nadúvať líca, maliny si pokúpili červené rúže a orechy si postupne rozopínali zelené kabátiky*“ (s. 59), či prirovnaním, napr. „*letné slniečko vhušlo za Karpaty ako desaťkorunáčka do prasiatka*“ (s. 17).

Deväť rozprávkových príbehov autor uzatvára hrovým zvýraznením mena ústredného rozprávača príbehov Mladuška: veľkým nápisom v počítači MLADUŠKO, lodnou zástavou s nápisom MLADUŠKO, veľkým pútačom na bráne s nápisom MLADUŠKOVCE, nápisom na koliesku LETISKO MLADUŠKOVCO, babkiným koláčom s nápisom MLADUŠKOVNÍK, vyhlásením cyklistických pretekov OKOLO MLADUŠKOVIEC, závaracou fľašou s nápisom ZÁZRAČNÝ MLADUŠÍ KVET, e-mailovou adresou. Výnimkou je ôsma rozprávka, ktorá sa končí nápisom na fľaši s vínom: VITOVÉ SLOVENSKÉ BIELE.

Knihu Jaroslava Rezníka živo dotvárajú pestré farebné ilustrácie Petra Cipina.

BIBIÁNA HLEBOVÁ

Divadelná „samovýchova“

MARTA ŽILKOVÁ

Už viac ako desať rokov trvá proces likvidovania dramatickej tvorby pre deti a mládež. Kým knižná produkcia si zatiaľ ustrážila vyárendované miesto na knižnom trhu, zatiaľ médiá, predovšetkým televízia, postupne prestávajú vyrábať (bojím sa použiť slovo tvoriť) programy určené detskému či dospievajúcemu príjemcovi. Odkazuje ho na tzv. rodinné programy typu SuperStar, Vyvolení a pod. Slovenský detský divák, ak chce pozeráť hraný rozprávkový film, prepne na Českú televíziu, kde sú tvorcovia k deťom oveľa prajnejší.

V súvislosti s vekovou kategorizáciou je najviac postihnutá mládež, ktorá je už celkom odkázaná na tvorbu pre dospelých, hoci často ani mentálne, ani vzdelanostne nedorástla do štádia, keď dokáže správne pochopiť a pre seba interpretovať dané mediálne dielo bez toho, aby ublížila sebe alebo sledovanému dielu.

Situácia, ktorú navodili médiá, sa opakuje aj v divadelnej tvorbe. Napriek tomu vo sfére divadla možno nájsť viacero odlišností, svedčiacich v jeho prospech. Predovšetkým divadlá produkujú vlastnú, teda slovenskú tvorbu (hlavne v autorských divadlách), s predpokladom, že za takú pokladáme aj samotnú realizáciu. Okrem uvádzania pôvodných diel slovenských autorov v divadlách aj v odborných kruhoch sa veľa diskutuje o vytváraní novej originálnej divadelnej poetiky, dramaturgovia „lovia“ v mori zahraničných dramatických prác, aby

ich priblížili slovenskému divákovi, a tak rozšírili jeho obzor i rozhľadenosť. To sa v televízii nedeje. Divadlo vťahuje slovenského človeka do celospoločenských, svetových, nadčasových tém, aby zabudol na svoju malosť a stratil komplex občana malého stredoeurópskeho štátu. Divadlo razí cestu k rozbíjaniu hradieb ľahostajnosti, rezignácie na súčasný – napohľad katastrofický – úpadok hodnôt: umeleckých i ľudských. Samozrejme, aj v divadelnej tvorbe dochádza k prešľapom, chybám, ale zďaleka nemajú taký dosah ako mediálne prehrešky, ktoré zachytávajú väčšie množstvo percipientov.

Ako sa ukazuje, niektoré divadelné scény začínajú svoju aktivitu zameriavať na mladého diváka. Rýchlo prišli na to, že si musia pre seba diváka vychovať, lebo škola na to nestačí, ale ani nejaví o to záujem. Nasledujúce príklady majú ambíciu dokázať potrebnosť divadelnej výchovy, ktorá má vplyv aj na mediálne a literárne vzdelanie. Zhodou okolností na začiatku letnej sezóny sa v Nitre nakumulovali tri podujatia, na ktorých chcem prezentovať uvedený problém.

Organizátori festivalu Divadelná Nitra (ďalej DN) sa sústreďujú nielen na mladých tvorcov, ale už druhý rok vyvíjajú snahu vtiahnuť do divadelného procesu a života študentov nitrianskych vysokých škôl. V roku 2005 zorganizovali workshop, zameraný na prípravnú fázu uvedenia divadelnej hry na javis-

ko. Keďže počas DN sa uvádzajú priekopnícke a experimentujúce inscenácie, je dôležité pripraviť mladého diváka na ich percepciu. Preto sa využíva aj metóda tvorivej dramatiky, ktorá poskytuje možnosť stotožniť sa s vybranou postavou a dokonca si aj v niektorom krátkom výstupe zahrať, čo umožňuje zúčastneným vžiť sa do problematiky a pochopiť niekedy aj zložitejšie myšlienkové postupy režisérov.

Účastníci mali k dispozícii tri varianty **Čechovovej Čajky** – takmer klasickú realizáciu v nitrianskom divadle (réžia S. Sprušanský) a dve experimentujúce z Budapešti (réžia R. Alföldy, Á. Schilling). Postupovalo sa od textu cez dramaturgiu až k réžii. Po zhliadnutí videoprojekcií úryvkov z jednotlivých predstavení a ich interpretácii boli študenti pripravení pozrieť si a pochopiť aj dielo s náročnejšou výpoveďou. Podujatie bolo prijaté s uspokojením, preto organizátori DN majú v úmysle tento počin zopakovať aj v roku 2006.

Hra **Ivana Stodolu Čaj u pána senátora**, napísaná pôvodne pre dospelých, mala premiéru vo februári a v repertoári Starého divadla v Nitre je vedená ako hra pre mladých divákov – prvovoličov. Po jej zhliadnutí ste oprávnení položiť otázku: išlo o marketingový ťah, poklesnutý žáner alebo pokus o priblíženie klasického diela mladému príjemcovi? Režisér Karol Spišák sa priznáva, že v Nitre (na rozdiel od Zvolena, kde toto dielo uviedol prvýkrát) naštudoval Stodolovu hru so zámerom pritiahnúť do divadla mládež. Vzápätí dodal, že v porovnaní so zvolenskou inscenáciou tu pridal Feldekove piesne a viac dbal o politickú satiru (prevzaté z reklamného článku v *Sme*, 27. 2. 2006, s. 22).

Bulletin k uvedenej hre vypovedá o niektorých znakoch nielen tejto hry, ale slovenského divadla vôbec. 1. Názov *Senator's Tea* je nositeľom aktualizacej tendencie, ktorú sledujeme v celej slovenskej slovnej zásobe, ktorá je doslova preplnená anglickými termínmi a výrazmi. Aj tak sa prejavuje poplatnosť dobe, móde, ale možno to hodnotiť aj ako istú formu reklamy. 2. Prítomnosť Feldekových piesní (politická satira) v činohre je tiež módnym trendom, ktorý – ako konštatuje B. Čahojová (2002, s. 38) – mení vzťah k slovu a významovosť podriaďuje hudobnosti. Feldekove piesňové texty sú v tejto inscenácii najsilnejším aktualizacným prvkom (ak neberieme do úvahy niektoré Spišákové bonmoty), ktorý Stodolov príbeh premiestňuje do slovenskej predvolebnej súčasnosti. Jeden príklad za všetky – text piesne *Kritériá kandidáta na poslanca* (zhudobnil E. Gnoth): „Musí mať rád halušky, // musí mať rád cmar // vybíjané valašky dávať ako dar...Musia ho vždy za srdce // chytať naše trávničky.“ Ide o priamu narážku na politikov z nedávnej minulosti, o satiru, ktorá si podáva pseudo-vlastencov a veľmi dobre sa hodí do predvolebnej kortešačky. 3. V bulletine sa pod názvom hry uvádza, že ide o adaptáciu pôvodného dramatického textu (jej autorom je K. Spišák). Adaptácia rozväzuje ruky novému autorovi i režisérovi, dovoľuje zahrať sa s textom podľa vlastných predstáv. A tak K. Spišák zinscenoval ľudovú politickú takmer spevohernú satiru. Na pohľad bizarné určenie žánru však vypovedá o autorsko-režijnom prístupe, ktorý sa opiera či vychádza zo skúseností s „ľudovým“ kabaretom v Starom divadle



PETER CPIN/ Jaroslav Rezník:
Rozprávky o Mladuškovi

(ďalej SD). Aj herci SD a bábkového divadla sú naň zvyknutí a aplikujú ho na každý veseloherný žáner.

Základným výrazovým prostriedkom hry *Senator's Tea* bola parodizácia dotiahnutá miestami až do „naivnej“ grotesky s predimenzovaným klaunským prejavom, ktorý rovnako staval na hlavovej fistule i pohybovej komike cirkusového charakteru. Úlohou režiséra však bolo ustriechnuť a zmierniť nadužívaný spôsob komediálneho hrania (príznačný predovšetkým pre A. Solčiansku, ale aj ostatných účinkujúcich), prekračujúceho mieru vkusu, pretože práve tento pr-

vok „fahal“ celú inscenáciu k amaterizmu a naivnosti (a možno si od zvoleného režijného postupu divadlo sľubovalo veľký divácky záujem). Ani kompozičný pôdorys nebol domyslený. Časová nevyváženosť zapríčinila predimenzované trvanie predstavenia a hlavne dojem, že režisér v podstate „vystrieľal“ svoje nápady v prvej dlhšej časti a v druhej polovici už iba opakoval naučené, prirodzene v inom kostýme.

Navzdory nadužívaným výrazovým prostriedkom bol v inscenácii ukotvený obraz „reálneho“ kapitalizmu na Slovensku i zdedená slama, trčiacia niekomu z topánok. Ak by si mladý divák dokázal odčítať tragikomédiu načrtnutého obrazu, potom možno pripustiť, že inscenácia splnila svoju úlohu. Ale poznajúc stav divadelného vzdelania na našich školách, dovoľm si o pochopení inscenácie Stodolovej hry inak ako frašky a neškodnej grotesky – pochybovať.

Na rozdiel od Stodolovej hry Divadlo Andreja Bagara nepotrebovalo určovať príjemcu inscenácie divadelnej hry amerického autora **Neil LaButea Tvar vecí**, pretože v nej vystupujú iba postavy mladých ľudí, ktorých osudy síce zaujmú aj dospelých, ale účelovo oslovia predovšetkým mladého diváka. Ide totiž o štvoricu dvadsiatnikov, stojacich na križovatke svojich životov. Skoršie narodený divák si do polovice predstavenia voľkal a v duchu konštatoval: „Nechápem dnešnú mladú generáciu. My sme boli iní, život sme brali oveľa vážnejšie, uznávali sme skutočné hodnoty“. Ale na konci – i keď pointa kruto zasiahla divákov všetkých vekových kategórií – musel pripustiť, že sa trochu mýlil, a názor o dnešných mladých lu-

doch si predsa len poopravil. Hoci sa predvádzajú v efektnej maske, predstavujú lahtikárov, prelietavé slečny, zlo-myseľné samice či sebavedomých a so sebou spokojných mladíkov, ich vnútro je rovnako zraniteľné, ich sebaistota rovnako spochybiteľná ako u tých skôr narodených, čím hra nadobúda univerzálnu platnosť.

Autor pri kreovaní príbehu vychádzal z významu slova „tvorovať“ v zmysle meniť. Najprv teda menil vonkajšie znaky človeka: krátkozrakosť prekryl očnými šošovkami, hladký účes rozstrapatil, starú bundu vymenil za modernú, posilovaním vyformoval svaly – a to všetko sa deje pred očami diváka, v bezprostrednej blízkosti. Zakomplexovaný looser sa mení na sebavedomého muža z lásky (zaujímavo ho stvárnil P. Oszlik). Ide o nový objav? Nie! Pokračujme ďalej. Sebavedomý Philip (v adekvátnom podaní J. Hrčku) je tiež nešťastný, keď ho sklame priateľ a zradí snúbenica. On si síce nesiahne na život, ale – je to nový jav? Nie! Možno až spomenutá krutá pointa naznačuje čosi o zníženom prahu citlivosti k pocitom iného človeka, možno svedčí o manipulácii s ním, s jeho zovňajškom, s celou škálou emocionálnych a vlastnostných znakov, ktoré kedysi boli uctievané a ich porušenie tabuizované. Pointa, teda priznanie ambiciózneho Evelyn (pôsobivo stvárnena K. Turjanovou), že Adamovu zmenu iniciovala nie z lásky, ale iba z potreby vytvoriť si objekt témy pre svoju diplomovú prácu, že ho tvarovala ako sochár svoju sochu, prirodzene, bola viac ako frapantná, bola prekvapivá a šokujúca.

Americký autor sa nebál byť „nemoderný či nepostmoderný“ a vytvoril plnokrvných hrdinov, vyhranené typy,

ktoré priamo vyzývali, provokovali hercov k ich presvedčivému stvárneniu. Pravdupovediac, už sme si takmer odvykli od hier postavených na konkrétnych postavách, pretože súčasná, hlavne slovenská dramatická tvorba iba naznačuje, kontúruje postavy, ale nejde do hĺbky, postavy ostávajú ploché, v lepšom prípade groteskné (Mistrík, 2003, s. 114).

Blízkosť javiska k divákovi, jeho sterilná jednoduchosť vyvolávala či spôsobovala pocit autentického zážitku, lebo divák nadobudol pocit, že sa to odohráva kdesi na ulici, kdekoľvek v bežnom prostredí a on sa na to díva zboku, utajene, cez kľúčovú dierku. Živosť príbehu podporoval aj jazyk hry, plný hovorových výrazov, zvrátov, páuz a mlčania, ale i funkčne zdôvodniteľnej hrubosti a vulgárnosti. Mladosť, pravdivosť a neštylizovanosť výpovede zabezpečila dvojica mladých režisérov – Maja Hriešik a Roman Olekšák.

Dve divadelné inscenácie boli dôkazom toho, že je rozdiel medzi hrou pre mládež – i keď je to transparentne kdesi propagované – a hrou o mládeži, ktorá sa sama stane intencionálnym dielom. Obe inscenácie boli priamo školáckym príkladom toho, prečo treba mať isté divadelné vzdelanie. Inak všetko úsilie tvorcov môže vyjsť navniivoč.

LITERATÚRA

Čahojová, Božena: Slovenská dráma a divadlo v zrkadle moderny a postmoderny. Bratislava, Divadelný ústav, 2002. 241 s.

Mistrík, Miloš: Premeny súčasnej drámy. Aj dráma je len človek... Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2003. 150 s.

Detská kniha v Bologni

Literárne informačné centrum, ktoré prezentovalo slovenskú vydavateľskú knižnú produkciu pre deti a mládež na Medzinárodnom detskom knižnom veľtrhu v Bologni, aj tento rok pripravilo sprievodné podujatie, ktorého cieľom bolo predstaviť významné osobnosti a trendy slovenskej literatúry pre deti a mládež. Katedra prekladateľstva Bolonskej univerzity vo Forly sa stala hosťiteľskou pôdou prezentácie knižnej tvorby slovenského spisovateľa **Petra Glocka** a detskej knižnej kultúry, ktorú pripravilo Literárne informačné centrum pre poslucháčov – budúcich prekladateľov. V úvode Peter Glocko poukázal na historicky verifikované vzájomné kultúrne kontakty medzi Slovenskom a Talianskom. Nedalo mu nespomenúť „giornata“ neznámych talianskych umelcov, ktorými sa pýšia kostoly v gemerských banských mestách, alebo talianske korene rodostromu Ivana Krasaka. V centre pozornosti bola najmä jeho kniha *Tri vety pre Ospedalské siroty*, v ktorej sa venuje problémom hudobne nadaného chlapca z rodiny rozvrátenej alkoholizmom a jeho rómskeho učiteľa hudby. Paralelou reálneho príbehu zo súčasnosti je príbeh svetoznámeho hudobného skladateľa Antonia Vivaldiho, ktorý sa venuje postihnutým sirotám a ich spevom dokazuje celému svetu, že fyzicky zmrzačená ľudská bytosť dokáže vydať zo seba krásu, ktorá vie duchovne povznášať nielen seba, ale aj ostatných.

Okrem tvorby Petra Glocka sme študentov oboznámili aj s Bibianou, revue o umení pre deti, ktorá vychádza v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti a mládež, a ktorá pravidelne publikuje články, rozhovory, recenzie a glosy z oblasti literatúry, ilustračnej

a dramatickej tvorby pre deti. Predstavili sme im aj umelecký mesačník pre deti – časopis *Slniečko*, ktorý je zameraný na aktuálnu literatúru pre malých čitateľov a prezentáciu tvorby súčasných špičkových ilustrátorov. V diskusii sme skonštatovali, že v európskom kontexte sú detské časopisy podobného zameralia vecou kultúrnej prestíže, ktorá so sebou prináša poslanie umeleckej, estetickej a kulturologickej výchovy najmladšej generácie, a zasahuje tak do formovania kultúrnej úrovne dospelých populácie vyspelých európskych štátov.

Vítaným oživením literárnej diskusie bola prezentácia výtvarníka a dizajnéra **Karola Krčmára**, ktorý pôvabnými kúzlami s nožnicami a papierom predstavil svoje dve knihy kirigamov, ktoré vyšli v slovenskej a anglickej verzii.

Ďalším miestom, na ktorom boli skloňovaní slovenskí tvorcovia detskej knihy, bola medzinárodná nominačná výstava kandidátov na Cenu H. Ch. Andersena v expozíčných priestoroch stánku Medzinárodnej únie pre detskú knihu – IBBY. Medzi týmito kandidátmi figuroval spisovateľ, básnik a dramatik **Lubomír Feldek** a knižný ilustrátor **Martin Kellenberger**. Na tejto pôde nás reprezentoval aj plagát ďalšieho slovenského ilustrátora **Petra Čisárika** s posolstvom spisovateľa **Jána Uličianskeho**, ktoré bolo adresované všetkým deťom na svete pri príležitosti Medzinárodného dňa detskej knihy (2. apríl). Zásluhou iniciatívy BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, a jeho riaditeľa Petra Čačka sa v tomto roku práve Slovensko stalo krajinou, ktorá mala patronát nad celosvetovými oslavami.

Lubica Kepštová

Ako nezablúdiť



Posledný aprílový štvrtok bola v BIBIANE otvorená výstava *Cesta tam a zasa späť* s podtitulom *Ako nezablúdiť*. Výtvarne zobrazuje tému hľadania cesty v živote, k človeku, k poznaniu seba samého. Autori výstavy (námet a scenár – Jana Živicová, dramaturgia – Eva Čárska) sa inšpirovali mottom M. Heideggera: „Iba možnosť spiatocnej cesty nás povedie vpred.“ A tak hľadali správnu cestu bludiskom, postupne prešli vďaka výtvarníkovi Tomovi Cillerovi od filozofických úvah k hre a odľahčili túto ťažkú tému zaujímavou farebnosťou a hrou. A návštevníci výstavy môžu posúdiť, či nezablúdili.

Aký je rozdiel medzi bludiskom a labyrintom?

V bludisku je nespočetné množstvo križovatiek, mnohé cesty sú však slepé. Ak nenájdeš ten správny smer, zabľúdiš, minieš svoj cieľ, premárniš šancu. Labyrintom vedie jediná cesta, nedá sa v ňom zabľúdiť. Problémom je len dostatok (ne)trpezlivosti a času. Bájnemu gréckemu hrdinovi Teseovi pred cestou za Minotaurom doručili veštbu: *Poznaj sám seba!* Cesta labyrintom je od tých čias cestou k poznaniu seba samého. Labyrintom teda putuje pútnik, bludiskom dobrodruh.

A aký je záver?

Jednoduchý. Ten, kto prejde labyrintom, už nemôže byť ako predtým. Príďte si prejsť svoju vlastnú cestu do BIBIANY. Výstava potrvá do konca septembra.

(eč)

Najkrajšie detské knihy 2005

JAR

Jozef Pavlovič/ **Z košíčka**, ilustrátor **Vladimír Machaj**
(SPN – Mladé letá)

LETO

Ján Uličiansky/ **Čarovný chlapec**, ilustrátor **Peter Čisárik**
(Perfekt)

Michal Černík/ **Rozprávka o kohútikovi a sliepocke**,
ilustrátor **Stanislav Duda**
(Buvik)

JESEŇ

Viliam Klimáček/ **Noha k nohe**, ilustrátor **Dezider Tóth**
(Vydavateľstvo O.K.O.)

Rozprávky H. Ch. Andersena,
ilustrátori Kamila Štanclová a Dušan Kállay
(Vydavateľstvo Slovart)

ZIMA

Jana Juráňová/ **Ježibaby z Novej Baby**, il. deti ZUŠ L. Rajtera
(Záujmové združenie žien Aspekt)

Najlepšie detské knihy 2005

JAR

(Porota ocenenie neudelila)

LETO

Ján Uličiansky/ **Čarovný chlapec**
(Perfekt)

M. Marchettová/ **Jedného dňa utečiem**, prel. **Oľga Kralovičová**
(SPN – Mladé letá)

JESEŇ

Viliam Klimáček/ **Noha k nohe**
(Vydavateľstvo O.K.O.)

Gabriela Futová/ **Lepší otec v hrsti ako kamoš na streche**
(SPN – Mladé letá)

ZIMA

Daniel Hevier/ **Päťka z nudy**
(SPN – Mladé letá)

SUMMARY

Bibiana, the International House of Art for Children, and the Slovak IBBY section organize the assessment of authentic book, drama and illustrational creation for children and youth every year. *Every Little Bit Helps* is the title of an analysis of the original book creation in 2005, written by prof. Zuzana Stanislavová of Prešov University. In her opinion, quite a large number of book titles have been recently released in Slovakia, but the work giving a unique and artistic account of the present-day child and the world he/she lives in is still absent. From the point of view of genre, the last year's dominant literary form was author's fairy tale again, then presented by Ján Uličiansky. In his reportage *They are Drumming in Vranov*, Ján Beňo informs about the days of Children's Book, held in the East Slovak town Vranov, organized by BIBIANA and the Slovak IBBY section again, this time in cooperation with the regional library and local schools. At the book talks, the writers were introducing their books to children and at the same time familiarizing themselves with the kid's opinions of children's books. In an extensive interview, symptomatically entitled *On Loves And Hobbies*, Peter Čačko, a translator and manager of children's culture, speaks about his lifelong relation to children's literary culture, about the people he has worked with, about the problems he has experienced as the director of Bibiana, about his translation work and attitude to music, which, according to the editor-in-chief of the Bibiana review, he has been doing as a "professional amateur". At the seminar, prof. Marta Žilková of the University of Constantine Philosopher in Nitra was dealing with the level of drama creation for children in 2005. Her findings are published in the article *Revival of Values*, where she refers to decline of drama creation in television media. She positively judges the initiatives of the state Slovak Radio and according to her, together with some theatre stages, the Slovak Radio is the last isle of artistic drama creation for children. One of the evidences of her opinion is also the festival of radio fairy tales, called *The Magic Nutlet*. She appreciates its level, mainly radio fairy tale work of Ján Uličiansky, who, along with the Municipal Library in Piešťany, had enriched it with organizational esprit. Unambiguous artistic orientation is evident in activities of the Publishing House of Matica Slovenská in Martin. Along with production for adult readers, creation for children and youth is on their agenda, too. In recent years it is aimed mainly at releasing regional tales from all over Slovakia.

This unique project which is to shape patriotic consciousness of Slovak children, and to have positive influence on their cultural identity, is presented in the interview called *Broken Cobweb of the Nation*, given by Stanislav Muntág, the Director of the Publishing House. In the essay *The Word Like a Dew* Gabriela Škorvanková evokes in the readers of Bibiana memories of the books whose subject is a handicapped child. In her opinion this kind of fiction has double meaning – it is a sort of mental drip to handicapped children which also mediates their mysterious world to healthy ones. In the article *And Still It Revolves* the art theoretician and the head secretary of BIB Barbara Brathová analyses Slovak illustrational creation in the year 2005. According to her, most of the books released are of standard level. The illustrations of Peter Čisárik in Ján Uličiansky's book *The Magic Boy* and those of man and wife Kamila Štanclová and Dušan Kállay, the winner of H. Ch. Andersen's Medal, in the book *H. Ch. Andersen's Fairy Tales*, are the only ones meeting the demands of artistic criteria. The great fairy tale writer has been granted unusual homage by unveiling his statue close to BIBIANA, the International House of Art for Children, on 3rd June this year. This day in 1841 on his way from Constantinople to Vienna, Andersen spent some hours in Bratislava. He himself gives the evidence of this event in his biography. In the essay *The Three Trips of H. Ch. Andersen to Slovakia* Ondrej Sliacky emphasizes curiosity of this fact. But for the Slovak children's literature Andersen's fictitious visits to Slovakia in the form of world famous fairy tales are much more important. For the origin of artistic creation for children, the edition of *Andersen's Stories* in 1911 was the event of far-going meaning. For domestic literature, burdened with morale, this was a challenge, compared to heavenly rainbow by Svetozár Hurban Vajanský, the contemporary cultural master. After edition of such fairy tales the inevitable process of aesthetization of Slovak children's literature was launched. In this sense Andersen's fairy tales have been – a *lighthouse to human dream*, as an eminent Slovak sculptor and the author of his statue, Tibor Bartfay said. The present issue of Bibiana is closed by information about Slovak children's book at this year's international book fair in Bologn and information about a remarkable exhibition on labyrinths and mazes in Bibiana, *How not to be Lost*.

Transl. Jana Zlatošová

ISSN 1335-7263

BIBIANA

